

ЛЕЗГИ ГАЗЕТ

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 19 (10924) хемис 7 – май, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

ЧІехи Гъалибвили - 75 йис

Халкъарин къилин сувар

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Фашистрин Германияди Советрин Союздин къушунриз рей гайи югъ. Яру Армияди нацистрин винел Гъалибвал къазанмишай югъ. Рейхстадин къаварал Яру пайдахри лепе гузвай югъ. Уьлкведин Яракълу Къуватрин вири дивизийра, полкара, частара Гъалибвили салютар язвай югъ. Советрин Союздин вири республикайрин, областрин, крайрин, шегъерин, районрин агъалийрин вилериз нур, плузаррал хъвер хтай югъ. Ам чи бубаяр, дидеяр, алай аямдин несилар патал виридалайни къилин, пак, вилерал шадвилини пашманвилин накъвар гъизвай сувариз элкъвена. Чи халкъ патал идалай зурба сувар авач. Ада неинки са чи, гъаки вири дуньядин халкъарин къисметрин рехъ, гележегъ гъихътинди жедатІа тестикъарна!

ЧІехи Гъалибвал... Гила майдандиз акъатнавай са бязи политикри, тупІал тарихчийри вуч лагъайІани, Яру Армияди, Советрин халкъди къазанмишай Гъалибвал тепшигъ авачирди, метлеб, къимет са чІавузни квахъ тийидайди я. Гъавилай йисандавай Россиядин Федерацияда Гъалибвили югъ геъеншдаказ, гурлудаказ, ватанпересвили ругъдаллаз, жегъил несилрин еке иштираквал аваз кьейдзава.

Россия Гъалибвили 75 йисан юбилейни геъеншдиз, гзаф къадар мугъманар, дядедин, зегъметдин, Яракълу Къуватрин ветеранар, жемиятдин, жегъилрин тешилатрин векилар галаз шаддиз кьиле тухуз гъазур хъанвай. Владимир Путин дуньядин хейлин государствойрин килера авайбуруз, гъалибилик пай кутур маса уьлквейрай тир ветеранриз суварик иштиракдай теклифар ракъурнавай. Яракълу Къуватрин махсус частари, полкари суварин парад кьиле тухуниз гъазурвилер акъазвай. РФ-дин Президентдин махсус къарардалди Ватандин ЧІехи дядедин иштиракчийриз - ветеранриз 75 агъзур, фронтовикрин хендедайриз 50

агъзур манат пулар, квалерин сертификатар гана. И баркаллу кардин тереф хвена, уьлкведин карчийри, депутатри ветеранриз чпин патайни галайвилер ийизва. Мисал яз, сенатор Сулейман Керимова Дагъустанда сагъ яз амай 83 ветерандиз, гъар садаз са миллион манат багъишна. И важиблу серенжерик вири регионри чпин пай кузав.

Зи рикел алатай йисара уьлкведа Гъалибвили сувар кьиле тухвайвал хквезва. Россиядин вири регионра, шегъерра, районра суварин “Рекъин тийир полк” гьерекатдик иштиракдай къван инсанри, иллаки жегъилри, руьгъ шадвили, Ватандал дамах авунин, фашизмдал гъалибвал къачур Яру аскердиз гъурмет авунин ва ам гъамиша рикле хуьнин гъиссерив ацлурнай. Инанмиш я, зун хъиз, уьлкведин гъар са агъалини.

Гъуьжет алачир гъакикъат я, дядедин сифтегъан варцара фашистри СССР-дин Рагъақидай патан мулкарин чІехи пай гъилик авунай. Яру Армияди, душмандиз еке зиянар гузвайІани, анжах къулухъ чІугъазвай. Ихътин хаталу, къалабулухдин гъалар арадал атанвай чІавуз гзафбуру Советрин Союз кватна, Гитлера Москвада вичин къушунрин парад къабулда лагъана фикирнай. Амма крар вири терсеба патахъ элкъвена.

1941-йисан ноябрдиз фашистар Москвадиз гъахъиз амайди 200 километр тир. Вири сенгерар тирвал къизгъин ва гзаф къурбандар арадал гъизвай женгер кьиле физвай. Москвадай катна лугъуз сер акъуднавай Сталина, талуь ксарилай гъейри, садазни хабар тежедайвал, 7-ноябрдиз Яру майдандал къушунрин парад тешиклна ва гъа инлай аскерар, меркездин агъалияр, маса фронтрай атанвай полкар гъужумдиз фена. Душмандиз рикелай тефидай ягъунар къуна, ам къулухъ кат хъувуниз мажбурна. Гъа инлай Гитлеран вири планар чІур хъана.

Ахпа Яру Армиядин маса гъалибилери аскеррин, Союздин халкъарин руьгъ мадни хажна. Сталинград, Кавказ, Курск,

Ленинград, Севастополь, Смоленск, Украина, Белоруссия, Молдавия патал кьиле фейи женгер ва Яру Армияди къачур гъалибвилер дуньядин къвед лагъай дядедин тарихда гъатна. 1945-йисан 30-апрелдиз Гитлеран Германиядин эхирзаман хъана. Экуьнилай гатІунна Советрин аскерри рейхстагдал гуьллейрин, тупарин, бомбайрин хар къурна. Йифен сятдин 10-дан зураз рейхстагдал Яру аскерри Яру пайдах хажна...

Къуд йисуз дяде чІугуна, 75 йис идалай вилик къачур Гъалибвал, Советрин Союздин вири халкъарин куьмек, иштираквал аваз къазанмишай зурба гъунар я. Россия баркаллу ва зурба юбилейдиз талуь парадар, пара къадар мярекатар, серенжермар тухуз гъазур тир. Амма хабарни авачиз дуньядиз чІкай коронавирус лугъудай тІугъвалди вири сад-садак какадарна. Халкъ карантиндал ала. Юбилейдин мярекатар геж хъиз кьиле тухуда. Им лагъай гаф туш хъи, 9-Майдиз чаз суварин межлисар, демер, парадар аквадач. Абури чи гъар садан квалел, гъаятда, рикле жедат. Шегъерра, районра и йикъара, алай аямдин техникади-кай менфят къачуз, ветеранрин гъурметдай парадар тешиклзава, телеканалрай абурукай очеркар, репортажар гузва, газетра макъалаяр чапзава... Гъалибилик пай кутур гъар са аскер рикел хкизва.

Дагъустан Республикадай фронтдиз Ватан хуьз 180 агъзур кас фена. Абуру вилегъвилелди душмандиз рум гана, 58 кегъал Советрин Союздин Игит лагъай тІварциз лайихлу хъана. Гъа гъисабдай яз чи ватанэгълиярни: Валентин Эмиров, Эсед Салигов, Араз Алиев, Мирзе Велиев, Гъазрет Алиев. Абури рикел хуьн чи буржи я.

9-Май чи гзаф миллетирикай ибарат тир уьлкведи ва гъаки Дагъустандини дамахзавай югъ я. Ам чаз багъа ва пак я. Къанлу душман кукІварун патал чи халкъди гъикъан зегъметар чІугунатІа, четинвилериз дурум ганатІа, чаз хъсандиз чизва. Гъалибилик пай кутур гъар сад чна рикел хуьзва ва абуруз баркалла лугъузва.

Нумрадай кІела:

ЧІЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН - 75 ЙИС

Ада генерал Чуйков къутармишна

Сталинграддин патав дагъви хирургди чуйлдин четин шартІара (пис лампадин экуьналди, лазим алатар ва хер кутІундай материаларни авачиз) фронтдин командующий, армиядин генерал В.И. Чуйков операция авуна. Генерал къутармишна, ам вахтунда кІвачел ахкъалдарунай хирург Алихановаз Кремлда М.И.Калинина гъукуматдин шабагъ гана.

► 3

ЧІЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН - 75 ЙИС

Халкъдинни армиядин савилин негъижа

КъетІендиз кьейд авуниз мажбур я, хуьруьн майишатдин азалкъунар сифте нубатда дишегълийрин зегъметдихъ галаз алакълу хъана. Рухвар, гъуьлер, стхяр фронтдиз фейи дидеяр, сусари, вахари хуьруьн майишатдин четин, азаб алай вири кІвалахар чпин хивез къачуна ва уьлкве патал герек къадар суьрсетни гъасилна.

► 4

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” - 100 ЙИС

Милли журналистика: “Дагъустандин правда”

“Социализмдин пайдах” газет арадал гъайи дядедин йисарани Гъ.А.Аликберова, партиядин обкомда кІвалахиз, республикадин вири газетриз, санлай печатдин хилез, ам хуьниз ва виликди тухуниз регъбервал гана.

► 5

ТАРИХ

Лезгийрин рехъ гынава?

Лезгийри тарихдин вад дестек чирна кІанда, гъам лезгийрин рехъ я. А дестекарни Ярагъ Мегъамед, Алкъвадар Гъасан эфенди, Гъажи Давуд, Етим Эмин ва СтІал Сулейман я. Гъар садавай чаз герек къилихар, ерияр, терефар къачун.

► 6

МЕДЕНИЯТ

Са халичадин гелеваз...

За гъамиша фикир гузва, вучиз ятІани, чи халкъ, чи халкъдин векилар гзафбуруз цацар алаз аквада. Амма са кар заз якъин чизва: и кардин “себеб” чи миллетдин векилар гъи рекъай къачуртІани, амайбурулай yine хуьнихъ, абурун дережа винизди тирвилехъ галаз алакълу я.

► 9

ЖЕМИЯТ

Тербия нел ихтибарда?

Инсандивай инсандиз ихтибар тежез-вайвилай чи хизанра гъуьлериз тефей рушарни, эвленмиш тахъай гадарни, гъуьл сана, паб масана аваз, чеб-чпин ихтиярда гъатнавай аяларни, гадарнавай яшлу диде-бубаярни гзаф жезва. Такъазмай жуьредин мусибат, адапатсузвал ама.

► 10

11-майдалди давам жеда

Чи мухбир

И йикъара Дагъустандин Кьил Владимир Васильева Оперативный штабдин заседанидин сергьятра аваз гьукумдин органрин векилрихъ галаз республикада коронавирусдин тлугвалдиз талукъ яз арадал атанвай гьалар веревирдна.

В.Васильева хабар гайивал, мукъвара Урусатдин Президент Владимир Путин кар алай са шумуд месэла кьейд авуна. Кьилди къачуртла, ада вири улкведа кардик кутунвай карантин 11-майдалди давамар хъувунва. Лагъана кланда, майдин ял ядай йикъарин арада авай кваллахзавай пуд югъ-

ни (6, 7, 8-май) ял ядайбур яз малумарнава.

Улкведин регьберди ихьтин къарар акъуднаватлани, Владимир Васильева Дагъустандин шегьерин, районрин администрацийрин кьиле авайбур чкадал хъун герек тирди кьейдна. Республикадин Кьили алава хъувурвал, регионда тлугвалдиз акси серенжемар къабулун давам жезва. Адан гафаралди, кьенин юкьуз чкадин азарханайра бес къадар койкаяр, ИВЛ-дин (нефес къачуз кумек гудай) аппаратар ава.

Коронавирусдин вилик пад къун патал Дагъустанда къабулзавай серенжерикай геьеншдиз РД-дин Роспотребнадзордин Управленидин кьил Николай Павлова сугьбетна. Ада ха-

бар гайивал, 30-апрелдин делилралди, республикада коронавирус акатнавайбурун къадар 1389-дав агакънава. Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъанвай 112 кас сагъяр хъийиз алакъна. Санлай къачурла, 18715 кас ахтармишнава. 2675 кас лагъайтла, карантинда ава. Тлугвалдик республикада 12 кас кьенва.

Заседанидин сергьятра аваз начагъбуруз медицинадин рекъай хъсан еридин кумек гун патал къабулзавай серенжериз, агъалийри республикада кардик кутунвай къайдайрал амал авуниз талукъ месэлайризни килигна. Кьилди къачуртла, РД-дин кьенепатан крарин министрдин заместитель - полициядин начальник Дмитрий Гутырядин, республикадин здравоохраненидин министр Жамалудин Гъажибрагьимован, РД-дин МЧС-дин кьил Нариман Къазимегьамедован докладрихъ яб акална.

Кьиле тухузвай кваллахдин менафатлувал артухарун патал Владимир Васильева жавабдар ксариз алава тапшуругъяр гана.

Къейд ийин хьи, Оперативный штабдин заседанида РД-дин Гьукуматдин Председатель Артем Здунова, РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин Руководитель Владимир Иванова, вице-премьерар Владимир Лемешкоди, Рамазан Жафарова, РД-дин образованидин ва илимдин министр Уммупазиль Омаровади, РД-дин зегьметдин ва яшайишдин рекъай вилик финин министерстводин регьбер Изумруд Муьгьудиновади ва масабур иштиракна.

Камил Мегьамедов тайинарна

Дагъустандин Кьил Владимир Васильева РД-дин карчивилин ва инвестициярин Агентстводин кьиле Камил МЕГЬАМЕДОВ тайинарнава. Идакай “Лезги газетдиз” РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гана.

Къейд ийин хьи, К.Мегьамедован ери-бине Ахцегъ райондин Хуьруьгрин хуьрйя я. Виликдай ада тлвар къунвай Агентстводин руководителдин сад лагъай заместителдин везифаяр тамамарзавай.

Камил Мегьамедован 35 йис я. Ада Москвада Урусатдин МИД-дин МГИМО, РФ-дин юстициядин министерстводин правовой академияда магистратура акъалтларна.

К.Мегьамедова Ахцегъ районда авай «Люминарий» центрадин проекtdиз регьбервал гана. Адаз фасагъатдиз урус, лезги ингилис ва араб члалар чизва. 10 йисан кьене ам IT-дал ва финансрин месэлайрал машгьул хъана.

Рикел хкин, РД-дин карчивилин ва инвестициярин Агентство 2016-йисуз арадал гъана. Асул гьисабдай, ада кар-

чивал вилик тухунин, инвестициядин хъсанарунин, инвестицияр желб авунин, карчивилин хиле кваллахзавайбурул государстводин кьуллугъяр агакьарунин месэлаяр кьилиз акъудзава.

Багъа хъанва

“Дагъустан” РИА-ди хабар гузвайвал, алатай гьафтеда республикадин суьрсетдин базарра кьиметар хкаж хъанач. Дагстатдин делилрал асаслу хъана чешмеди кьейдзавайвал, асул гьисабдай, емишрин ва майвайрин кьиметар авайдалай хкаж хъанва.

Статистикади къалурзавайвал, чичекрин кьимет - 7,3, газаррин - 7,1, ичерин - 1,3, картуфрин 1,2 процентдин хкаж хъанва. Гъа са вахтунда помидорарни афнаяр ужуз хъанва. Вечрен какайрин кьиметни 1,2 процентдин хкаж хъанва, кьел лагъайтла, 2,3 процентдин ужуз.

Къейд ийин хьи, аптекайрай маса гузвай бязи дармарин кьиметарни багъа хъанва. Кьилди къачуртла, натрийдин метамизолдин кьимет 5,2 процентдин хкаж хъанва.

Пекер чуьхьдай порошокдин кьиметни виликандалай 1,9 процентдин багъа хъанва.

Абурукай 7 Махачкъалада авай са азарханадив агакъна. Са-са аппарат Бабаюрт, Новоллак ва Акуша районриз рекъе туна. Мад са аппарат республикадин урологиядин центрадиз чара авуна.

Чешмеди кьейд авурвал, мергьяматлувал авунвай са меценатди вичин тлвар раиж тавун тлалабна. ИВЛ-ар маса къачурбурукай сад жемиятдин “Зи Дагъустан” тлвар алай тешкилат я.

М.Къ.Мирзебегов

Лезги медениятдиз члехи магьрумвал кьисмет хъана: 69 йисан яшда аваз чи арадай Дагъустандин халкъдин артист, актер ва режиссер Мирзебег Къадирович Мирзебегов акъатна.

М.Къ.Мирзебегов 1950-йисан 3-сентябрдиз Къасумхуьруьн райондин (гилан Сулейман-Стальский район) Келеле хуьре дидедиз хъана. Гьеле мектебда клелзавай йисарилай ам театрдал ашукъ тир. Гележегдин члехи актер мектебда кардик квай кружокдин активный иштиракчи хъана. 1968-йисуз ам Азербайжандин М.-А.Алиеван тлварунихъ галай искусствойрин институтдин актерар гъазурдай факультетдик экечлна.

1972-йисуз институт акъалтларнавай жегил актер Дербентдиз куьч хъана ва Лезги театрда кваллахал акъвазна. Цлудралди жуьреба-жуьре ролар тамамарай Мирзебег Мирзебегов тамашачийрин рикл алай артистдиз элкъвена. Милли театрдин сегьнедал ада чан гъайи сад лагъай къамат “Фендигарвал ва муьгьуббат” тамашадик квай Фердинандадинди тир.

Алатай асирдин 70-йисара М.Мирзебегова тамашачийри хушдиз къабулай мад са шумуд образ арадал гъана: Дамдинан (“Сандухда шейтлан”), везирдин (“Периханум”), Асланан (“Урусатдин цуьк”), Клеантан (“Мискиди”), Къадиран (“Къуншияр”), Дагъларан (“Ашукъ Саид”) ва масабурун.

80-йисар актер патал пара бегьерллубур хъана. И йисара ада Шекспирин трагедиядин бинедаллаз эцигнавай тамашада Лирадин пачагъдин, “Агъ, куьн, итимар” тамашада - Тарханан, “Дагъвиар” тамашада - Исмаилан, “Айдин” тамашада - Девлет беган, “Фундугъбег” тамашада - Манкъулидин, “Дагълари эверзава” тамашада - Зулуман ва масабурун ролар тамамарна.

1984-йисуз театрдин коллективди алакьунар авай жегил актер ГИТИС-диз режиссервилин кьилин курсариз рекъе туна. Курсар акъалтларайдалай кьулухъ ам хайи театрдииз хтана ва режиссердин везифайрив эгечлна.

1985-йисалай инихъ Мирзебег Мирзебегова Лезги театрда 60-далай виниз, табасаранрин театрда цлудав агакъна тамашаяр эцигна. Ада эцигзавай тамашаяр ус-тадвилин члехи дережадалди тафаватлу жезвай. Абурун жергеда ихьтин тамашаяр авай: В.Столярован ва Н.Мирошниченкодин пьесадин бинедаллаз эцигнавай “Цийивал”, А.Аминован “Риб чувалда чуьнуьхиз жедач”, Т.Орловадин “Пачагъ Фердинандадин муьгьуьр”, Ж.Мурадалиеван “Тахай руш”, Б.Алибеговадин “Балхун квал туш”, А.Исмаилован “Чигали”, А.Мегьманан “Шуршурали”, Ф.Бадалован “Филиал”, С.Рамазанован “Кьепир Айисат” ва масабур.

Эхиримжи йисара Мирзебег Мирзебегова Лезги театрдин сегьнедал Г.Хугаеван “Зи ярандиде”, А.Атнабаеван “Агъ, и варз алай йифер”, А.Исмаилован “Пуд югъ”, “Аль-Мамнунан чирагъ” ва масабур эцигна. Тамашачийрини абур хушдиз къабулна.

Бажарагълу актер, алакьунар авай режиссер хьиз, М.Мирзебегов хъсан драматургни тир. Адан къелемди-кай “Сеанс давам жезва”, “Булахдин сир”, “Кефербег” (М.Рустамовахъ галаз санал кхьенвай), “Къанихвал” (Ш.Герейхановахъ галаз санал кхьенвай) ва маса пьесаяр хкатна. Мадни ам хъсан сценаристни тир. М.Мирзебегова Стлал Сулейманан, Б.Айдаеван, М.Къухмазован, Ш.Къухмазовадин, И.Рамазанован, А.Гъабибован ва масабурун юбилейриз талукьарнавай мярекатрин сценарияр гъазурна.

Яргъал йисара республикадин милли медениятдин хиле бегьерлудаказ кваллахунай адаз “РД-дин лайихлу артист” (1996-йис), “РД-дин халкъдин артист” (2007-йис) тлварар гана.

2013-2019-йисара М.Мирзебегова Лезги театрдин кьилин режиссер яз кваллахна.

Мирзебег Къадирович “Лезги газетдин” вафалу адагриякайни сад тир. Дербент шегьерда хайи члалал акъатзавай газетдин тираж артухаруник ада вичин пайни кутазвай. Гъамиша редакциядихъ галаз алакьяр хуьзвай, мярекатрик иштиракзавай. Са гафуналди, ам чи редакциядин багъа мугьман, коллективдин вафалу дуст тир.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди адан хизанриз, багърийриз, вири мукьва-кьилийриз, дериндай хажалат члугунивди, башсагълуьгвал гузва. Чешнелу хизандин кьил, кьени, захан инсан, бажарагълу пешекар Мирзебег Мирзебегован экуь къамат чи риклера гъамиша амуькда.

Чпин пайни кутуна

“Лезги газетдиз” РД-дин здравоохраненидин министерстводин пресс-кьуллугъди хабар гайивал, и йикъара республикадин са шумуд азархана патал меценатри ИВЛ-дин (нефес къачуз кумекдай) 11 аппарат маса къачуна.

Ада генерал Чуйков кътутармишна

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

АЛИХАНОВ Абдул-Вагъаб Сефибегович 1904-йисуз Ахцега къуллугъчидин хизанда дидедиз хъана. Фамилия Дагъларов тир ада гуьгъуьнай вичин пара клани члехи буба Алиханан твар фамилия яз къачуна. Ахцегърин машгъур школа тарифлудаказ куьтягъай гада хъсандиз имтигъанар вахуналди Ленинграддин мединститутдик экечина. Анаг агалкъунралди акъалтларай жегъил пешекардиз вуздин ректоратди Ленинградда дяведин медицинадин С.М.Кирован тварунихъ галай РККА-дин академиядик экечлун теклифда. Абдул-Вагъаба 1935-йисан ноябрдиз анагни агалкъунралди куьтягъна, адакай вини дережадин духтур хъана. Къейд ийин, а макъамда ам РККА-дин медакадемия куьтягъай сад лагъай дагустанви тир.

Ватандин Члехи дяве башламишай сифте йикъалай хирург Абдул-Вагъаб Алиханов (а члавуз медицинадин офицер Киев шегъердин патав гвай дяведин члехи аэродромдин хуси къурулушдин - аскерриз къуллугъзавай санслужбадин полкунин начальник тир) фронтда хъана. Украинадин 1-фронтдин къурулушдик кваз Сталинграддин, Курскдин дугадин ва маса вакъийарин къати женгера иштиракунай "Яру гъед" ордендиз, "Жуьртлувиляй" медалдиз ва са жерге маса шабагъриз лайихлу хъана.

Сталинграддин патав дагъви хирургди чуьлдин четин шартлара (псис лампадин экуьналди, лазим алатар ва хер кутлундай материаларни авачиз) фронтдин командуьчий, армиядин генерал В.И.Чуйков операция авуна. Генерал къутармишна, ам вахтунда къвачел ахкъалдарунай хирург Алихановаз Кремлда М.И.Калинина гьукуматдин шабагъ гана.

1944-йисуз Абдул-Вагъаб Сефибегович Москвадиз, ВВС-дин санитарный къилин Управленидин къуллугъдал хкана. Чандин сагъсузвилиз килигна, 1947-йисуз ам отставкадиз экъечина. Дагустандиз хтай пешекар Буйнакск шегъердин здравоохраненидин отделдин ва сад хъувурдалай къулхъ гъакъ Буйнакск райондин здравотделдин заведующийвиле тайинарна. Яшлу къилихъ ада Дагконсервтрестдин санитарный духтурвиле къвалахна.

Техрибалу пешекардин чешнелу къвалах Дагобкомди, РСФСР-дин суьрсетдин промышленностдин министерстводи (министерстводи твар алай къизилдин сятни гана) ва Буйнакск шегъердин руководстводи са шумудра гьуьрметдин грамотайралдини киметлу пишкешралди къейдна.

Абдул-Вагъаб духтур 1976-йисуз кечмиш хъана, Буйнакск шегъердин сурада куьчкнава. Аллагъди вичиз рагъметар гурай!

Ордендин сагъиб

Рамазан ВЕЛИБЕГОВ

АБУМИСЛИМОВ Гъамид 1914-йисуз Хиврин хуьре урта лежбердин хизанда дидедиз хъана.

Инсафсуз Гитлеран фашистри чи уьлкведал хабарсуз вегъейла, Гъ.Абумислимова Кирован тварунихъ галай колхозда лежбер яз къвалахзавай. Гафбурухъ галаз амни Ватан душмандикай хуьн патал фронтдиз фена. Дирибаш дагъвиди 736-лишанчийрин полкуна вичин гъунарар къалурна ва вишералди душманар тергна. Ада Кавказ, Волга, Украина, Молдавия, Белоруссия хуьн ва азад авун патал хъайи къати женгера иштиракна.

1945-йисан гатфариз фашистрикай Европада уьлквеар азад ийидайла, Польшада адал залан хер хъана. Душмандин пулеметдин гуьлледиди адан къвач галудна.

Абумислимов Гъамид госпиталда сагъар хъувурдалай гуьгъуьниз 2-группадин

набут яз Хивдиз хтана. Адан хурудилай Ватандин Члехи дяведин 1 дережадин, Яру Гъед, Сталинан... орденри, медалри нур гузай.

Набут тиртлани, Абумислимов Гъамида хуьре, районада жуьреба-жуьре идарайра къвалахна. Адан гъунарлу уьмуьрдин рехъ вирибуруз чешне хъана. Абумислимов Гъамидан твар Хиврин хуьруьн са куьчедиз ганва.

Тек-туьк жедай хътин парк

Нариман КЪАРИБОВ

Дербент шегъерда яшайишдин къвалер, мектебар, аялрин бахъчар ва маса дараматар эцигъунихъ галаз санал шегъердин паркарин ва скверрин къадарни артух жезва. И барадай ина генани са цийивал, артуханвал арадал гъизва - члехи майданда мукъвал вахтара "Патриот" ("Ватанперес") твар алаз женгинини ватанпересвилин паркни кардик акатдайвал я.

Шад жедай кар ам я хъи, и барадай шегъердин администрациядин тереф гзаф ведомоствойрин руководителри, РФ-дин оборадин министерстводини хвена.

"Патриот" паркуна яракълу къуватрин жуьреба-жуьре (ишлемишуниз герек амачир) техникадин экспонатар жеда. Абурукай са шумуд гъеле чкадал хканва. Маракълу кар: паркунин лап члехи ва квайни-квай экспонат шегъердиз Каспийскдин флотилиядин командованиди ганвай "Каспийдин монстр" - "Луьн" экраноплан жеда.

Къейдна кланда хъи, "Патриот" паркуна, анаг арадал атайла, жегъилар аскервиле къуллугъуьн гъазурдай мярекатар, акъажунар ва акъалтзавай несил ватанпересвилин руьгъдаллаз тербияламишдай кранни тешкилда. Дербентда жедай цийи парк и барадай уьлкведа тек-туьк авайбурун жергедик акатда.

Мизамудин МАГЪМУДОВ

ГЪАЛИБВИЛИН суварин югъ мукъва хъуникди дяведин зулматдин йисара чи бубайрални дидейрал гъалтай мусибатдин девир, абурун къегъалвилер, абуруз хъайи дарвилер, дердерни хажалатар фикридиз къвезва.

И мукъвара зи гъиле Ватандин Члехи дяведин иштиракчи, уллугъетягъви **ГЪАБИБОВ Рамазан Шагъпазовичан** чарар, цларар, документар гъатна. 1941-йисуз Яру Армиядин жергейриз эвер гайи дагъвидин уьмуьр зи вилерикай карагъава. Хайи хуьруьн ва Вини Хъартасрин сифтегъан класрин жегъил муаллим, 24 йис хъанвай Рамазанакай сифте Тифлисдин пехотадин военный училищедин курсант жезва. Гуьгъуьнлай взводдин командир яз ада Кавказ азад авунин къати женгера иштиракъава, 1943-йисан гатфариз эрчи гъилел

Тарихда гел турди

залан хер хъуникди, гадни зул госпиталра акъудай Рамазан Гъабибов йисан эхирдай къвализ ахъай хъийизва... Гъиле гъатай материалрай малум жезвайвал, жегъил офицерди игитвилелди Ватандиз къуллугъна, ам гьукуматдин са шумуд шабагъдин, гъа жергедай яз "Жуьртлувиляй" медалдин сагъиб тир.

Шиирар теснифунални адан рикъ алай. Дяведин цаяра хайи ватандихъ, багъририхъ вил хъайила Рамазан Шагъпазовича кхъенвай шиирар авай дафтарни чал агакънава. Шииррай чаз дидедиз, клани рушаз, стхадиз еке гъиссеривди кхъенвай цларар акъазва.

*Вуч кар хъанай - клан хъана вун,
Ви фикридиз къурурна зун.
Метлебарихъ агагънач чун,
И дуьньядал, алагуьзли.*
(21-декабрь, 1941-й.)

*Гайи тапшуругъ къведайла зун дяведиз,
Авунач лагъ ажузвал за душмандиз.
Гуьлле гана лагъ за инсафсуз*

*фашистриз,
Ватан патал фена лагъ зун дидедиз.*
(28-март, 1943-й.)

Шаирвилини руьгъ авай жегъилди гуьгъуьнлай хъайи ислягъ уьмуьрдани ихтибар авур вири къуллугърал яратмишунин тегъерда зегъмет члуьгуна. 1945-йисан сентябрдиз Р.Ш.Гъабибов областдин партийный школадиз рекъе туна. Ам акъалтларайдалай къулхъ ада сифте

КПСС-дин Къурагъ райкомдин пропагандадин отделдин заведующийвиле, ахпа КПСС-дин обкомдин инструкторвиле къвалахна. 1951-йисуз Рамазан Гъабибов партиядин Къурагъ райкомдин къвед лагъай секретарвиле хъяна, пуд йисалай Къасумхуьруьн районада заготовкайрин Управленидин къиле акъазна. Кар алакъдай тешкилатчиди са шумуд йисуз "Рычал-су" заводдин директорвиле, КПСС-дин райкомдин инструкторвиле ва маса жавабдар къуллугърал михъивилелди, вичелай рази жедай гъалда къвалахна.

Рамазан Шагъпазовичаз 5 велел - пуд рушни къве хва хъана. Тельман, Фатимат ва Чрагъхалум бубадин рекъай фена - муаллимвална, Феридеги духтурвилер пеше хъяна, Эдмонакай гъуьлерин офицер хъана. Члехи руш Фатимата вичин вири уьмуьр аялриз бахшна, 40 йисан къене ада Цийи Макъарин аялриз чирвилер гана. Играми бубадила амай ирсинихъ галаз чун танишарайдини гъам я. Члехи бубадин твар Фатиматан хва Робертан гъвечли гададал эхцигнава. Адан гъеле йисни хъанвач. Къуй члехи бубадин твар хуьзвай гъвечли птул михъи, ислягъ цавун кланик члехи хъурай! Бубадиз акурбур адаз гъич ахварайни такурай!

Члехи Гъалибвилини 75 йисан велик чна чи баркаллу ватангъгли, адан экуь къамат, твар еке гъуьрметдивди рикел хкизва. Гъич са касни, гъич са шейни рикелай ракъур тийин!

Квез 9-Май мубарак!

С.-А.АБДУРАШИДОВ

*Пехъи душманди ахъайна лувар,
Ислягъ уьлкведин чулавна цавар.
Къилени нагъакъ, фикрир ахмакъ,
Гъилени инсан къирмишдай яракъ.
Агъ, гъаз атана, цай аваз сиве,
Харапна михъиз чи ислягъ уьлкве.
Инсанвилини гъич квачир намус,
Ихътин инсан жеч дуьньядал турус.
Дяведин хиял авачир рикле,
Инсанрин къилел гъана велвела.
Алахънай вагъши къаз чарадан чил,
Гъич накъвадайни ацлун тавур вил.
Къуьзуь дидеяр, яшлу бубаяр,
Малаикар хътин куьрпе балаяр.
Са клус язухни, татана къимиш,
Алахъна душман халкъ ийиз къирмиш.
Инсанвилини гъич квачир гъая,
Инсаниятдиз хъайи уьзукъара.
Акъалтна къвачел, ватандин лекьер,
Акъудна чпай хъуьтлуьзни гъекьер.
Гана клуф чпиз авуна хирер,
Твек-твек авуна хаинрин къилер.
Ватандин лекьер чеб тир такабур
Гитлер дуьньядал авур беябур.
Сифте лекъери акъудна вилер,
Ахпа галудна къве къвачни гъилер.*

*Гана лекъери клуф бегъем клевиз,
Михъна кларабар, якларкай михъиз.
Туна вич фура и къанлу душман,
Эхцигна сивел лап члехи са къван.
Чпин магъарра, чеб туна фура,
Бязибур бегъем тваз хъанач сура.
Ихътин алчакхриз дуьньядин винел,
Къвезвай къимет я лянатар эвел.
Са дуьз къвалах ви акъатнач гъилей,
Гъакъ хъайила вун аватна вилей.
Туьквей гаф амач ваз лугъудай мад,
Члехи гунагърин сагъиб тир муртад.
Вири алемди ваз гайи къимет,
Куьтягъ тежедай лянет я, лянет.
За и гафар квез кхъинин макъсад,
Чир хъун патал я жегъилприз са-сад.
Пудкъанни цлувад йис хъана бегъем,
Гъа и сувар гъейранда алем.
Мубаракрай квез 9-Май,
Ислягъвилерик кутунвай чи пай.
Къурмишна уьлкведа лап члехи сувар,
Шаддиз, хуррамдиз, къекъвезва*

халкъар.

*Гъалибвилерай гъалибвилериз,
Атанвай сувар вири элпериз.
Мубарак хъурай, дидед чил хвейи,
Къегъал веледар, дидейри хайи.
Мадни мубарак квез азиз сувар,
Чан зи уьлкведин къагъриман халкъар.*

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Ватандин Члехи дяведин йисарикай, фашистрин чапхунчийрихъ галаз кьиле феи женгерикай, Ватан душмандикай хуьн патал советрин халкъди, Яру Армиядин аскерри къалурай къегъалвилерикай, зегъметдин фронтда къазанмишай нетижайрикай гзаф кхъейди я. Садрани куьгъне тежедай и темадиз талукъ материаларни чи гьилера гзаф ава. Абуру мад сеферда социализмдин къурулушдин, плановый экономикадин, ватанпересвилин руьгъдал алай халкъдин ва Яру Армиядин аскеррин тупламишвал, лайихлувал, артуханвал субутзава.

Инсаният фашистрин чапхунчийрикай азад ийидай зурба гъалибвал халкъдин ва армиядин гегенш къатарни женгера ва зегъметда къалурай игитвилер фронтдинни далу патан къуватар мягкемдиз сад хуьн себеб яз арадал атана. Дяведин гъа сифте йикъарилай уьлкве сад тир боевой лагердиз элквена. Партиядин “Вири фронт патал, вири Гъалибвал патал!” эвер гуни вири халкъдик юзун кутуна, миллионралди советрин инсанар-ватанпересар гъакьисагвилелди зегъмет члугунал, душмандихъ галаз къастуналди женг члугунал желбна.

Шак алачир гъакьикъят я, хабарсуз ватадал вегъей 1941-йисуз уьлкве гзаф клева гъатна. Гъавилай Гитлеран фашистри сад-садан гуьгъуналлаз шегъерарни къачуна, абур Москвадив, Туладив, Ростовдив, Грозныйдив къван агакъни авуна. Ихътин татугай гъаларизни килиг тавуна, партияди залан индустрия, промышленность, хуьруьн май-

герек къевезвай. Душмандин гъиле дяведин сифте йисара техил гъасилзавай вири майданрин 47 процент гъатнавай. Гъа са вахтунда гъиле яракъ къаз жедай вири итимар фронтдиз фейивилай, хуьрера къвалахдай инсанарни беъем амачир. Фронтдин игътияжар патал хуьруьн майишатда кардик квай члехи пай автомашинар, 40 процент тракторар, гзаф къадарда балкларни рекъе тунвай. Ихътин шартлара халкъ ва фронт патал недай суьрсет гъасилун лап четин месэладиз элквевнавай. Ятлани, тади гъалда къабулай серенжемри чпин кар авуна. Уьлкведин рагъэкъечлдай патан районра алава 5 миллион гектар чилер къарагъарна ва абурун 56 процент майданра техил битмишарна.

Ватандихъ рикл кузвай, душмандал гъалибвал къазанмишунин къастунив ацланвай советрин инсанрин бажарагъ, алакьунар, зегъмет гъейранвалдайбур, чпихъ тешпигъ авачирбур тир. Фронт, гъалибвал патал уьлкведин гъар са пипле гъунарлувилелди зегъмет члугвазвай. Гъа гъисабдай яз - Дагъустандани. Дяведин йисара Дагъларин уьлкведин колхозри, совхозри государстводиз 129,5 агъзур тонн техил, 1134 тонн ниси, 1332 тонн гъери, 50 агъзур тонн сар, 48 агъзур тонн як, 18 агъзур тонн емишар ва гъакл какаяр, балугъар, клерцар, вирт, чехир, майваяр маса ганай. Фронтдиз 150 вагон ацлай пишкешар, 20 агъзурдалай виниз посылкаяр, 1,300 миллиондилай гзаф алуклдай чими шейэр рекъе тунай.

Гъа и жуьреда республикада кардик квай заводрин, фабрикайрин коллективрини къвалахна. Яракъарни, консервиярни акъудна, нафтни хжудна, члехи заводрин заказарни, государстводин планарни тамамарна. Гъа са вахтунда карханаяр фронтдиз герек къевезвай цийи 160 шей экъудунив эгечина.

Халкъдинни армиядин садвиллин нетижа

ишат фронтдин игътияжда акъвазаруниз кьилин фикир гана. 1943-йисуз, 1940-йисав гекъигайла, оборонадин хилери акъудзавай продукциядин къадар къве сеферда артух хъана. 1942-йисуз Советрин Союзди Германиядилай кам яна ва 1,9 сеферда гзаф боевой самолетар, 3,9 сеферда гзаф танкар, 3,1 сеферда гзаф вири жуьрейрин калибрдин орудияр, пуд сеферда гзаф яракъар акъудна. Далу пад фронт военный техникадалди, яракъралди таъминарзавай зурба майдандиз элквена. Дяведин йисара Уралда промышленный продукция акъудун 3,6 сеферда, Сибирда - 2,8 сеферда, Повольжеда - 2,4 сеферда артух хъана. 1943-йисуз рагъэкъечлдай патан районри электроэнергиядин 60 процент гъасилзавай.

Военный производство йигин еришралди гужлу хуьн ва авайбур гегеншар хъувун цийи карханаяр эцигунихъ галаз алакьалу хъана. Фронтдин игътияжар фикирда къуна, саки вири промышленностда дегишвилер туна. Мисал яз, адетдин металл акъудзавай Магнитогорскдин, Кузнецкдин зурба комбинатар махсус гьулдан гъазурунал элячина. 1945-йисуз уьлкведи акъудзавай гьулдандин къадар (1942-йисан нетижайрив гекъигайла) 1,5 сеферда артух хъана. Гъа идахъ галаз сад хъиз, заводар патал герек гадаракар (металл атлудай станокар, чатунни прессдин машина) акъудунин майданарни гегеншарна.

Къейд авун лазим я хъи, ихътин вири агалкъунар советрин инсанрин гъакьисаг зегъметдихъ галаз алакьалу тир. Абуру югъди-йифди чеб алай чкайрал къвалахзавай, садни инанмиш тежедай хътин нетижаяр арадал гъизвай. 1942-йисан майдилай 1945-йисан майдалди промышленностда зегъметдин беъерлувал 1,4 сеферда, оборонадин хилера 2,2 сеферда хжаж хъана.

Дяведин гъалари анжах женгинин техника, яракъар, металл ва кудайди истемишзавачир, абуруз гъакл недай суьрсетни, алуклдай партални

Дагъустандин зегъметчийри танкар, бронепоездар, авиаэскадрильяяр гъазурзавай фондари 60 миллион манатдилай виниз пул рекъе туна. Ихътин баркаллу зегъметдиз кьимет тагана жедани. 1944-йисуз зегъметда къазанмишай агалкъунрай 18 дагъустанви Ленинан ордендалди (абурук ВКП(б)-дин Ахцегъ райкомдин сад лагъай секретарь Садиков Абдул-Муталибни, Рутул райондин Буденяйн тварунихъ галай колхоздин чубан Исмаилов Шабан, Табасаран райондин Калинин тварунихъ галай колхоздин звеновод Къурбаналиева Къизайбетни квай), 45 кас Зегъметдин Яру Пайдах, са десте зегъметчийр “Знак Почета” орденралди ва медалралди къейднай. Зегъметдин фронтда, оборонадин сенгерар туькьурунин карда иштираккай 200 дагъви дишегълидиз гъукуматди орденар, медалар, ДАССР-дин Вреховный Советдин Президиумди Гъуьрметдин грамотаяр ганай.

Къетлендиз къейд авуниз мажбур я, хуьруьн майишатдин агалкъунар сифте нубатда дишегълийрин зегъметдихъ галаз алакьалу хъана. Рухваяр, гъуьлер, стхаяр фронтдиз феи дидейри, сусари, вахари хуьруьн майишатдин четин, азаб алай вири къвалахар чпин хивез къачуна ва уьлкве патал герек къадар суьрсетни гъасилна. Абуруз яшлу итимри, школьникрини куьмекна. Анжах са 1942-йисуз гатун каникулрин вахтунда колхозрани совхозра 20 миллиондилай виниз школьникри зегъмет члугуна.

Дяведин гъа сифте кьилелай транспортди важиблу пуд месэла гъялна: военный парар чкадал агакъарун, заводар, члехи коллективар, душмандин гъиле гъатнавай чилерилай агъалияр рагъэкъечлдай патан районриз тухун ва военный игътияжрихъ галаз алакьалу къвалахар тамамарун. Фикирдиз гъана къанда хъи, 1941-1942-йисара хейлин чилер душмандин гъиле авай, бомбаяр веъез, ракъун ва шегъре рекъер, муькъвер барбатинавай, локомотивар, вагонар, гимнари тлимил хъанвай. Ихътин татугай гъалари вири транспортдин хел цийикла туькьур хъувуниз мажбурзавай. Четинвилер гзаф акъалтлани, гъа и муркаб месэлани гъялна. Дяведин зур йисуз 2,4 миллион вагонда аваз военный парар ва фронтдиз 2,5 миллион кас тухвана. Санлай къачурла, дяведин йисара ракъун рекъери фронтдиз 20 миллион вагондин парар тухвана. Халкъдин майишатдив 67 миллион вагон ацлай парар агакъна.

Дяве давам жез-жез, душманди барбатинавай ракъун рекъер чкадал хжунин къвалахни тешкилнавай. И вахтунда 120 агъзур километрдин гьулдандин рекъер цийи хъувуна, 2,8 агъзур еке муькъвер эцигна, паровозар авай 182 депо пайгардик кухтуна. Гъа и четин макъамда Москвада метро эцигунин къвалахарни акъвазарначир.

Пуд стха - фронтда

Райсудин НАБИЕВ,
зегъметдин ветеран

Ватандин Члехи дяведин йисара Курхуьрелай 200-далай виниз инсанар фронтдиз фена. Бязи хизанрай къвед, пуд, адалайни гзаф ксар Ватан душмандикай хуьн патал рекъе гъатнай. Ахътин хизанар хуьре къадаг агакънава.

ГЪАЖИЕВ Файзулагъан хизандайни пуд кас - **Меъгъамед, Сиражудин** ва **Шагъабудин** армиядин жергейриз тухвана.

Меъгъамед Гъажиев

Шагъабудина дяведин эвел кьилелай душмандихъ галаз кьиле феи къати женгера иштиракна. Жергедин аскер яз, ада са шумуд женгина виклеъвал къалурна. Гъайиф хъи, 1942-йисан майдиз са женгина ам гел галачиз квахъайдакай къвализ хабар агакънай.

Сиражудинал женгерикай сана залан хер хъана, 3-группадин инва-

лид яз къвализ хтана. Ада хуьре яр-гъалди сифтегъан классрин муаллим яз зегъмет члугуна. Сиражудиназ “За боевые заслуги” медаль гана, адахъ юбилейрин медаларни ава.

Муькуь стха Меъгъамедни дяве башламишай сифте йикъарилай женгерик экечина. Сад-садан гуьгъуьналлаз ада Моздокдин, Ворожедин патарив кьиле феи женгера виклеъвилер къалурна. Старший сержант тир ада Сталинград патал кьиле феи женгера мадни виклеъдиз иштиракна. Ина адан къвачел лап залан хер хъана. Ам госпитал-

Сиражудин Гъажиев

да яргъалди къаткуниз мажбур хъана. 1-группадин инвалид яз старший сержант Гъажиев Меъгъамед хизандин патав хуьруьз рахкурна.

Меъгъамед Гъажиеваз “Ватандин Члехи дяведин” орден, “Сталинград хуьнай”, “Германиядал гъалиб хуьнай”, “Дирибашвиляйни жуьрэтлувиляй” ва маса медалар гана. Абуру хизанди багъа ядигарар яз хуьзва.

Ван авуна

Тереф хуьзва

Жуван макъала заз, жуваз чидай, таниш кас туштлани, С.Ш.Надеждин лугъудай касдиз риклин сидкъидай сагърай лугъунилай гатлуниз кланзава. Гъикл лагъайтла, “Лезги газетдин” алай йисан 16-апрелдин 16-нумрада адан “Уьлкведин нуфуз мадни хжаждайвал” твар алай макъала чапнава. Авторди, Россиядин ватанпересди, гъа зи рикле авайвал, заз фадлай лугъуз кланзавай, лап герек фикирар, халкъдиз райж хъун патал ачухдиз къьенва.

Адан фикиррин ва хъинрин тереф за, дявейрин йисарин аял яз, тамамвилелди хуьзва. Кьилди къачуртла, Надеждина кхъизвайвал, 2020-йисан 9-Майдиз чна Члехи сувар - Ватандин Члехи дяведа гъалиб хъунин 75 йисан юбилей къейдда. И кардихъ галаз алакьалу яз за муькъвара телевизордай ветеранрин рахунрихъ яб акална. Ам Советрин халкъдин, дяведин иштиракчийрин ветеранрин сувар я. Алай девирдин несилризни чир жедайвал чи тарихдин регъберар тир В.И. Ленин, И.В.Сталин лайихлу чкадал хкидайдан, игитвилин тарихдин гъакьикъат винел ахкъуддайдан, Гъалибвили, ватанпересвилин лишан тир Сталинан памятникар эхциг хъийидайдан умудар ава. Сталин Советрин халкъдин дамах я. Дуьньядин сиясатдин тарихда ахътин къетлен бажарагъдин, алакьунрин кас - Генералиссилус хъанвайди туш, Къезни чизва. Аскерар, “Ватан пата, Сталин патал!” лугъуз гъужумриз феийди риклел гъамиша

ала. XX асирда государстводиз камаллувилелди регъбервал гайи и инсанрин - Ленинан, Сталинан, игитрин тварар тарихда хтун, Гъалибвал къазанмишунин карда еке роль къугъвай шегъеррал Ленинград ва Сталинград тварар эхцигунин общество пайгарвилик кухтуниз, гъахвал вине кьуниз, Ватандал, ам хуьнал рикл алай цийи несилар тербияламишуниз къуллугъда. Эгер, гъуьрметлу Владимир Владимирович, и хъсан ва вирида гуьзлемишзавай крар кьилиз акъудайтла, абур Члехи Гъалибвили 75 йисан юбилейдиз, чи вири халкъдиз хъсан, уьмуьрлух савкъат жедай. Ида халкъдин руьгъ, ватанпересвилин гъисс хжаждай, Россиядин нуфуз мадни виниз акъуддай...

Мадни лугъуз хъайитла, рагъаклидай патан ва чи уьлкведа авай тапан тарихчийрин, гъавурда авачиз рахазвай политикрин сиверни михъиз агал жедай...

Акьалтлай дуьз фикирар лагъанва С.Ш.Надеждина, сагърай вич.

2018-2019-йисара РФ-дин Президентдиз ачух эфирда халкъди гъар жуьредин суалар ганай. Зани жуван суалар виликамаз ачух эфирдин адресдиз рекъе тунай: дяведин йисарин аялриз куьмек гуниз ва Ленинград, Сталинград шегъеррин тварар арадал хжуниз талукъ месэлайрай. Абуру къабулай операторди “месэлайриз килигдайди я” - лагъана жавабни ганай. Амма, гъайиф хъи...

Гиля къванни и месэлайриз фикир ганайтла, хъсан жедай.

Мердали ЖАЛИЛОВ

Чна алатай нумрайра, “Социализмдин пайдах” газет, чи республикада милли члаларал (авар, кумукъ, дарги) акъатзавай маса газетар хъиз, 1951-йисалай “Дагъустандин правда” газетдин дубляж, яни гъана авай материалар урус члалай лезги члалаз таржума авуна, чапзавай газетдиз элкъурайдакай лагъанвай.

Им гъикI, вучиз авур кар ятIа?

А чIаван гъакъикъат гъихътинди тиртIа ва вучиз чи газетар дубляждиз элкъуърнатIа къалурзавай бязи себебар чаз 1951-йисан 2-мартдиз лезги члалал акъатнавай “Дагъустандин правда” газетдин нумрадай жагъизва. Ана ВКП(б)-дин Дагъустандин Обкомдин ругуд лагъай пленумдин гъакъиндай малумат чапнава. Пленум а йисан февралдин вацран 26-27-йикъара кьиле фена.

Пленумдал “Республикадин хуьруьн майишат инлай къулхъни вилик тухунин серенжерин гъакъиндай” ВКП(б)-дин Обкомдин секретарь А.Д.Даниялован ва “Руководство гудай парторганрин отчетарни сечкияр тухунин гъакъиндай” ВКП(б)-дин Обкомдин секретарь П.Г.Шестакован докладар гъялна, талукъ тир къарарни къабулна.

Докладра чи республикадин хуьруьн майишатда (чи хуьрерин колхозра) авай гъалар, парторганизацияри тухузвай руководство гу-

“И мурадар патал 1951-йисан сад лагъай январдилай аваррин, кумукърин, лезгийрин ва даргийрин газетар, “Дагестанская Правда” газет хъиз, къуд чин аваз акъатда. Газетдин буй кьве сеферда еке хъунухи ва ам акъатун артух хъунухи газет клелзавайбурун хкаж хъанвай культурадинни политический истемешунар таъминарда, политикадин, партийный ва маса темайрай гзаф статьяяр кхъиз хъунухъ, Вирисоюздин, чкадин ва дуьньядин вакъийайрикай гзаф кхъин таъминарда. Вири газетар “Дагестанская Правда” газет хъиз акъатда, яни абурун виридан метлебар сад жеда...” (Чна макъаладин а чIаван чIал, стиль авайвал хвенва).

Макъалада агъадихъай генани алава хъувунва: “Идалди вуч къазанмишиз жеда? Виридлай вилик областной милли чIаларалди акъатзавай газетрин агал хъана ччара хъунухъ арадай акъатда. Месела, “Большевик гор” тIвар алай газетди гзафни-гзаф авар районрай къевзвай материалар элягъзава, и газетди анжах гъа и кар патал къуллугъ ийизвай. Амма къунши даргийрин ва кумыкрин районрикай “Большевик гор” газет клелзавайбуруз гзаф вахтара хабар жезвачир. Гъа и саягъда амай газетрини аварар яшаммиш жезвай районрикай кхъизвачир ва я лап тIимил кхъизвай...”

Им лагъай гаф я хъи, партияди ва Советрин гъукуматди къабулзавай къарарар гъина гъикI кьилиз акъудзаватIа, гъина лап хъсан

идеологиядин рекъай секретарь, машгъур журналист-публицист, тарихчи алим **Гъажи Апаевич АЛИКБЕРОВАН (1910-1974-йисар)** хиве туна. Гъажи Апаевич Аликберовакай чи республикадин вири чIаларал акъатзавай газетрин кьилин редактор хъана.

Гъ.А.Аликберова журналиствилини рехъ гъеле “Цийи дуьнья” газетда Гъажибег Гъа-

Милли журналистика: “Дагъустандин правда”

нин ва тешкилуни кIвалахар дибдай критика авунва. А вахтунда Обкомдин критикадик акатай гъар гъи хиле хъайитIани чIехи дегишвилер кьиле тухудай, гзаф руководителар чпин къуллугъар тунизни мажбур жедай.

Уьлкведа даяведилай гуьгуьунин, а чIавуз лугъуз хъайивал, “Сталинский” сад лагъай пятилетка (1945-1950-йисар) тамамарна, къвед лагъай пятилеткадив (вад йисан план) эгечIнавай. Виринра уьлкведин экономика, агъалийрин агъваллувал хкажун, оборонадин мягкемвал артухарун патал зегъметдин кьетIен женгер - социализмдин акъажунар кьиле тухузвай. Бушвалдай, саймазвалдай, иллаки партиядин къарарар кьилиз акъуд тийидай ихтияр садазни авачир. Республикадин газетри и крарал виринра гуьзчивал тухун, партиядин къарарар зегъметчийрив агакъарун лазим тир.

Дагъустандин районрани а чIавуз нафтIадинни газдин мяденар ачухунин, кардик кутунин, дагълара сифтегъан ГЭС-ар эцигунин, Огнидин шуьше цIурурдай, Махачкъаладин балугърикай консервиярдай, маса заводар гужлу авунин, цIийи-цIийи карханаяр эцигунин, хуьрера колхозар мягкемарунин, недай-хъвадай суьрсетар артмишунин, образование, культура, здравоохранение вилик тухунин, аялар хуьнин ва икI мадни гзаф крариз къуват гана кIанзавай.

Ихътин шартIара СМИ-ривай ийизвай истемешунарни чIехибур хъана.

Газетар сад авунин кар, чи газетдин подшивкайрай аквазвайвал, гъеле 1951-йисалайни вилик гъиле кунвай. И кардин гъакъиндай “Социализмдин пайдах” газетдин 1951-йисан 4-январдин нумрада чапнавай “Областдин газетар сад хъувун” кьил ганвай чIехи макъалада хъсандиз баян ганва. Ана кьейднавайвал, чи уьлкведа а чIавуз 7700-далай артух газетар акъатзавай ва абурун йикъан тираж 33 миллиондилай артух тир.

Чи республикада а чIавуз областдин (гила республикадин) 6, шегъеринни районрин 40 ва хейлин маса гъевчи газетарни (многотиражки) акъатзавай. Абурун кIвалах гужлу авунин мураддалди, кьейднава макъалада, ВКП(б)-дин ЦК-дин Дагъустандин халкъарин культура мадни хкаж хъун патал, областдин газетрин тешкиллувилини ва агитациядинни пропагандиствилини кIвалах хкажун патал мадни къулай шартIар яратмишунихъ элкъвенвай къарар къабулна.

тежриба, кардин устадвал, цIийи агалкъунар аватIа чир жезвачир. Сада-садалай чешне къачузвачир, илимдин цIийи агалкъунар, ни гъикI кардик кутазватIа, аквазвачир. Маса зайифвилерни авай.

Эхъ, кIвенкIевчи тежриба умумиламишна, “абур вири серенжералди халкъдин арада чукурун, машгъурун большевикрин партиядин лап метлеблу кардикай сад я”, кьейднава тIвар кьунвай макъалада.

Дугъриданни, ибур гъевчи месэлаяр тушир. Чаз чи республикада, адалай къеце, вири уьлкведа, дуьньяда гъихътин гъалар, крар, кIвенкIевчи хъсан тежриба, агалкъунар аватIа чир хуни низ зиян гузва? Советрин обществодин гужлувални, агалкъунарни вири халкъарин садвилехъ, садаз сад чир хъунихъ, сада сад девлетлу, гужлу, умудлу авунихъ галаз алакълу тирди тарихдин чIехи вакъийарини субутна.

Лап са куьруь вахтунда (къве пятилеткада) чи уьлкведин а залум даяеда чукурар экономика, агъзурралди хуьрер, шегъерар арадал хъунихъ галаз сад хъиз, халкъдин яшайиш хкаж хъун патал хейлин затIарин, иллаки кIвале герек, кIиметар гъар йисуз агъузарзавай...

Гъайиф, гила чаз гъа патав гваз, гъи районда вуч аватIа чир жезвач. Чаз гъи халкъдихъ гъихътин бажарагълу алимар, писателар, артистар, спортдин мастерар, зегъметдин устадар - багъманчияр, уьзюмчияр, малдарар, хипехъанар, куьнуьчияр аватIа чизмач. Чирзамач... Шейэрин кIиметар ужуз жезмани? Пулсуз образование, медицина, маса шартIар амани? Ватан авада авунихъ рикI кумзани?.. Марифат, ахлакъ амани?..

А чIавуз икI тушир. Вирибурухъ сад хътин ниятар, мурадар, сад тир рехъ, агалкъунарни авай. И кар мадни гужлу авун патал газетрин кIвалахни вири чIаларал лап вини дережадиз акъудун лазим тир.

Яни газетра яшайишдин эскивилер арадай акъудуниз кумек гудай хъсан критика артухарун, экономика вилик тухудай, хуьрер хуьдай, арадал хкидай крариз къуват гудай материалар гзафарна кIанзавай гъахътин къуватлу журналистарни герек тир. Ихътин везифаяр фад ва ян тагана тамамарун лазим тирди винидихъ чун раханвай партиядин Дагъустандин Обкомдин пленумдал мадни кьетIендиз кьейднай. И кар кьилиз акъудун а чIаван ВКП(б)-дин Дагъустандин обкомдин

жибеговахъ галаз башламишна, адалай къулхъ, газет Ахъегъиз хутахайла, Исмаил Вагъабовхъ галаз санал давамарна. И кардикай И.Вагъабова вичин рикIел ххунрани лагъанва.

“Социализмдин пайдах” газет арадал гъайи даяедин йисарани Гъ.А.Аликберова, партиядин обкомда кIвалахиз, республикадин вири газетриз, санлай печатдин хилез,

ам хуьниз ва виликди тухуниз регъбервал гана. Идеологиядин кIвалах гужлу авуна, фронт ва далу пад мягкемарун патал лап еке кIвалах тешкилна. Гъ.А.Аликберован журналиствилини, публициствилини, алимвилини, адан регъбервилини кIвалахрикай чи газетда (“ЛГ”-дин 2010-йисан 25-февралдин нумра) тарихдин илимрин доктор, профессор, Гъажи Апаевичан студентрикай сад хъайи Эфенди Таривердиевич Аквердиеван къул алаз, “Адан уьмуьрдин дережаяр” кьил ганвай чIехи материал чапнава. (А чIавуз Гъ.А.Аликберован 100 йис кьейдзавай, гила адан 110 тамам хъанва - **М.Ж.**)

Ингъе а макъаладай бязи кьейдер:

“Гъажиди жаван йисарилай журналиствилини кIвалахдиз майилвалзавай. Гъеле мектебда клелзамай чIавуз ада макъалаяр, шишар кхъиз башламишна. Яратмишунрин жигъетдай гележег авай жегъил яз, адаз республикадин лезги чIалал акъатзавай “Цийи дуьнья” газетдин редакциядиз кIвалахал тек-

лифна. 1930-1932-йисара ада ина корректорвал авуна, гуьгуьнлай отделдин заведующийдин, жавабдар секретардин везифаяр тамамарна.

1932-йисан июлдиз комсомолчи Гъажи ВКП(б)-дин жергейриз къабулна. Им советрин инсанрин, гъа гъисабдай Дагъустандин халкъарин уьмуьрдани дибдин дегишвилер кьиле физвай девир тир. Гъажи Апаевича вичин партийный буржи лайихлудаказ тамамарун патал вири къуватар эцигна. Жегъил коммунистди пешекар журналист хъун кьетIна. 1932-йисуз ам “Правдадин” тIварунихъ галай журналистикадин Вирисоюздин коммунистический институтдик эгечIна. 1934-йисуз анаг агалкъунаралди акъалтIарай Гъажи Апаевич районрин уртах “Колхоздин пайдах” газетдин редакторвиле тайинарна (газетдин редакция Къасумхуьрел алай). Са тIимил вахтарилай бажарагълу журналист Гъажидин тIвар вири Кьиблепатан Дагъустанда раиж хъана.

Гъ.А.Аликберован лайихлувилер кьейд авун яз, 1937-йисан февралдиз кьиле феий райондин партийный конференциядин делегати ам ВКП(б)-дин Къасумхуьруьн райкомдин сад лагъай секретарвиле хъяна. А чIавуз Гъажи Апаевичан анжах 27 йис тир. Уьлкве патал лап агъурди тир 1937-йисуз гележег авай партийный работник партиядин Дагъустандин обкомдин аппаратдиз кIвалахал хутахна. Ина Гъ.А. Аликберов печатдин ва издательствойрин отделдин заведующийвиле тайинарна. 1939-йисан мартдиз лагъайтIа, адал ВКП(б)-дин обкомдин тешкилдай кIвалахдинни инструкторвилини отделдин заведующийвилини везифаяр кьиле тухун ихтибарна. Гъажи Апаевич республикада тешкилдай вири партийный кIвалахдин дережа хкажунин месэлайрал кIевелай машгъл хъана.

1941-йисан 10-мартдиз ам ВКП(б)-дин Дагъустандин обкомдин идеологиядин рекъай секретарвиле хъяна.

Амма са пуд вацралай Ватандин ЧIехи даяе башламиш хъана. Дяведин агъур йисара обкомдин секретарь Гъ.А.Аликберован тешкилатчивилини алакълунар иллаки жанлу-даказ ачух хъана. Адан регъбервилек кваз вири партийный, комсомолдин организационин, массовый информациядин такъатрин партийно-политический ва агитациядинни

массовый кIвалах девирдин истемешунрихъ галаз къадайвал цIийикIа туькълур хъувунив эгечIна...

Гъажи Апаевич партиядин Дагъустандин обкомдин секретардин къуллугъдал 1946-йисан ноябрдалди аламукъна. ВКП(Б)-дин патав гвай общественный илимрин Академиядин аспирант хъана. 1949-йисуз ада “1920-1921-йисара Дагъустанда Советрин власть мягкемарун патал большевикрин партияди цIугур женг” темадай кандидатвиле диссертация агалкъунаралди хвена...”

Тарихдин илимрин кандидат яз хтай Аликберов 1949-йисан сентябрдиз мад партиядин Дагъустандин обкомдин секретарвиле хъяна.

1951-йисуз, винидихъ лагъанвайвал, чи республикадин сад авунвай “Дагъустандин правда” газетдин кьилин редакторвиле тешкиарна...

(КъатIама)

Лезгийрин рехъ гынава?

Ханжан КЪУРБАНОВ, политолог

(Эвел - 17-нумрада)

Заз Азербайжанда Седакьет Керимовади, Камран Къурбаналиева ва чи маса стхайрини вахари кIвалахзавай къайда хуш я. Абурун къадар гзаф туш. Са акъван къулай тушир шартIара абуру къунши республикада лезгивал патал зегъмет чIугвазва. Абурун гуьгъуьниз вуч хъайитIани лугъуз жеда. Амма Азербайжан, Урусат хъиз, чи чил я. Ша чун гуьрметдивди гегечин. Эгер руьгъ кутаз, куьмек гуз жезвачIа, абуруз ма-нийвилер къванни гун тийин.

Самур вацIун а пата авай стхайри и пата авайбурун ва и пата авайбуру а пата авайбурун салаз къванер вегиналди хийир авай са затIни арадал къевзвач. Акси яз, чна чун барбатIазава, сада садаз тIарзава.

Сада садак тахсирар кутунал, ма-нийвилер гунал эхир эцигна кIанда. Яратмишдай вахт алуькнава. Чи къегъал стхайрини вахари яратмишзавайвал, виликдай лезгийри арадал гъайи крар давамарзавайвал. И жигъетдай Азербайжанда яратмишзавани, тахъайтIа, Урусатда, Туьркияда - важиблу туш.

Лезгийр уях хъун герек я. Масадан гIилевай яракъдиз элкъевена кIандач. ГIиле къазвай гъар са кIвалах чIехи стхайрихъ, агъсакълрихъ, яшлугуьрухъ галаз меслят авуртIа, хъсан я. "Садахъ галазни меслят ийиз жезвачIа, къванцел алуьк" - лугъузва халкъдин мисалда.

Дидедин некледихъ галаз агакъзавай руьгъдин ивиар несилрилай несилралди чи гIилай акъатзава. Руьгъдин ивири чи баркаллу ва такабурулу халкъ мягъкемарзавайди рикIелай алудна виже къведач.

Са гафуналди, чаз руьгъдинни ахлакъдин бине герек я, ам галачиз чун, халкъ хъиз, терг жеда. Чаз чи тарих чир хъун лазим я, амма тарих тайин тир сиясатдин къуватрин хийирдиз ишлемишна кIандач. Виридахъ галаз лайихлудаказ тухун. Эгер чакай чпин са гъихътин ятIани итижар патал хийир къачуз кIанзавайбуру гъалтайтIа, ахътин дуьшуьшра чирвилерикай, камалдикай даях къуртIа хъсан я.

Заз Мугъаммад пайгъамбардин тежриба (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) итижлу я. Зун мукъвал-мукъвал диндин тежрибадихъ ва Къуръандихъ элкъевезва. Чун са гъакъикъатдин гъавурда акъун лазим я, ада чаз чун авай алемдин къурулуш ачухарда. Аллагъди инсанар халкъна ва абуруз къайдайрин кIватIал гана. Къуръанди чаз юкъван рехъ къалурзава. Эрчи, чапла ваъ, ада чун сиясатдин жуьреба-жуьре партияриз, тешкилатриз, кIеретIриз тухузвач.

Лезгивал ва лезгийрин рехъ и ивиарин хазиадилай (Мугъаммадан (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) чирвилер) гатIунзава. А

ивиарар чи медениятдин дестекриз акси туш. Генани керчекдиз лагъайтIа, а ивиарар чаз чи баркаллу бубайрин, машгъур тIварарин къаматрайни акъазва.

Аллагъди жуьреба-жуьре халкъар халкънава, динди чаз милливал хуьз куьмекзава. Зун лезгийрин рекъикай рахадайла, зи къатIунра диндин рехъ авач. Зун Исламди вилик физ куьмек гузвай лезгийрин рекъикай рахазва.

Лезгийр Ислам пайда жедалди авай ва мусурманрин дин чи халкъди гуьгъуьлудаказ къабулна. Маса къайда хъунни мумкин тушир. Герекзавайди чун диндин гъавурда дуьз акъун я.

Са къве гаф Кавказдин Албания-дикай лугъун. Чна вирида дамахзавай ихътин гъукумат хъана са девирда. Авайвал лагъайтIа, чаз адакай са акъван пара чизвач. Пачагъди вичин регъберарни галаз жуьреба-жуьре вилаятар садзавай, агудзавай. Гъукуматда вичин шегъерар, пулдин уьлчмеяр, къушунар, дин (сифте зороастризм, гуьгъуьнлай хашпарайрин) авай. Албанрин хашпарайрин диндиз къадар-дилаи пара фикир гузвай лезгийрин ава. Абуру хашпара дин Исламдин къаршида эцигзава. "Чун хашпараяр тир, арабрини Исламди чи бинеяр, меденият тергна" лугъудайбуруни ава. Ихътин ихтилатар иллаки социальный сетра гзаф ийизва. Им тарих я. Эгер арабрин тIварцихъай са ни ятIани чи къадим гъукуматдин ивириз зиян ганатIа, Исламдик тахсир кутуна виже къведач. Ихътин суални арадал къевезва: вучиз арабар атайла Пальмира (Сирия) тергнач, вучиз Ислам пайда жедалди аваз хъайи архитектурадин маса имаратар барбатIнач? Виридакай хкатна вучиз лезгийрин-албанрин медениятдиз зарар гана?

Зи фикирдалди, чун чи милли медениятдин девлет хуьз алахъна кIанда. Албанрин тарихдиз, медениятдиз талуьк музейр тешкилайтIа жеда. Исътда чун маса девирда яшамиш жезва. Исламдикай чи халкъ патал зарар авач, герекзавайди чун мусурманрин диндин гъавурда акъун я.

Лезгийр тарихдин вад дестек чирна кIанда, гъам лезгийрин рехъ я. А дестекарни Ярагъ Мегъамед, Алкъвадар Гъасан эфенди, Гъажи Давуд, Етим Эмин ва СтIал Сулейман я. Гъар садавай чаз герек къилихар, ерияр, терефар къачун. Женчи, руьгъдин регъбер, арифдар, ашукъ хъанвай шаир ва яшайишдин гъахълувилин шаир.

Бязи вахтара чаз итимвал, виклегъвал бес жезвач. И къуватри чаз авайвал лугъуз, таб-гIиллединни мичIивилин рекъикай къерех жез, рекъелай алатнавай чи гадаярни рушар, итимарни папар жавабдин вилик акъъазариз куьмекдай. Чи йикъара медиадихъ еке къуват ава. Сетда чна камаллувилелди кIвалахун герек я, кискис гузвайбуруз яб тагуз, герек авачир гуьжетрик къил кутан тийиз. "Кнопкайрин къагъриманрин" вахт акъалтI хъана кIанда.

Бязи дуьшуьшра чаз Ярагъ Мегъамедан дугъривал, гъахълувал, михивал бес жезвач, жуваз ва масабуруз табзава. Алкъвадар Гъасан эфендидихъ хъайи хътин чирвал ва алакьунар, Етим Эминан хътин вафалувал, Гъажи Давудан жуьрэтлувал бес жезвач. Чун гъа и дестекриз мукъва хъуни бегъер гъида. Сада садак тахсирар кутун, критика авун бес я! Гъа са вахтунда мукъва жезвай бедбахтвилерин вилик пад къун герек я. Чна вахтун асирда са сеферда гузвай мумкинвал гъийлай ахъайна кIандач. Ви уьмуьрдин, ви несилдин, ви агалкъунрин, ви халкъдин мумкинвал!

(КъатIама)

Бедирхан ЭСКЕНДЕРОВ,
тарихчи

Са къадар вахт идалай вилик дагъус! танвияр чпин рахунра "варяг" лугъудай гаф ишлемишиз гатIунна. Асул гъисабдай, "варяг" этнографиядин термин я. Дегъ заманайра скандинавриз "варягар" лугъуз-вай. Им къадим урусрин "викинг" гафунин са жуьре я. Малум тирвал, и гафунихъ маса манани ава.

Тарихдин чешмейрай хабар жезвайвал, IX асирда яргъал девирда сада-садахъ галаз дявевяр тухвайдалай къулухъ чи йикъарин кеферпатанни рагъакIидай патан Урусатдин шаркъ патан славянринни, финнринни Угориядин тайифайрин са паюни гъахълудаказ регъбервал гун ва къайда хуьн патал патан кас герекзавайди къетIна.

"6370-йисуз (862-йис) гуьлелай анихъ патанбурун, урусрин патав фена", - суьгъбетзава "Вахтарин йисарин повестди". "А патанбуруз урусар лугъузвай... Урусар алааматдинбуру я лагъана. Славянри гъарайна: "Чи чил къадимди ва девлетлуди я, анжах къайда авач. Ша регъбервал гуз. Чпин тухумарни галаз пуд стха хъяна, абуру чпихъ галаз пара урусарни гъана. Сифте нубатда абур славянрин патав фена. Ладоду шегъер арадал гъана. Ана чIехи

Патанбурукай тир регъберар

стха Рюрик акъвазна. Синеус - Лацу вилер, пуд лагъайди — Трувор Изборскда амукъна. Гъа патанбуру себеб яз "Урусрин чил" тIвар акъалтна". Гъа икI, вахтар ала-тайла, регъбервал гуз паталай теклифай вирибуруз варягар лугъуз гатIунна.

Урусрин бязи тарихчийри Рюрикакийни адан стхайрикай авай риваят гъакъикъатда тахъай вакъиа яз гъисабзава. Идан себебни риваятда ихтилат физвай девир идалай вилик хъайи Видукинд Корвейскийдин "Саксайрин амалрин" (тахминан 925-973-йисар) девирдиз ухшар хъун я. Эхиримжиди бриттар саксайрикай тир пуд стхадин - Лотадин, Урианадин ва Ангуселян патав фена ва абуруз чпиз регъбервал гун теклифна: "Геьенш, и къил, а къил авачир, девлетрив ацIанвай уьлкве куь гъукумдин гIиле тваз гъазур я...". Лагъана кIанда, ихътин - сад-садаз ухшар вакъияяр ачухарнавай риваятар маса халкъарихъни ава.

Жемиятрин арада мукъвал-мукъвал къалмакъал, гъатта ягъунар жезвай девирра, гъалар пайгардик кукхун ва къайда хуьн патал къетIи серенжемар къабулдалди, паталай регъбервал гудай касдиз теклифун, гекъигайла, хъсан рехъ яз къабулиз жеда. Эгер патан кас къалмакъалра авай къве терефдини санал теклифнавайди тиртIа (къецепатан къуватри къастунал илитI тавуна), ам хушдиз къабулзавай ва къве терефни адан гъукумдиз муьтIугъ жезвай. И дуьшуьшда ам къайда хуьн патал атанвай дуванчи хъиз акъазвай. Гъа са вахтунда адан хиве еке жавабдарвални гъатзавай: мисал яз, ада, чуьруькриз рехъ тагун патал, къве терефни рази жедай къарарар къабулна кIанзавай. Эгер адан гъукумдилаи терефрикай сада наразивал авунайтIа, ам "къайда тваз атанвай дуванчи" яз амукъзавачир ва цийи гъулгъу-

ладин лепе къарагъун мумкин тир. Эгер патан касди вичиз кIандай сиясат тухуз хъанайтIа, ада вичи вичиз жаза гъазурзавай.

Чуьруькар, къалмакъалар авай чIавуз дявевяр тухузвай къве терефди патан касдиз теклифдай къарар санал къабулуни, чи фикирдалди, жемиятдин чрайвилини, адахъ арадал атанвай четин гъалдай экъечIдай рекъер жагъурдай алакьунар хъунин гъакъиндай шагъидвалзава.

Лагъана кIанда, Кьиблепатан Дагъустандин халкъарин тарихдани "варягрин" къуллугърикай менфят къачур дуьшуьшар гъалтзава. Анжах дагъвийри паталай чпин чирхчирриз теклифзавай. Абуруни, адет яз, къунши хуьре ва я вилаятда яшамиш жезвабуру тир. Мисал яз, 1382-йисуз кьиле феи даявелаи къулухъ Ширвандай монголрин администрация ва эхиримжи ширваншагъ-кесранид чукурнай. Гъукумдин кьиле шейх Ибрагъим Дербенди акъвазна.

Газет кIелзавайбурун фикирдиз ЦIахур хуьруьн тарихдиз талуьк, пачагълугъдин офицер И.Линевича ахъайнавай вакъиа гъиз кIанзава:

"Эвелдай вири ЦIахур халкъди (абурун кьилин хуьр ЦIахур тир) азад тайифа тешкилзавай. Гуьгъуьнлай, къайда-къанун хуьн патал, халкъдин арадай са регъбер хъяна. Адалай къулухъ къевезвай регъберар хъядайла гуьжетар, наразивилер пайда жез гатIунна, халкъ лагъайтIа, тухумриз пай хъана. Гъар са тухумдиз гуь-

кумдин кьиле чпин векилрикай сад хъана кIанзавай. Ихътин шартIара са халкъдикай тир тухумар сад-садаз душманар жез гатIунна.

И гъулгъула секинарун патал халкъди гъукумдин кьиле вири тухумрив сад хъиз эгечIдай кас тайинардай къарар къабулна. Гъа икI, регъберар бегрикай хъягъиз гатIунна. Къейд ийин хъи, бегар ЦIахурда яшамиш жезвайтIани, абур кьилдин, садалайни аслу тушир ксар тир. Чебни иниз, халкъди чукурайдалай къулухъ, гIла чилин винел аламачир дагълух "ХицI" тIвар алай хуьрйи куьч хъанвайбуру тир.

Регъбер хъягъуьниз талуьк мярекатар эвел ЦIахурда, гуьгъуьнлай Елису хуьре кьиле физвай. ЦIахурдин агъалийрилай агакънавай малуматрай хабар жезвайвал, резиденция Елису хуьруьз хутахунин себеб ихътинди тир:

Халкъдин винел гъукум гIиле гъатайдалай къулухъ бегар гъахъсузвилериз рехъ гуз гатIунна. Ихътин шартIара халкъдин арада наразивал арадал атана. Жемятдиз бегар тахтунай вегъез, абур хизанарни галаз чукурриз кIан хъана. Им XVII асирдин эвел кьил тир. Арадал атай чуьруькда бергин хизандай тир кIвачерал залан са дишегъли къутармиш хъана. Амни ягъунар гатIунай чIавуз Мыхъх (Микик) хуьре мугъманда авай. Ам анай Елисудиз катна ва ина адаз гада хъана. Гележегда гъа и гада

халкъди регъбер яз гъукумдиз кьиле хъяна. Тарихда ам I Али бег хъиз машгъур я. Гъа и чIавалай къулухъ ЦIахуррин регъберар Елисуда яшамиш жез гатIунна ва абуруз султанар лугъузвай..." (Кавказдин дагъвийрикай малуматрин кIватIал, Тифлис, 1873-йис, 7-выпуск).

Мумкин я, жуьреба-жуьре халкъариз "варягри" регъбервал гайи девирар, дуьшуьшар мадни хъун. Са кар якъин я, абурукай гзафбуру тайин тир халкъарин тарихда къетIен чка кьунна.

Елису хуьруьн ақунар

Саларбанриз меслятар

Дуьньяда гьалар алай вахтунда татугай-бур ятлани, гатфар фадлай вичин ихти-ярда гьатнава. Им лагьайтла, саларани бахчайра, никлерани багьлара худда квалалахар кьиле тухуз башламишнавай, йисан эхирдай вахчун чарасуз тир бегьердин бине кутазвай вахт алуькнава лагьай чал я. Лежберрин квалалах са кьунизни килиг тавуна кьилиз акьудна кланзавайди я: кьемаз кьайгьу члугун тавуртла, пака четин гьалда гьатун мумкин я.

И нумрада чна майиштра, дачайра, бустанра салан майвayar гьасилзавай ксариз куьмек патал жуьреба-жуьре багьманчийрин, саларбанрин хийирлу са жерге меслятар кватлнава. Бегьер хуьдай и кьайдайрикай, белки, квезни мен-фят жен.

Помидорар

Чи бустанра гзафни-гзаф гьасилзавай майва помидорар я. И набатат фад эрел кьведайвал, сифтени-сифте ам булдаказ миянарна кланда. Тежрибалу саларбанрихь и жигьетдай чпин сирер ава: кьетлен жуьреда миянардай шейэр.

Сад лагьайди ва важиблуди ам я хьи, помидорар штил цайи йикьалай августдин юкьварал кьван вахтунда гьар кьве гьафтедилай садра миянарна кланда. Ачух чиле цанвай помидоррин кул-кусар миянардай рецептар агьадихь гала.

1. Са ведро циз 4 стлал йод веьеда ва ихьтин кьаришма помидорриз, гьар кул-кусдин клане 2 литр цаз, гьафтеда садра гуда. Ихьтин “емди” майвayar члехибур (ирибур) хьунал ва фад арадал гьида.

2. 200-литрдин челегдин пуд паюникай сад вергерин ва неклед хьчарин пешералди ацлурда, гьаниз са ведро фитер веьеда ва сивел кьван яд цада. Челег пленкадалди агална, 10 юкьуз авайвал тада. И вахт алатайла, винел акьалтнавай зирзибил алудда ва кьаришмадиз “Гумат+7” веьеда. Арадал атай кьаришмадин 1 пай михьи цин 10 паюнихь какадарда ва набататрин пунар цада. Юкьван гьисабдалди, квадратдин 1 метрдиз ихьтин миянардай шейинин 3-4 литр харж жезва. И жуьреда миянарзава помидоррин кул-кусар гужлубур жеда ва яргьал вахтунда бегьер гьида.

3. Мад са кьайда: 10 литр циз 20 стлал йод ва 1 литр цлвегь яда. И кьаришма набататрин пунариз цада. Помидоррин хас жуьреба-жуьре азаррикай, гьа жергедай яз фитофтороздикай хуьн патал ам кул-кусрин винелай хьчейтлани жеда.

Саларбанрин тежрибадай тир миянардай шейэрикай рахадайла, хемирдикай (дрожжи) кьилди лугьуз кланзава. Кар ана ава хьи, адет яз тинидик кутуна ишлемишзавай и суьрсетдикай майвayar битмишардайлани еке хийир жезва.

Икл, 3 литрдин банкадиз 2,6-2,7 литр михьи яд цада, 100 г чими цел цлурунавай хемир ва истикандин са пай шекер веьеда. Винелай жуна веьена чими чкада эцигнавай и кьаришма вахт-вахтунда галтадиз какадарда. Цуру хьунин гьерекад куьтягь хьайила, кьаришма гьазур я. Адан са истикандавайди 10 литр циз яда ва гьар са кул-кусдин пунал 1 литрдив агакьна цада. Гатун вахтунда и

серенжем 3 сеферда авун бес я: помидоррин кул-кусар гужлубур, пешер, гьавадиз килиг тавуна, кайи чкаяр алачирбур жеда, абуру тлебиатдин шартлариз хьсандаказ дурум гуда. Виридалайни шадардайди ам я хьи, гьисабзава рецептдин авторди, булдаказ эгечзавай помидорар, мекивилеризни килиг тавуна, зулун эхирралди битмиш жезва. Кьилиндини, абуруз фитофторадикай зарар жезвач. Гьелбетда, набататдихь гелкьведай кар алайди тек са кьаришмадик квай шейэр туш: кул-кусрин пунар пурпу авун, абуруз кьук веьгин хьсан я.

Помидоррин кул-кусар фитофтора азардикай хуьдай лап хьсан мад са кьайда - помидоррин емишар (гьа жергедай яз кьацузмайбурни) алай кул-кусриз яру истивутдин кьаришма яда. Ам икл гьазурда: битмиш хьанвай, вижевайдаказ кузвай ва юкьван кьадардин яру истивут са шумуд члук ийида, са истикандавай михьи яд иличда, са йифиз тада, ахпа истивутдин члукар (гьилерал резиндин бегьлеяр алаз) тлушунна цлурурда, ахпа ам куьзда ва арадал атай кьаришма кул-кусрилай хьчеда.

Сода

Хемирдилай гьейри, бязи саларбанри, бегьер хуьн патал содани ишлемишзава.

Эгер куьне жуван участокда ципицлар гьасилзавайтла, абурун емишар битмиш жезвай вахтунда члередал содадин кьаришма хьчич - 10 литр циз 75 грамм сода. Ихьтин серенжемди ципицлар рехи хьана ктлурдай азардикай хуьда.

И кьаришма пешер недай кукварихь галаз женг члугун патал емишрин вири тарариз ягьайтла жеда. Содади гуьр кьвахнавайди хьиз пайда жедай азардикайни (мучнистая роса) лап хьсандиз хуьзва. Чайдин са тлуруна авай сода 1 литр циз янавай кьаришма азаррикай хуьн патал афнийрал хьчеда.

Цлпицлар (смородина) ва кьабришар (крыжовник) азаррикай хуьн патал агьадихь галай кьаришма гьазурда: хуьрек недай 1 тлурунавай сода, 1 тлурунавай набататрин ягьлу, аспиридин 1 таблетка, чайдин 1 тлурунавай кьапар чуьхуьдай кьаришма ва я жими запун 4,5 литр циз яда ва арадал атай шей кул-кусрал хьчирда.

Содадин кьаришма (1 тлуруна авайди 10 литр циз яна) афнийриз ягьайла, абурун пешер фад хьипи жедач. Куквар чукурун патал лагьайтла, бязи ксари содадин гуьр келемдин пешерал кьвахда.

Чичлэк

Цадалди вилик 1 литр циз 1 х.н. тлуруна авай кьел веьгенвай це 3 сятда тада. Кье-

лен цйя акьудайдалай кьулухь - марганецдин мичли кьаришмада 2 сятда. Ахпа михьи яд гелкьуьрда. Чичлэкдиз хемирдин кьаришма кланда: 1 ведро циз 100 грамм хемир веьена, 1 сятда тада, ахпа набатат миянарда.

Афни

Цадалди вилик 5-6 югь амаз, чилиз кузвай яд ва 1 х.н. тлурунавай лахума (медный купарос) веьгенвай са ведродавай яд цада, пленкадалди винел пад агалда. Афнийриз яд анжах нянихь гуда, чими целди. Миянардай шейэр: 1 ведро циз 100 грамм хемир веьена, 1 сятда тада, ахпа

1 истиканда авай кьаришма гьар тегьенгиз цада. Виридалайни хьсанди руьхь веьгенвай вергер я.

Азаррикай хуьн патал хьчеда: са ведро циз ягьлувал хьуднавай некледин 1 литр нек, 20 стлал йод яда. Кьве гьафтеда са сеферда ишлемишда. Кьаришмадиз кьацу запунни ягьайтла жеда.

Афнийрин девлетлу бегьер вахчун патал, миянарунилай гьейри, маса амаларни ишлемишзава. Икл, бегьерлувал хкажунин кьайдайрикай сад гьар жуьре сортар какадарун я. Афнийрин са шумуд сорт ва гибридар са участокдал цайила абуруз цлийи кылелай тум гун жезва ва бегьерлувал виниз жезва. Дуьз лагьайтла, ина майвayar патахь хьунин кьурхулувални арадал кьезва.

Набататди цуьк акьудиз башламишдайла, яд гун акьвазарда ва я тлимиларда. Ида бегьер кьадай цуьквер гзаф хьунал гьида. Афнийрин кьадар гзаф хьун патал цуьк акьуднавай участокдиз члижер желб авуртлани бегьер гзаф жеда. И кар патал набатат цанвай жергейра талукь тир цуьквер цада ва я гуьзел атир авай кьаришмаяр эцигда.

ХИЙИРЛУ МЕСЛЯТАР

1. Шивитар хьсандиз рагь аватзавай чкадал цада, гьикл лагьайтла, сериндик абурун пешерин атирлувал тлимил жеда.

2. Чугьундулар виридалайни хьсандиз гьяркьуь тушир жергейра экьечлда, арада 15-17 см авай 3 жергедилай гзаф тушиз.

3. Вергери патав гвай набататриз азарриз дурум гуз куьмекзава.

4. Некхийрин пунар хвойдилай авахьнавай цацаралди клевирайтла хьсан я: ада абур азаррикайни хуьда, дадни ширин жеда.

5. Садлагьана мекивилер хьайидалай кьулухь набататриз чичлэкдин хуьруьуьрикай гьазурнавай кьаришма яда: 10 литр це зур литрдин банкадавай хуьруьуьшар веьеда, ргада.

6. Картуфрин ва помидоррин жергейрин кьерехрай тлуз цанвай чугьундури абуруз фитофторадихь галаз женг члугваз куьмекда.

7. Эгер гатун эвелрай истивутдин кул-кусдал майвayar кьунатла ва ахпа ада цуьк акьудун акьвазарнатла, и майвayar атлутл. Идалай кьулухь кул-кусди кьве сеферда артух кьуватдалди цуьк акьудда.

Зегьерлу шейэрикай

Хуьзва

Незвай тлуьнрилай, тлебиатдин шартларилай аслу яз, инсандин беденда зегьерлу, зиянлу шейэр кватл жезвайди ва и карди сагьламвилин гьал члурзавайди сир туш. Амма бязи майвayar ва емишар дуьзгуьндаказ ва вахт-вахтунда ишлемишиз хьайитла, азар арадал кьведай мумкинвилер амукьдач ва иммунитетди квез чухсагьул лугьуда.

Серг

Серкин са силихда 400-далай артух (!) менфятлу шейэр ава. Абуру ивидик квай “члуру” холестериндин кьадар тлимиларзава ва дамалар михьи ийизва, мультиформный глиобластомадин (кьилин мефтледин виридалайни гзаф гьалтзавай ва “пехьи” жуьредин рак азар) клеткаяр тергзава, гьаклни ада дифтериядин, туберкулездин палочкаяр ва хуквадин язва азар арадал гьизвай “хеликобактер” бактерияр тергзава, беден михьзава. Ада бедендиз вирусрихь галаз женг члугваз куьмек гузва, азад радикалар тлимиларзава.

Сенжефил

И дуьвудик гзаф кьадар С, В1, В2 витаминар, аминокислотаяр, гьа жергедай яз инсандин сагьламвал патал гзаф кьиметлу лейзин, треонин, метионин, валин, фениланин кьа. Халкьдин медицинада сенжефил (имбирь) са жерге азаррикай сагьар хуьвун патал ишлемишзава. Сенжефилди хуквадин квалалах гуьнгуьна твазва, бедендай зегьерлу шейэр акьудзава. Адакай иллаки сивихь кьведайла куьмек ава, ада гьаклни иштягь ачухарда.

Сенжефилди мекивилелай жезвай азаррикай лап хьсандиз хуьзва. Ам тлуьниз ишлемишунни жигеррин бронхияр михьи ийида. Беденда авай воспаленидин вилик пад кьун патал сенжефилдикай лап хьсан куьмек жезва. Ам гьаклни бронхийрин астма азардикай сагьарун патал ишлемишзава. Ада дамалар сагьарзава, михьзава, ивидик квай холестерин тлимиларзава, ивилахта хьунин вилик пад кьазва. Сагьламвал патал иллаки хийирлу и набататдикай гьаклни клегьебар тладайла, артрит, артроз азарар сагьардайла куьмек жезва. Кьейд ийин, эхиримжи вахтара сенжефил рикл алаз дишегьлийри яхун хьун патал ишлемишзава.

Чичлэк

Адан асул менфятлувал ам я хьи, чичлэкдин эфирный ягьлуьрик гзаф кьадар фитонцидар кьа. И шейэривай гьатта са шумуд секунддин вахтунда гзаф кьадар бактерияр ва грибокар рекьиз жезва. Идалайни гьейри, чичлэки тлур шей иливарунин гьерекад, адак квай хийирлу шейэр бедендиз менфят жедайвал агакьарунин квалалах хьсанарзава, иштягь ачухарзава. Майвадик квай гзаф кьадар серади лагьайтла, беденда авай зарарлу шейэр нетижалудаказ терг ийиз куьмекзава.

Сарукуьк

Индиядай тир кьати хьипи рангунин и суьрсетдихь алапатдин алакьунар ава. Адавай беден гзаф кьадар зегьерлу шейэрикай, гьатта аллергенрикайни кваз михьи ийиз жезва. Сарукуьк (куркума) беден жегьиларун патал лап хьсан шей яз гьисабзава, гьикл лагьайтла ада инсандин метоболизм кьайдада твазва. Адак тлебии тир антисептикар, антиоксидантар, витаминар ва са жерге маса менфятлу шейэр кьа. Сарукуькдиз тлебиатда арадал атанвай антибиотик лугьудай тлвар ганва, вучиз лагьайтла, адахь микробрихь галаз женг члугвадай, воспаление акьвазардай алакьунар ава.

Бахтлу муаллим

Хазран КЪАСУМОВ

Образованидин хиле лайихлувилерай Сулейман-Стальский райондин Агъа СтIал-Къазмайрин юкьван школадин муаллим **ФАТАГЪОВА Эльмира Загъировна** мукьвара хурудал алкIурдай “Россиядин Федерациядин тербиядин ва просвещенидин лайихлу работник” лишандиз лайихлу хъана. Шабагъни адав шад гьалара муниципальный райондин кьил Нариман Абдулмуталибова вахкана (*шикилда*). Мукьвара чун Э.Фатагъовадихъ галаз гуьруьшмиш хъана.

Гуьрметлу пеше

Пешеяр гзаф я. Абурукай гьи пеше хъсанди я лагъана хабар кьуртIа, гьарда садан тIвар къада. Эльмира Загъировнадиз и суал гайила, жаваб гуьзлемишзавайди хъана: муаллимвал!

- Муаллимвилин пешедал зи рикI гьеле школада кIелзавай йисарилай алай, - чина хъвер аваз лугьузва ада. - Аялриз чирвилерни тербия гунилай, абур чIехи уьмуьрдиз гьазурунилай баркаллу мад вуч кIвалах ава къван?! Жув и кардал машгъл хьунал за разивал ийизва.

Эльмира Загъировнадин гафарал чазни алава хъийиз кIанзава: гьакьикъатдани, муаллимвилин пеше вири девирра обществода гуьрметлугурукай сад хъайиди я, кьени гьакI я ва гьамиша гьакI амукьни ийида.

“Муаллим, вич куз, масадаз ишигъ гуз-вай шем я” гафар кхъей XIX асирда яшамаш хъайи Италиядин писатель Джованни Руффинини агъзур сеферда гьахъ я лугьуз жеда.

Кьилиз акъатай мурад

Эльмира Фатагъова 1972-йисан 21-июлди Агъа СтIал-Къазмайрал чпиз хуьре-кIвале, районда еке гуьрмет-хатур авай инсанар тир Загъир ва Ламунат Гьажимирзоеврин хизанда дидедиз хъана. ГъвечIи чIава-лай рикIе авай мурад кьилиз акъудун патал Эльмира В.И.Ленинан тIварунихъ галай Дагъустандин государственнй университетдин филологидин факультетдик экечIна. Студент тир йисарани кIелунин, ахлакьдин, университетдин общественный уьмуьрда активвилелди иштиракунин рекьерайни Эльмира Загъировна чешне тир. Университет лап хъсан кьиметар аваз акъалтIарай 1995-йисалай инихъ ада хайи хуьруьн юкьван школада муаллимвиле кIвалахзава. Кьилин пешекарвилин дережа авай муаллимди кIелзавайбуруз урус чIаланни литературадин ва лезги чIаланни литературадин тарсар гузва. Дагъвийрин аялриз чIехи урус ва къадимлу лезги халкьарин чIалар ва зурба литература чирунин карда Эльмира Загъировнади вичин тарсара чIал гегеншардай цийи къайдаяр, жуьреба-жуьре таблицаяр, аквадай агитациядин такъатар, дидактикадин девлетлу материалар, художественный литература ишлемишзава. Идалайни гьейри, ада зайиф аялрихъ галаз алава тарсар тухузва, аялрин диде-бубайрихъ галаз гьар йикъан алакъа хуьзва.

- Аялрихъ дерин чирвилер хьунин 90 процент муаллимрин зегъметдилай, анжах 10 процент аялрин бажарагъдилай аслу я, - лугьузва Эльмира Загъировнади.

ЧIехи шабагъ

Бубайрин мисалда лугьуда хьи, багъман-чидиз адан зегъметди арадал гъайи бегъер-диз килигна кьимет гуда. Муаллимдин зегъметдин “бегъер”, гьелбетда, ада чирвилер гайи, чпикай гележегда обществодиз хийир гудай муаллимар, духтурар, инженерар ва маса пешейрин иесияр хъайи ксар, гьакIни олимпиадайра кIвенкIвечи чкаяр къазвай школьникар я. Ихътин “бегъерарни” Э.Фатагъовадихъ гзаф ава. Идан гьакьиндай тежрибалу муаллимдиз ганвай грамотайри ачухдиз шагъидвал ийизва:

Республикадин милли региондин паюна гъалибчи гьазурунай и ва республикадин школьникрин олимпиадада литературадай гъалибчи гьазурунай ДР-дин образованидин министр Ш.Шахован кьул алай грамота ва чухсагълудин чар; РФ-дин образованидин министрдин заместитель Н.В. Третьякан кьул алай грамота; Сулейман-Стальский райондин администрациядин Кьилин Гуьрметдин грамота; инсанрин ихтияррин рекъ-йй тамам ихтиярар ганвай векил У.Омаровадин патай чухсагълудин чар...

Уьмуьрда вичин пеше дуьз хкъгъиз тахъай кас виридалайни бахтсуз кас я лагъанай Карл Маркса. Винидихъ кьалурнавай шабагъри тестикварзава хьи. Эльмира Загъировнади вичин пеше дуьз хкъана, гъавилий ам бахтлу касни я.

- Жува чирвилер ва тербия гайи аялри-кай Ватандиз, халкьдиз, обществодиз бакара кьведай, вафалу инсанар хкатун - им зун патал виридалайни чIехи шабагъ я, - лугьуз-ва ада.

Алхишриз лайихлуди

- Эльмира Загъировна гьам урус, гьам лезги чIаларай райондин лап хъсан муаллимрин жергеда ава, - лугьузва райондин образованидин управленидин начальник Гуьсейн Шихбабаева. - Вичиз муаллимвилин пай Аллагъди ганвай ада райондин общественный уьмуьрда активвилелди иштиракзава, ам муаллимрин конференцийрал, семинар-рал рахазва, вичин тежрибадикай, педагогикадин кIвенкIвечи къайдайрикай суьгъбетар ийизва. Чун адан кIвалахдилай рази я.

- Гьакьикъатдани, Эльмира муаллим чи школадин дамах ва даях я, - лугьузва Агъа СтIал-Къазмайрин юкьван школадин директор Вадим Аскерова. - Вичи хкъанавай пешедал рикI хьунилай гьейри, милатимвал, къайгъударвал, масадан куьмекдиз атун, неинки вичин, гьакI масабурун агалкьунрални дамах авун, акъалтзавай несилдик инсанвилин, ватанпересвилин гьиссер кутун, жегьил муаллимриз кIвалахда куьмекар гун - ибур Эльмира Загъировнади хас лишанар я. Гъавилий адаз муаллимрин ва кIелзавайбурун патай лайихлу гуьрметни ава.

Мегърибан дидени я

КIвалахда агалкьунар къазанмишзавай муаллим, хъсан тешкилатчи, къайда кIандай тербиячи хьиз, Эльмира Загъировна кIвалин кьул хуьзвай кайвани, мегърибан дидени я. “Касумкентсервис” ООО-дин директорвиле кIвалахзавай вичин уьмуьрдин юлдаш Гъалиб Играмудиновичахъ галаз ада ахлакь-низам авай 3 велед хана, хвена, тербияламишна. Абурун чIехи руш Дианади хъсан кьиметар аваз Дагъустандин медицинадин академия акъалтIарна, алай вахтунда Москвада духтур-эндокринолог яз кIвалахзава. Гада Рашида Краснодардин университетда юриствилин рекъйй, гъвечIи руш Фатимади Дагъустандин медицинадин университетда кIелзава.

Ашкъидивди кIвалахал физвай ва шадвилелди кIвализ хкъезвай инсан бахтлу кас я, - кхъенай Туьркиядин шаир Надым Хикмета. Тамам 25 йисан кьене кIвалинни школадин рехъ шадвилелди атIузвай Эльмира Загъировнади и гафар хас я.

Мектеб эвезиз жедач

РД-дин образованидин ва илимдин министр, вице-премьер Уммупазиль Омаровади социальный сетра эхиримжи вахтара активнидаказ веревирдзавай мектебар тамамдиз аялрихъ галаз яр-гьал мензилда аваз кIвалахдай къайдадал элячIунин месэладиз талукъ баян гана.

“Республикадин мектебра аялрихъ галаз яргьал мензилда аваз кIвалахдай къайдада чирвилер гун - им чи регионда COVID-19 чуIкунин вилик пад кьун патал къабулнавай чарасуз серенжем я. И кар чи муаллимрин ва аялрин хатасузвал патал лазим я. Чирвилер гунир кIвалах аялар яргьал мензилда аваз тешкилун - им асант кар туш. Чи муаллимар онлайн къайдада чпин кIвалах хъсанариз алахъ-

нава. Абурал исятда еке пар ва жаваб-дарвал ала. Аялриз яргьал мензилда аваз чирвилер гун чун патал цийи тежриба я, амма и къайдадивай садрани мектеб эвезиз жедач. Чна умуд кутунва, гьалар хъсан патахъ дегиш жеда ва 1-сентябрдиз вири аялар мектебриз фида”, - лагъана У.Омаровади.

РикIел хкин, идалай вилик РФ-дин просвещенидин министр Сергей Кравцова чирвилер гудай идараяр мукьвал вахтунда адетдин къайдадал хтунин мумкинвилай лагъанай. Яргьал мензилда аваз тарсар гудай тежриба лагъайтIа, образованидин система мадни хъсанарун патал ишлемишда. Ада гьакIни адетдин школадин къайда яргьал мензилдин къайдадалди эвезунин мумкинвал инкарна.

Цийи вахт тайинарнава

Образованидинни илимдин рекъе гуьзчивал авунин федеральный кьул-лугъди (Рособрнадзор) образованидин управленийрин региона авай органриз 2020-йисан майдин игътиятдин (резервдин) вахтунда урус чIалай нетижаяр къадай сочинение ва нетижаяр къадай ихтилат (собеседование) тухудай къайдадин гъавурда твадай чар рекъе тунва.

Нетижаяр къадай сочинение ва нетижаяр къадай ихтилат агалкьунралди вахкун мектебрин 9 ва 11-классра кIелзавай аялар патал государстводин нетижаяр къадай аттестациядив гатIундай ихтияр гузвай чарасуз шартI я.

2020-йисан 99 процентдилай артух выпускникри и имтигъан нетижалудаказ вахканва ва “зачет” къачунва. Амай аялар патал игътиятдин вахт фикирда кьунва: 25-май - 11-классра нетижаяр къадай сочинение кхьин ва 18-май - 9-классра нетижаяр къадай ихтилат авун патал.

Яд галай хьиз...

Фазила АБАСОВА

За школада кIвалахиз 50 йисалай алатнава. Жува мектебда кIелай (1957-1968) ва кIвалахиз эгечIай сифте йисарив гекъигайла, алай вахтунда кIелунин система чир тежедайвал дегиш хъанва: чарх 90 градусдин маса патахъ элкьенва.

Месела, алатай девирда тарсарай агакъ тийизвай аялар гьа авай классда кьве йисуз тадай. “2”-дакайни аялриз акъван кичIедай хьи, абур тарсарин арада авай ял ядай вахтундани кваз ктабар гваз, бурбур къачуна, ганвай тарс тикрар ийиз жедай. КIелунин йисан эхирдай классдин руководителри гьахъ-гьисабар ийидайла, 2-йисуз амуьк тавунвай аялар авай классар тек-туьк жедай. Зи рикIел алама, са сеферда чи Гилийрин школада кьвед лагъай йисуз амуькай аялрин тамам са класс хъанай.

1966-1967- йисара за Огнида рушарин интернатда кIелзавай. Зун авай 9 “Г” классдин рушарин чIехи пай кьвед лагъай йисуз кIел хуьвун патал амуькнай.

Гила? Алай вахтунда гьикI я? Низ чир хуьрай им шумуд лагъай йис ятIа, чи школада кьвед лагъай йисуз кIел хуьвун патал классда тунвай аялар амачиз?! Яраб вири аялрикай “вундеркиндар” хъанва жал?! Гьелбетда, ваъ! Тарсарин арада авай ял ядай вахтунда, хатадай хъайитIани, гьич са аялдин гьилени ктаб аваз акъазмач. Вучиз къада къван, чизва хьи: я “2” ядач, я классда садни амуькдач. Аялар классда кьве йисуз тадай ихтияр амач лугьуз гьарфар тийжирбур 5-классдиз акъатзава. Мусибат!

Зи ихтилат алатай девирда са аял

къве йисуз гьа вич авай 2-классда амуькуникай я. Ибур тахминан 1958-59-йисар тир. Шагъназара 2-классда кIелзавай - гьакI ктабдай кIелзавай, амма суьгъбет хуьвун, хуралай чирун, математикадай пример гьалун - 0 (ноль). Шагъназаран чIехи диде Секне ктIай куьгъне адетрин кьармахра амай савадсуз дишегъли тир. Адан акъулдалди, кIелиз чир хуьн - им са еке агъвалат тир. Айиб жедач - адан девирда кIел-кхьин чизвайбур анжах фекийяр тир эхир. Гила...

Адан хтулди ктаб кIелзава. Адан вилерай хтул Шагъназар «алим» тир. Хтулди ктаб кIелдайла, пагъ, Секне диде адаз гьейранвилелди килигдай. Ингъе алахъай цава гугрумна. Секне дидедин япарихъ Шагъназар кьвед лагъай йисуз гьа авай классда амуькнава лагъай хабар галуькна. Вичин килел алай шуткьу са гьал тIарамар хуьвуна, ада Шагъназаран муаллим Пиралидин кIвалихъ ери-мишна.

- Я гьа чан кьей чан, - лагъана ада муаллим акъазмазди, - на зи аял классда тунва? Куьн патахъай? Гьи ктаб клантIани гьваш кван. Ктабрин гьи чин клантIани ахъая. Яд гала-а-а-а-й хьиз кIелзавачтIа, килиг. Ваз мад вуч кланзава, келле чIай кас?! Зун райондиз чIехидан патав фидани, пай атIай кас?! Ваз чирдайди чирда.

Къвана гьа-а Секне дидедин кьар-гьишар Пирали муаллимдин кьилел...

Агъ, Секне диде. Ваз алай девирда яшамаш хуьн кьисмет хъанач. 5-классдиз акъатзавай гьарфар тийжир аялрин арада ви яд гал-а-а-й хьиз кIелзавай хтул Шагъназар 2-классда амуькун анихъ амуькрай, адан тIвар Гуьрметдин кьулунал жедай. Гъайиф, гъайиф...

“Къекъвей ківачиз цаз акъахда” лугъудай хъсан мисал ава чи халкъдихъ. ДГУ-дин Дагъустандин филологиядин факультетда (ФДФ) келдайла чаз тарсар гайи муаллим, профессор Гъажи Гашарова и мисал мукъвал-мукъвал тикрардай. Гила зи ківачиз “цаз гьик акъахнатла” суьгбетин...

Тамам са варз инлай вилик заз телефондай зенгна. Дишегълиди вич Шерибан Пашаева тирди, вичиз завай ийидай са тлалабун авайди лагъана. Виликдай газетдиз нубатдин са макъала кхьидайла, адахъ галаз зун телефондай рахайди, адавай лазим делилар къачурди зи рикел аламай. Социальный сетра дустар яз, ам жуван халкъдихъ рикл кузвай, адан къайгъуда авай, виликан девирдин гамарин гелеваз итижлу делилар, тек-туьк амай нехишар, и кардал машгъл хъайи хъсан устадар... жагъурунал машгъл тирди заз чизвай. Гъавилий адан макъалаярни за еке итиждивди келзавай. Зенг авунин себебни гъилин и сеняткарвилехъ галаз алакълу тир. Ам са халичадин геле къекъевезвай, храй кас вуж ятла чирунин суракъда авай. Гила авай рушариз гамар, халичаяр, гуьлуьтар (ва ик! мад) хурунин сеняткарвилер чирзамач. Чун аялар тирла, гъеле и крариз фикир гузмай. Дидедихъ галаз тарсарилай къулухъ ацукъна “са кье гъилер” веьгин зи рикл алай кар тир. Дугъриданни, журналиствили пешени гам-халича хурун хъиз я. Са-са кваг веьгез, нехиш, нетижадани гам арадал къведай хъиз, чи макъалаярни, са-са царцикай арадал къвезва. Гъа ик! - и сефердани...

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

ЗУН ківалахал атай 2000-йисуз редакцияда къилин редактордин кабинетда цлакай куьрнавай гъевчи халичади зи фикир гъасятда вичел желбнай. Адал - “Ахты-2000” ва “Лезги газет-80 йис” гафар атланвайвилай. А члавуз чир хъайивал, халича газетдин 80 йисан юбилейдиз бахшайди тир. Мад маса делилрихъ зун къекъена-чир. И халичадикай Шерибан Пашаевадиз чи машгъл режиссёр, журналист Гуьлера Камилловади хабар ганвай къван. Халича храй касдин суракъда авай гила ам.

Хквен редакциядин халичадал... Шерибан Пашаевадин тлалабун къилиз акъудун патал за коллективда фадлай ківалахзавай ксаривай халича пишкешай кас суракъна. Эхирни, тамам жаваб чи хуси мухбир, “Цийи дуьнья” газетдин къилин редактор Дашдемир Шерифалиевавай жагъана. Ада суьгбет авурвал, “Лезги газетдин” 80 йисан юбилей-

Марифат Мамедова

Са халичадин гелеваз...

диз халича багъишайди Ахцегъ райондин а члаван регъбер, Дагъустандин Халкъдин Со-бранидин депутат Сафидин Мурсалов я.

- Газетдин юбилей къейддайла, Сафидин Наврузалиевич пишкешдихъ къекъевезвай. Авайвал лагъайтла, адаз суьрет маса къачудай фикир авай. Заз вучиз ятлани халича пишкешун хъсан ахуна. Лезги халкъдин халичайрихъни гамарихъ виликдай хъсан къимет ва чахъ абур храдай хъсан устларарни гзаф хъайидахъ галаз разивал къалуруналди, райондин виликан регъбер, школадилай инихъ дустарни яз, за гайи теклифдал - халича багъишунал рази хъана. Гила чун ам храдай хъсан устаддихъ къекъевезвай, - суьгбетна Д. Шерифалиева.

Къекъвей ківаче цаз инани акъуна... Гзаф суракъ-сала авурдалай къулухъ халича храдайди абуроз Дербентдай жагъана. Амни - вичин ери-бине Ахцегъай тир, 1937-йисуз дидедиз хъайи Мамедова Марифат Мирзоевна. Ада виликдай Дербентдин гамарин фабрикада цехдин заведующий яз ківалахнай. Устаддин гъиликай, низ чида, гъикъван аманатар хкатнатла, абурун къадар-къисмет гъихътинди хъанатла...

- Зунни Сафидин стха Дербентдиз Марифат Мамедовадин ківализ фена. Лазим тир гъахъ гана, чна вичел ядигарвили яржар атланваз халича хурун тлалабна, - рикел хкиз-ва мадни чи хуси мухбирди. - Редакция патал заказ гайи халича храдайла, ада фабрикада ківалахзамачир, им фабрикаярни завод тармар хъанвай вахт тир эхир.

Д. Шерифалиеван суьгбетдай мадни малум хъайивал, гъайиф хъи, 2018-йисуз М. Мамедова чи арадай акъатна. Аллагъди рагъметар гурай вичиз! Марифат Мирзоевнадихъ гзаф шабагъар авай. Амма абурукай чаз дуьм-дуьз малуматар авач. Чна умудзава, и макъала келайла адан невейри кими делиларни редакциядив, чнани абур Шерибан Пашаевадив агакъарда.

Гила Ш. Пашаева халичадин суракъда вучиз авайтла, гъадал ва адахъ галаз кыле фейи суьгбетдал хквен.

- Чахъ виликдай гам-халича храдай, чпин тлвар-ван республикадилай къецепатани машгъл хъанвай устадар гзаф авай. Абурун ирс хуьн, давамарун ва гележегдин несирил агакъарун чи буржи я. Зун умудлу я, халкъдин и сеняткарвал квахъдач. Мода - им хъсандиз рикелай алатнавай куьгне затлар тирди чна рикелай алуд тийин, - лугъузва ада.

Шерибан Пашаевадин ери-бине Ахцегъай я. Ада тарихчи-востоковедвили пеше къачуна. Профессор, машгъл арабист, востоковед, рагъметлу Амри Шихсаидован регъбервилик кваз илимдин ківалах кхъена, тарихдин илимрин кандидатвили тлвар къачуна. Алай вахтунда ада лезгийрин гамар хурунин сеняткарвили тарихдикай докторвили диссертация ва монография хъин патал материал кватлзава. Адан къаст виликдай чи халкъдиз еке машгълвал гъайи сеняткарвал ківачел ахкъалдар хъувун я. Мукъвал гележегда чна адахъ галаз лезги гамариз талукъ месэладай суьгбет давамарун планрик кутунва. И жигъетдай итижлу делилар авай ксаривайни редакциядиз абур рекъе тваз жеда.

- Виликдай лезги гамарин тариф вири Кавказда ва ададай къецени акъатнавайди тир. Ик! революциядилай вилик Дагъустан-

да гамарин сад лагъай артель Ахцегъа ачу-хун (гуьгъуьнлай адан чешнедаллаз - чи республикадин амай районра), гъа и артелдин бинедаллаз Советрин девирда (1927-йис) фабрика эцигунни дуьшъшдин кар тушир. XVIII-XIX асирда Самурдин округдин вири хуьрерани гамар хразвай, Ахцегъ центр тир. Тарихдин делилри субутзавайвал, къецепатан уьлквейрай чиниз гамарни халича-яр маса къачуз атайбур иллаки лезги гамарин суракъда хъана, вучиз лагъайтла нехишрал, хурунин къайдайрал гъалтайла, чи гамар четинбур тирди, лезгийрин гамар хъсан ери авай гъаларикай хразвайдини абуроз чизвай. Иллаки Кавказдин дяведилай къулухъ къецепатан алверчийри чи гамарни халича-яр маса къачуз Европадиз, анайни абур Америкадиз акъудна. Ик! Америкадин антиквардин члехи пай сайтрани туьквенра авайбур лезги устадрин гъилеринбур я, чебни - XIX асирда хранвайбур. Къе вири антиквариат къецепатан уьлквейра, чарабурун гъилера ава. Им чи миллетдин бахтсузвал я, - риклик еке къалабулух ва наразивал кваз къейдзава Шерибан Пашаевади. - Лезгийрихъ вири дуьньяда тлвар-ван акъатнавай нехишар авай: Лезги гъед, Зейхур (Кцлар райондин Цийи хуьруьн тлварцикай), Алпан (Къуба райондин хуьр), Ахцегъ, Миграгъ, Къепир, Сафар, Тапанча ва гзаф масабур. Икъван виниз тир дережада авай и сеняткарвал къенин юкъуз вилай-гъилай веьгин дуьз яни!? И искусстводиз вири дуьньяда къимет хъайила, вучиз чна ам ківачерик веьгъена? Сеняткарвал ківачел ахкъалдариз четин я, амма им тежедай кар туш. Четин вучиз я лагъайтла, абур храз чидай устадар лап тлмил ама. Гъалар рангарал веьгъдай-бурни гъак! я. Имни тамам са искусство я эхир. Гъик хъи, лезги гамар храдайла, тлбиатди гузвай, экологиядин жигъетдай ми-хъибур тир рангар ишлемишзавай. Ик! чи

гам-халичадин йисар гзаф, чеб куьгне хъунивай абурун рангар мадни къятидаказ акъатна, гуьрчег аквазвай. Исаятда зун гъалар рангадад веьгез чизмай ксарихъ къекъевезва. Ахцегъ райондин Хъутунхъа, заз ван хъайивал, и крар чизвай ксар амазва. Заз абурун “рецептар” кхъин хиве къуна.

Чи ватандашдихъ галаз кыле фейи суьгбетдай, чаз ада винел акъуднавай тарихдин еке метлеб авай ихътин са делилни чир хъана. Ик!, 1953-йисуз Докъузпара райондин Миграгъа, артелда хранвай гам Брюсселда кыле фейи Виридуьньядин “Экспо-1958” выставкада гъалиб хъана. Амма ада гайи рикл шадардай и хабардик перишан «сесни» квай.

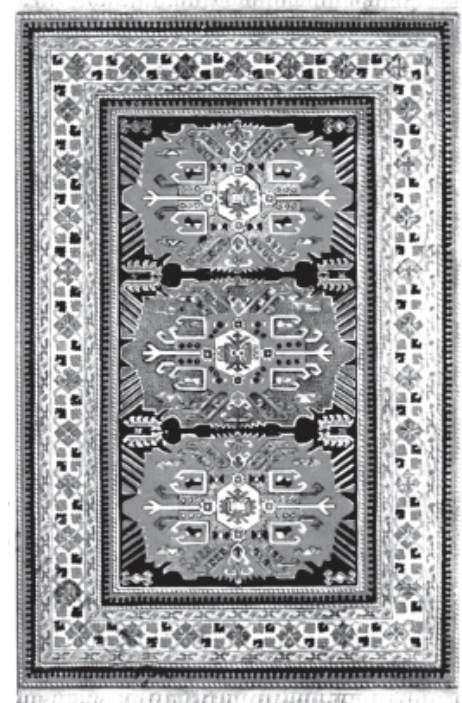
- Зун дуьньядин вири халкъарихъ галаз дуствилелди яшамиш хъунин терефдар я. Амма миллетрив гъахъсузвилериз рехъ гуналди эгечдайла, зи рикливай и кар эхи ийиз жедач. Винидихъ за лагъанвай делилдикай... Брюсселда 1958-йисуз кыле фейи выставкада, гуя табасаранрин гам гъалиб хъана лагъана тарихда гъатнава, гъа гъисабдай яз Википедиядани. Им дуьз делил туш. Вучиз ятлани, жуьреба-жуьре багънаиралди гъа и йисалай инихъ ДАССР-дин патай лезги гамари международный мад са выставкадани иштирак хъувунач. Им чи гамар, чи сеняткарвал бамишна лагъай члал я. За талгъайтлани, виридаз чизва, республикада вучиз ятлани лезги районра гамарин фабрикаяр сифтенисифте агална. Зи рикел алама, Ахцегъа фабрика гужуналди агалдайла, дишегълияр гъатта митингдизни экъечлнай, амма абурун ван садазни хъанач. Гила куьн килиг: Ахцегъа аглай фабрикадин мал-девлет, лазим къевезвай тадаракар Хив райондив вахкана. Вучиз? Им гъахъсузвал я, - наразивал къалурзава чи ватандашди. - Сир туш, къенин юкъуз лезги районра санани гамарин фабрикаяр амач, гъа гъисабдай яз Къепиррин фабрикани агалнава. Абуроз гуьлуьтар ваъ, гамар храз кланзава. Завай и карда куьмек гуьнин патахъай абур са шумудра тлалабнава. Гаф кватай чкадал лугъун хъийин, табасаранвийри лезги, чи Къепир чешнедай гамар хразва, амма “табасаранрин” кхъизва. Тавакхъу хъуй, ида-

кай газетда кхъихъ, чир хъурай кардин кыл гъихътинди ятла, - тлалабзава ада.

- Квехъ винидихъ тлвар къунвай выставкада лезги гам гъалиб хъайиди тестикъарзавай делилар авани? - хабар къазва за адавай.

Малум хъайивал, Шерибан Пашаевади адан гъакъиндай тамам са “силис” кыле тухванва. Ада заз телефондай Советрин девирдин почтовый международный открыткадин шикил рахкурна. Аквазвайвал, адал гамунин нехиш ала. Кланел ихътин гафар кхъена: “Ковёр “Ахты”, Артель “Микрах”, Дагестанская АССР, Докузпаринский район, 1953 год”.

- Заз и открыткадикай чир хъайила, шадни хъана, кичлени. За фикирнай, ам эгер са ни ятлани маса къачуна пуч хъайитла, куьтыгъ - чавай и делил субутариз жедач. Ахпа чир хъана хъи, ам электронный каталога гъатнава, маса къачуртлани, квахъдач. Гена хъсан хъана, открыткадин онлайн-копия акъуднава. Къуй икъван члавадди раиж тушир и делилдикай багъри газетдин чинилай чир хъурай халкъдиз! Брюсселда выставкада гъалиб хъайи гамунин шикил алаз, СССР-дин

почтадин маркадик кваз дуьньядин халкъарин арада авай открытка акъудуни, шаксуз, дяведилай гуьгъуьнин йисарани ДАССР-да лезги гамарихъ еке къимет хъайиди тестикъарзава. Ихътин открыткаяр виликдай, малум тирвал, уьлкведин МИД-ди (къецепатан крарин министерство) разивал гуналди акъудзавайди тир. Гъаниз килигна, чавай инанмишвилелди лугъуз жеда, 1958-йисуз ихътин открытка акъудун, шаксуз, Брюсселда кыле фейи выставкада гъалиб хъунихъ галаз алакълу я. Гъа и выставкадилай къулухъ и открыткани акъатна. Алай вахтунда ам Кострома шегъерда кылдин касдин коллекцияда ава. “1946-1959 -йисара СССР-дин надир открыткаяр” лотдик кваз маса гузва. Адан сифтегъан къимет лагъайтла, 80 агъзур манат я. Инал заз мадни лугъуз кланзава: я авар, я табасаран, я Дагъларин уьквендин маса са халкъдин гамунин шикил алаз дуьньядин халкъарин арада открытка авач.

Тарихдин делилрай чаз 1938-йисуз Парижда кыле фейи экспозицияда лезги гамари гъалибвал къазамшайди, кызилдин медалдиз, сад лагъай дережадин дипломдиз лайихлу хъайиди малум я. Гуьгъуьнин йисуз Нью-Йоркда хъайи выставкада Миграгърин гамарни авай. Амма вучиз ятлани чи гамариз талукъ виридалайни члехи гъалибвал (Брюсселда кыле фейи Виридуьньядин “Экспо-1958” выставка) раижнава. Дугъриданни, 1960-йисалай инихъ гамарин гелни квахънава... Инлай къулухъ абур мад выставкайриз рекъе хтунач.

За гъаиша фикир гузва, вучиз ятлани, чи халкъ, чи халкъдин векилар гзафбуроз цар алаз аквада. Амма са кар заз якъин чизва: и кардин “себеб” чи миллетдин векилар гъи рекъай къачуртлани, амайбурулай вине хъунихъ, абурун дережа винизди тирвилехъ галаз алакълу я. Эхъ, Шерибан Пашаева хътин ватанпересири - жуван хайи халкъдихъ, адан гележегдихъ рикл кузвай ксари и кар мад ва мад субутзава. Къуй ахътинбур чахъ пара хъурай! Абур чи халкъдин дамах я!

Чехи Гъалибвили - 75 йис

Намик ФЕРЗАЛИЕВ

АПРЕЛЬ куьтягъ хъана, май атанвай. Батарея цийи чкадив экв ахъа жез-тежез агакьна. Командирди эмирна: куьруь са вахтунда хандаклар эгъуьнин, техника чка-чкадал туькьурна, душмандиз таквадайвал клевирина, батарея женг тухудай гьалдиз гъин...

Цун квал гъеле атана агакьнавачир ва лап атанваз хъанайтлани, фу недай мажал садазни авачир. Аскеррин са пай хандаклар эгъуьниз гатлуннавай, муькуьбуруни техникадин аявалзавай. Къунвай позиция хъсан чкадаллай: гъам душман галай патахъай къаьанда авай, гъамни батарея акъвазнавай гъевчи таладин къуд пад верхин тарари къунвай. Анжах цавай самолетдай тухудай разведкадиз ам алай чка акун мумкин тир.

Капитанни галаз техника чуьнуьхарун патал хилер-пешер атлуз указ фенвай Гьемзе дестедихъ галаз къулухъ элкъейла, марф акадна. Капитанди аскеррик тади кутуна:

- Звера, звера! Къве сят вахт ава чаз, командир къулухъ элкъевалди чна вири гъазурвилер куьтягъна кланда!

Пешерин еке чихелар авай парцин машин леле гуз-гуз батарея акъвазнавай таладихъ хъвезвай. Аскерри, нажахар, перер гилера аваз, адан гуьгъуьна зверзавай. Цив ацланвай хандакдив агакьайла, шоферди машин явашарна.

частунив агакьариз жезвачир. Душман къулухъ хъфенвайтлани, цай гун атланвачир. Гуьллейрин ван акл къвезвай хъи, на лугъуди, абур лап гъа япун кланай физва. Къафунрив ацланвай бочкаяр авай машин таладин юкъвал аламай. Гишин тиртлани, садани анихъди физ жуьрэтзавачир...

Хер тахъанвайбурукай сад Гьемзе тир. Ам муькуь сагъбурухъ галаз хер алайбур са патахъ авунал машгул тир. Хандакдин са кыл къаьанда аваз, ана яд акъвазнавачир, хер алайбур абур гъанихъ тухузвай. Кыл хандакдикай хкудун мумкин тушир - дуьшуьшдин гуьлледиз туьш хъунин кичевал авай, гъавилей аскерри къве къат хъана кваллахзавай. Нубатдин хер алайдан патав атана, са герен ял гъгиз цуквал ацукьайла, Гьемзедин вилер цин къене ярх хъанвай са аскердин чинал фена. Яхун, къацланвай чинай мягтелдиз къве хци вил адаз килигзавай. Дикъет гана килигайла, Гьемзедиз и вилер танишбур хъиз хъана, гъа и береда хер алайдан вилерни зайифдаказ хъуьрена: ягъалмиш хъанвачир, цуквал ацукьанвайди адан хуьруьнви тир...

- Вун Шамил тушни? - жузуна Гьемзе, ам гъелеквилей вич-вичел хтанвачир.

- Вун Гьемзе тушни? - гъа са макъамда хайи чалан ван атана Гьемзедиз. Це ярх хъанвай аскердин накъваривди ацланвай вилер зайифдаказ хъуьрезвай.

“Каша”

Вучдатла лугъуз, эмир гуьзетзавай арада, шуьшеяр авачир кабинкадиз къулухъай капитан рахадай ван атана:

- Вуч акъвазнава вун хеб хъиз? Ягъа хандакдиз, гъала! Квехъай кичле я ваз?..

Капитандин ван атана, виклегъ хъайи аскерди газ гана, машин хандакдиз веьена. Анаг пара дерин тушир, амма гъаркъуь ва яргъи тир. Къулал къван агакьна, машинди чкадал чархар элкъуьрна. Шоферди машин са шумудра къарада къулухъ-виликна, амма машин вилик хъфенач. Аксина, гила адан къулухъ галай чархарин члехи пай чиле гъатнавай. Атана агакь хъувунвай аскеррин, капитан вични циз гъахъна, рум гана, машин хандакдай акъудна. Вири кылелай кивачелди къарадай къацланвай: чархарикай къар галаз жхатзавай ятари виридан чинарни кваз асуннавай. Амма къаради къацурайвал, акъваз тавуна авахъзавай къвалдин ци абурун чин-гил чуьхуьн хъувуна.

Сятдин цлсадаз кваллахайла, вад километрда авай хуьруьз тапшуругъдиз фенвай командир хтана ахкъатна. Ада хъсан хабар хъанвачир: къве югъ вилик, гатана-яна, хуьрй акъуднавай фрицар, ял яна, кълухъди элкъвезва. Разведкади хабар гузайвал, вилик квал члехи женгерин жигъетдай къетлен метлеб авай а хуьр немсериз вуч хъана-тахъана, мад вахчуз кланзавай...

Гъакл хъунни авуна: вири гъазурвилер куьтягъ жез-тежез, немсерин танкар малум хъана. Пуд сятдилайни гзаф давам хъайи гъавгъа немсерин хийирдиз куьтягъ хъун мумкин тир: гъам техникадин, гъамни аскеррин сан абурун пата пара тир. Амма къулухъай хтана агакь хъувур къуватри са легъеда гъалар чи хийирдиз дегишна: фашистар, гатанвай кичлер хъиз, къулухъди галчлур хъхъана.

Гъам гишин тир, гъамни галатнавай чи аскерриз ял ядай мажал хъана.

Лап гъевчи араяр гуз къвазвай марфади аскерри эгъуьннавай хандаклар метлехъди цив ацурнавай. Къейибур анихъ акъвазрай, хер алайбур акъудна, сан-

Гуьгъуьнлай куьмекдиз агакьнавай батареядин аскер тир Шамилан метлен квалакда гуьлле акъунвай. Ада иви гзаф квадарнавай, гишинвилини вичин кар аквазвай. Гьемзе гъавурда гъатна: гъикл жен-тежен, тлуьн жагъурна кланда. Шамил гъилей фин мумкин тир. Фикир хъийидай вахтар амачир, гъерекатна кланда. Амма гъикл? Гъилин кланик са къабни квачир. Адан вил аскерри гъиликзавай ведреда акъуна. Фад ведре шутхунна, акъатна хандакдай, хурухъ-хурухъди хуьрекдин бочкаяр авай машин галайнихъ галчлур хъана. Гуьллеяр лап патав аватзавай, амма Гьемзедиз къайгъуни тушир. Ам машиндив агакьна, кивачел къарагъна хададна, адан винел акъахна "Каша" къенвай бочкадин сив ахъайна, ведре кяна, халпа акъудзавай, билега гуьлле акъуна. Амма ада ведре ахъайнач, муькуь гъилив ялна акъудна, атайвалди къулухъ элкъвена. Гъиликай кватлай ивидин стлалри ведредавай икы халпа яру авунвай. Акунна, аскерри гъужумна Гьемзедал. Кар а кар тушир, икл хъайитла, Шамилал затли гьалтдач. Мад сеферда бочкайрин патав хъфиз жеда лагъайтла, таб я. Гъамиша бахтун гъидайди туш! Гьемзе хер алай гъиливди, гъаркъуь къуьнеривди аскерриз хуртлар гана, вич Шамилав агакьарна.

Гъавадик хурушумар акатайла, батареяди мадни хтана агакь хъувунвай къуватар галаз гъужумна немсерал. Хейлинбур кукварна, есирда кьуна, амайбурни кат хъувуниз мажбурна...

...Шамилни, Гьемзени дъедай сагъсаламатдиз хтана, къведани квал-югъ кутуна, гъарма сад вичин хизанрихъ галаз къуьзу хъана. Вахт атайла, дуьнья дегишна...

22.11.2019

Тербия нел ихтибарда?

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделедин редактор

Аламатдин девир я. Гзаф маса крар хъиз, гила тербияни нел ихтибарда-тла чизмайди хъиз туш.

Вуч я тербия? Баянар гуниг словарра "тербия" гафунихъ гзаф манаяр авайди къалурнава. Къилинди - са касди масадав са гъихътин ятла рекъерай

алава чирвилер, тежриба, обществада, уьмуьрда киле тухунин къайдаяр агакьарун тирди къейднава. Аквазвайвал, тербия пулдихъ ва я масакла къачуз, я пул, партал, суьрсет хъиз, буржунани вугуз жери затли туш.

Тербиядин къилин мана чирвилерихъ ва тежрибадихъ, къилиз акъудзавай везифайрихъ, крарихъ галаз алакьалу я. Яни тербиялу инсан вичихъ хъсан чирвилер (вичин пешедай, маса рекъерай, уьмуьрдай) авайди, чирвилер крариз, агалкъунриз элкъуьриз жезвайди, къилиз акъудзавай крари, везифайри вичизни, масабурзни разивал, рубгъдин асайиш, уьмуьрдин къулайвал таъминарзавайди хуьн лезим я.

За къатлузвайвал, везифа важиблуди, инсан арадал гъизвайди хъуниз килигна, суаларни гзаф жезва, чебни регъатбур туш. Месела, жанавурди вичин шарагар жанавурур яз члехи тавуртла, абурувай чпин кыл хуьз жеда тла?..

Амма инсан жанавур туш эхир. Инсан твар алайди чан алай алемда виридалайни артух акъл, чирвилер, марифат, мумкинвилер ганвайди я.

Амма ада вич малди, вагъшиди, буьтлруькди хъиз киле тухуз хъайитла, вучда? Гъа и суалдини къалурзавайвал, обществада инсандиз тербия гуниг кваллах гъар нел хъайитлани ихтибариз жедач.

Тербиядин дережадила амай вири дережар (экономика, культура, образование, здравоохранение, илим, яракълувал, хата-сузвал ва икл мадни) аслу тирди гъар сада аннамишна кланда.

Гъайиф члугваз тазвайди а кар я хъи, общество илимлувлинни, савадлувлинни, технологийринни вири рекъерай виликди фенвайлани инсанри а мумкинвилерикай сад хъиз менфят къачузвач. Садбурув а мумкинвилер (савадлувал, илимлувал, асайиш, культура ва икл мадни) агакьзвач. Муькуьбуру, чпихъ мумкинвилер клани къван хъанвайбуру, тербиядин кар чпиз клани патахъ элкъуьрзава. Бязи вахтара нефсер, къанихвилер, пехилвилер, вагъшивилер, арсузвилер акъван артух жезва хъи, инсанар хъиз аквазватлани, тербиядин жигъетдай абур маларилайни, вагъшийрилалини, буьтлруькрилайни, гуьлягърилайни къулухъ галамай жасадар я. Ихътин сюжетарни, вакъияарни чал саки гъар юкъуз, гъар камунал тлимил гьалтзвач. Чи саки вири телеканалрайни датлана къалурзавайбуру гъа марифатсузвилини, акъл чуклурунин, инсандивай инсанвилерин руьгъ къакъудунинбур тирди садани инкарзамач.

Бес гъавилей тушни, инсандиз акъл, тербия, чирвилер гузвай сифте ужагърикай сад тир мектебда аялди, са куьникайни я регъувал, я кичевал авачиз, вичиз тарс гузвай муаллимдин клуфар язава. Куьчедай физвай яшлу касди жегъилдиз акълдин гаф лагъайла, ам саймиш тавун анихъ амуькьрай, яшлудан нефес куьрурзава. Инсандин иви балгъандилайни усал затли хъиз къалуруни квейк лугъузва?..

Ибурул гила ачухдаказ игитар усалбур хъиз, хаинар игитар хъиз, угърини бандит девирдин кар алай ксар хъиз къалуруни гъахътин марифат арадал гъида? "Инсан инсандин стха, дуст я", лугъузвач. Зайиф касдал гъар камунал хъуьрезва. Ихътин чкада мягъкем хизанар, тербиялу несилар амуькьдани?

Инсандивай инсандиз ихтибар тежезвай-вилей чи хизанра гуьлериз тефей рушарни, эвленмиш тахъай гадаярни, гуьл сана, паб масана аваз, чеб-чпин ихтиярда гъатнавай аяларни, гадарнавай яшлу диде-бубаярни гзаф жезва. Таквазмай жуьредин мусибат, адалатсузвал амач. Жанаби манатди парабурун вилерин экв, мефтлерин зигъин къакъуднава. Амма тербия, винидихъни лагъанвайвал, пулдихъ, къизилдихъ, малдихъ къачуз жедай затли туш эхир...

Ихътин мусибатрикай чпин фикирар раижзавайбурни тлимил туш. Журналист, машгуьр кинорежиссер Никита Михалкова "Россия-24" каналдай киле тухузвай "Бесогон ТВ" программа саки тамамвилелди гъа и месэлайриз талукъди я.

Журналист Эдуард Петрова тахсиркарвилерин рекъай тухузвай махсус ахтармисунар - гелер дуьздал акъудунар инсанрин инсансузвилер (акъл квадарун) русвагъзавайбур я.

Уьлкведин виридалайни члехибурукай сад тир "Россиядин газет"-дай алатай йисан эхирра (2019-йисан 1-октябрдин нумра) "Педагогиче нел ихтибарзава?" рубрикадик кваз кхъенвай "Диде-буба - муаллим тушни?" макъала - ахтармисун чапнавай. Ана фикир желбдай хейлин къейдер ава. Россиядин Федерациядин жуьреба-жуьре регионрин 18594 муаллимди школайра ихтибар авунин дережа гъихътинди ятла, суалдиз жавабар ганвай. Макъалада къейднавайвал, 49 процент муаллимривай я аялриз, я абурун диде-бубайриз, я гъатта школайрин администрацийризни ихтибариз жезвач. Аялри табзава, чпин везифайрив михъи рикелди эгечлзвач. Парабуру клелуни, клел тавуни сад хъиз къазва. Яни муаллимдин кваллах аялриз гъисаба авач. Тербия гъинай къведа?

Инигдиде-бубайрин алахъунрин еке пайни ква: абуру гъар гъи дуьшуьшда хъайитлани чпин велелдин низам (низамсузвални) винизди яз гъисабзава. "Зи хва, руш авай чкада масад вуж я?" лугъузва.

Мектеб галай пад ерли чин тийир диде-бубаяр гъикъван хъанва?!

Аялар мектебдиз ракъур тийиз, жуьреба-жуьре сектарни, фашал фикиррин клубарни, махсус квалерни пара жезвайди ашкара я.

Парабуруз муаллим хуси нервиар, ихтиярар авачир резиндин клус хъиз я. Адал вири гуьжар илитлиз жедайди гъиссзава.

Хабарар кьур диде-бубайрикай 11 процентди чирвилер пулдихъ къачуз жедай къулугъдай къазва. Пул гайила, муаллим ви кваллин луки жеда, лугъузва бязибуру...

Яраб педагогикадин илимдин асирра арадал атанвай бинеяр гъакъван усалбур, герексузбур тир жал? Дуьньядиз машгуьр хъайи Королевари, Курчатовари, Кельдышар хътин алимар, Гагаринарни Титовар хътин космонавтар, Социализмдин Зегъметдин Игитар - Генрих Гъасановари Саимат Ферзалиеваяр, Советрин Союздин Игитар - Аразарни Гъасретар, Эседарни Мирзаяр гъинай атайбур я? Тербиясуз неспилрай ахътин залум душмандикай Ватан хуьз, адан къудратлувал мадни виниз акъудиз жедай жал? Бес гила ахътин ватандашар хкланзамайди тушни?

Ихътин хаталу гъал уьлкведа (гъар чкада) авайвилей, за къатлузвайвал, пара педагогик, алимрик, яратмишдай ксарик, искусстводин векилрик гъакъикъи къалабулукъ акатнава. Месела, и муькьвара (07.02.2020-йис) акъатнавай "Литературная Россия" газетда писатель Арслан Хасавова (къумукъви) "Муаллим алай вахтунда ихтияррикай магърум я" кыл ганвай макъалада аялриз тербия гуниг кар чина гуьнгъуна хтун патал муаллимдин статус (дережа) хуьдай (месела, чиновникрин, депутатрин) махсус закон къабулун, хейлин маса серенжемарни герек тирди къейднава. За адан тереф хуьзва. Тербиясузвили чи несилар хъиз, чи гележегни квадарун мумкин я...

Дяве каш я, дяве мекъ...

Дяве, гъи чIавуз хъайитIани, каш, мекъ, еке магърумвилер я. Вири девирра инсаниятди дяведик цIай кутазвайбур лянетламишна. Инлай къулхъни гъакI я.

Амма дуьньядал агъавал ийиз кIани ампаяр садрани секин хъанач. Гилани, загъ сана, загъ масана, дявейрик, къал-къижрик, идан-адан мал тарашуник къил кутазвайбур тIимил туш. Чпини къвердавай лап чIуру, гъакъван хаталу яракъар, дяве авунин суьрсетар, жуьреяр туьретмишзава. Исятда дуьньядал элкъвенвай “коронавирусни” гъахътин цIийи “яракърикай!” сад я.

Амма гъахъ, михъивал, паквал, халкъарин садвал кIаник кутаз хъайиди туш. Чехи Гъалибвили 75 йисан суварини чак гъа инанмишвили гъиссер кутазва. Газет кIелзавай вирибуруз чIехи сувар мубарак авунихъ галаз сад хъиз, и чина чна дяве, душманар негъзавай, Ватандин игитар тебрикзавай, чеб жуьреба-жуьре йисарин авторри кхъенвай эсеррикай чанзава.

Чепер КАСБУБА

ЧIехи стха

(Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчи Межмедин Азизхановаз)

Куьн хуьрева, чун шегьерда,
Акван тийиз гъар сеферда,
Дарих жезва и тегьерда,
Межмедин - зи чIехи стха.

Эвледар чахъ мадни ава,
Амма вун я къетIен майва.
Чи руьгъ, жигер хуьзвай гъава,
Шагъвар хътин михъи стха.

Дердерни на эхна агъур,
Ви къелбидихъ ава сабур.
Тир умахдин зинет, абур,
Зи илгъамдин верги стха.

Иесвална шумуд етим
Вун къилеллаз хъайи итим.
Икрам, алхиш ийиз даим,
Буржлу я ваз вири, стха.

Хуьруьн, элдин дирек я вун,
Мел-межлисдин дестек я вун,
Муьгътеж касдиз куьмек я вун,
Панагъдиз мерд къвери стха.

Ви фугъанди гъар къуз ванна,
Шумуд кIвал тав аваданна.
Ватандиз гуз къуват, чан на,
Дяведин цIа хъайи стха.

Кайванидиз аферин лагъ,
Зегъметрикай тахъай икрагъ.
Адан гъунар, куьмек, валлагъ,
Галаз я куьн дири, стха.

ХупI туширни несилри чи,
На хъиз, къатIуз сечме, харчи,
ТаманайтIа чпин буржи,
Жедай хъи чаз хвеши, стха.

1997-йис

Нариман КЪАРИБОВ

Ватан хвейибур

*“Чи кар гъахълуди я. Чун гъалиб жеда!”
И.В. СТАЛИН*

Пакдиз хвена Совет уьлкве
Бубайри чи дамах тир!
Рейхстагдал гана лепе
Гъалибвили пайдахди!
Пайдах я ам, чи аскерри
Мягкем къуна гилера,
Женгерилла - женгералди
“Виликди!” луз эверай!
А женгерин къилий-къилди,
Нурлу тарих рикIеваз,
Тикрарзава мад чи элди,
Сес хкажна вижеваз:
- Къе “ахварай” хъанвай айих
Чир хъурай там-даим чпиз:
Гъич садрани а пак тарих
Жедайди туш дегишиз!

ЧIехи буба

Гъар сефер хъайила мукъвал
Гъалибвили пак сувар,

Бул шабагъар гъалдда хурал
ЧIехи буба Асвара:

Гъахълу кардихъ инанмиш яз,
Хуьз дуьзвални адалат,
Жуьртдалди къазанмишай
Орденарни, медалар.

Дустар къуна урус, гуржи...
Ватан патал женгера,
ЧIехи бубад, намуслу чи,
Къачуз са-сад сенгерар!

Гуьллейрин хар къурайди я,
Къаз фашистрин уьгътедай,
Ягъун къаз чукурайди я
Шумудни са уьлкведай!

Вад ордендин хъана сагъиб,
Берлиндиз къван фейила,
Гитлер лугъур а байкъуш - тIиб
Лап гурбагур хъайила.

Медаларни, дуьм-дуьз цIусад,
Лугъузвач гъакI гайд я,
А шабагъарни гъарма сад
Игитвили шагъид я!

...Ингъе мадни чIехи буба,
Майдин ачух сегьерда,
Къурмишнавай сувар зурба,
Майдандалла шегьердин.

Къабул ийиз бул тебрикар
Къенин хушбахт несилдин,
РикIел хкиз пак, гъахълу кар
Аквазва ам жегъил хъиз.

Дагъвидиз хас хесетар хуьз,
ТарифзавачтIани вичин,
АкI жезва чаз, Шарвили хъиз,
ЧIехи буба - гъалибчи!

Зи имияр

(Ватандин ЧIехи дяведа игитвилелди телеф хъайи къурушвийрин руьгъериз)

Душмандиз ягъунар къаз,
Экъичдайла ивиар,
Чеб пудни масан тир заз,
Зи играми имияр:

Велибегни, Ягъябег,
Къад йисавай Мусабег,
Лагъана: “Чун фад хкведа -
Гъалибвал гваз хкведа!”
Темен гана дидедиз,
Фенай пудни дяведиз.

Ягъунар къаз жедай эсер
А къанлуйриз зулумкар,
Ништа, гъикъван цIун версер
Имийрини кIурукна!

Къалур ийиз гуж, гъунар,
Къачуз душманд сенгерар,
Къурбандарна чпин чанар
Къве имиди женгера.

А имияр, масан заз,
Гъамиша зи рикIева.
АкI я, сагъ яз, кIубан яз,
Хуьруьз хкведай рекъева.

Конкуредиз

Абдул АШУРАГЪАЕВ

СтIал диде

(Поэмадай чIук)

Алай аямдин “лезги шаиррин диде” АГЪ-МЕДПАШАЕВА Мислимат Ватандин ЧIехи дяведин йисара зегъметдин фронтда хъана. Ватан, азадвал патал чанни гуз гъазур шаир дидедикай за “СтIал диде” тIвар алаз поэма кхъенва. Гъалибвили 75 йис тамам жезвай йикъара заз и цIарар кIелзавайбурун вилик гъиз кIанзава.

Завал

Гар акъатна хабарсуз,
ЧIулав цифер элкъуьрай,
Цав рахана къадарсуз,
Гъавада цIай куькIуьрай.
КукIварна цIун турари
Танарни кваз тарарин,
Са куьнизни инсафнач,
Пилиди хъиз махарин.
Дагълар сагъдиз амукъна,
Рагар тикдиз акъвазна,
Булут кайи ракъини
ЦIун къилинжар акIажна.

Залум дяве хъана къурмиш...
Халкъдин сифте какахъна киш...
Гатун циклиз алуькна тиш...
Вахтар хъана чумал, диде.

Кас амукънач рикI тир секин,
ГумайтIани акъул - зигъин.
Какахъна мад астIарни чин,
Чим звездна къаял, диде.

Фашистри куз хъана къуьл, мух,
Тунач я векъ, тунач чалтук.
Ватандин тIал, - рикIерин чIух -
Къисмет хъана ацалт, диде.

Халкъдай гъарай акъатна фад,
Душман тергиз агатна фад,
Гур зиреквал акатна фад,
Уьмуьрдикни - туьнт звал, диде.

Къибледани пата Кефер,
Халкъ сифтедай тиртIа серсер,
Ахпа, санал ийиз сирер,
Гъиссна тадиз са тIал, диде.

Ватан хуьнин гара хъана,
Майдандикай тала хъана.
Гуьгъуьллуяр пара хъана,
Пешер хътин тарал, диде.

Шадвал яна гъакIни цIара,
Гъатна халкъар кашан сура.
Фуан чка тиртIа суфра,
Къит яз, хъана капал, диде.

Залум душман, тIиш-пIуз къацIай,
Зунжур къатIна, чалди атай,
Тир жегъеннемдин муркIарни цIай,
Тир хабарсуз завал, диде.

КIан тир адаз ягъун са лаш,
Чир авуна вичин кунаш.
Авудна хъиз дуьньяда баш,
Ахцукъарун къурал, диде.

Пифин хъана рикIерин хер,
Ахкваз хъанач акур тегьер.
ХарапIа виш, агъзур шегьер,
Квахъна суйдин жамал, диде.

Вафалу халкъ хъана гъулдан,
Нахайрикай хъанвай жаздан.
Регъберрикай чи гъар садан
Гумай чпин камал, диде.

Башламишна къурмишиз фенд.
Дар ийирдаз чи чилер генг.
ТиртIа гуьлле ви гъар са бенд
А душманриз, СтIал диде!..

Райсудин НАБИЕВ

Яру гъед

Яру гъетрен хци нурар чIлана,
Алахънава хайи Ватан экуьйиз.
Адан вад пIипI сад хъанава кIлана,
Гъалибвили пак лишан чаз къалуриз.
Пайдахдинни Яру гъетрен рангари
Къалурзава садвал, дуствал халкъарин.
ЧIехи Кавказ тик куькIушри дагъларин
Сад ийизва са лишан хъиз бахтарин.
Чи Яру гъед лишан хъана уьлкведин,
Дявейрани «къекъвена» ам, галатнач.
Зуьгъре гъед хъиз, Кремлдин кукIвални,
Нур гуз ала, къуватдайни аватдач.
Ивидин ранг алай вичел Яру гъед,
Амуькда ам лишан яз чи тарихдин.
Чи игитрин къегъалвилер ийиз къейд,
Гъар са чIавуз Яру гъетрен тарифда.
Къвез-хъфида несиларни гъар жуьре,
Икрам ийиз чи тарихдин рекъериз.
Эмироври, Салигъоври чи уьлкве
ГъикI хвенайтIа, ухшар хъана лекъериз!..

Аллагъяр АБДУЛГЪАЛИМОВ

РикIер - къелеяр

Пудкъанни цIувад я къе
Гъалибвили нурарик...
Авур чпи дамахар,
Гъа душмандин пайдахар,
Кутур югъ я кIуарарик.

Тек-туьк ама хуьрера
Ватандин цIа хъайибур.
Чан эцигай женгера,
Чилин таъсиб, дереяр,
Пайдах yine хвейибур.

ЧIехи чилел окопри
Тунва гелер - биришар.
Стхавилин сурари
Гъизма къени женгчияр,
Мецел дуьа - алхишар...

Гъар са шегьер, кIвални хуьр
Къачуз тежер къеле тир...
Эхъ, душмандиз хъанай сир,
Къелейриз элкъвей рикIер -
Хар хъиз, къавазвай гуьлле тир...

Гъалибвили ифей чад,
Далу пата гатазвай.
Вири эллик, куьмек гуз,
Квахъна къарай йифиз - къуз,
Са къажгъанда ргавай...

Ава, гелбет, къушунар,
Къенин юкъуз дамахда.
Яру майдан, физва таз,
Бубаяр фей саягъда.
“Эбеди сагъ полкунин”
Хъанва абур аскерар.
Хкажнавай суьретри
Шегьеррани хуьрера
Гуя къунва сенгерар...

Чи чуьллерай кIватIнавай,
Обелискдал эцигиз,
Гъанва за кIунчI саднавай,
Гъар са тIварцив гекъйигиз,
Пак тIварариз килигиз.

Агъуз хъана метIерал,
Икрамзава руьгъериз.
Хуьда сегьер чилерал,
Куьне чаз тур гелерал,
Вафалу жез рекъериз...

Гафарин алемдай

Алус, асла, туькъввел, уьнж, эрте

Гъар са чӀал часпарар авачир, гъамиша гъерекат-дик квай такъат тирди алимри, пешекарри фадлай тес-тикъарнава. Гъа жергедай яз - лезги чӀални. Тек-туьк дуьшуьш жезвай бязи гафарикай, чи эдебиятдин, публицистикадин эсерра ишлемишнавай дуьшуьшрин ва гафаранрин (анра гъатнаваз хъайитӀа) куьмекдалди абур-ун манайрикай бязи къейдер-веревирдер ийизватӀани, чи рубрикадин килин макъсад кылдин уьлчмеяр арадал атуьнин тарихдикай, менсебрикай рахун туш. Муькуь патяхъай, этимология гъаф муракаб ва дерин пешекарвал истемишзавай илим я. И сеферда ихтилат виндихъ кълурнавай гафарин метлебрикай фида.

Алус - гатуз веьк ягъай чӀуруз зулун береда эхкъечӀдай веьк. И гаф Самур дередин агъалийриз таниш я, ам гъаӀни Гъ. Къурбанан лезги-урус гафарганда гъатнава. Эдебиятдин эсерра сифте яз и гаф зал гъикаятчи Ф. Беделахтулан "Ях лезгидикай кӀиса" эсерда дуьшуьш хъана: *"Мяхда вичин балкӀан алус хтай хъиз къацу хъанвай чӀурал ахъайна..."*.

Асла "эсиллагъ" гафунин (наречидин) жуьре я. Чи гафарганра кве жуьрени гъатнава. И гаф аз Х. Тагъиран, Къ. Межидован, З. Эфендиеван, Ш. Къафланован эсерра акуна.

Туькъввел - кӀарасдин кьелечӀ кӀус (талаш). Вири гафарганра авачир, кьериз-цӀаруз гьалтзавай га-

фарикай я. Эдебиятдин эсерра и жуьреда М. Ведихан "Къуьд" повестда гьалтзава: *"Гъар юкӀуз чпӀн варадин вилик квай къванцел ацукъдай, ништӀердалди датӀана гъилевай лашунилай туькъввел ардардай"*. Гъа и жуьреда З. Эфендиеван "Къве фронтдин командир" эсердани гъатнава. Фонетикадин кьетӀенвилер фикирда кьуртӀа, и гаф **шуьткъввел** гафунин нугъатдин вариант я лугъуз хъунни мумкин я. А. Гуьлмегъамедован баянрин чӀехи гафарганда им **шуьткъввел** гафунин синоним тирди кълурнава.

Уьнж тух тежедайдаз лугъуда. Ахъегъ Гъажидин "Кесибдиз" шиирдани и гаф гьалтзава: *"Девлетлуяр я хъи уьнжер, Дуьнья тӀуьртӀан гъич тух тежер"*.

Эрте гафни надирбурукай, кхьинра кьериз-цӀаруз дуьшуьш жезвайбурукай я. Адахъ "фад; тадиз" лагъай мана ава. Самур дередин агъалийрин рахунра малум ятӀани, кхьинра и уьлчме аз шаир Ч. Касбубадин "Гуьлуьшан" эсердай жагъана: *"Къарагъна эрте, ийизвай кӀвалах, Гуьлуьшан..."*. Писатель Гъ. Къурбанан вичин "Лацу марал" эсердани ишлемишнава: *"Гъар са мумкин тир чӀуру дуьшуьшдин вилик пад эрте кьуна кӀанда"*.

Хайи чӀалан гафарин жебеханадай гъанвай мисалри са кар тес-тикъарзава: шаир А. Саидова лагъайвал, "лезги чӀалан аламатар чӀехи я...".

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Бажарагълу сихилдин векил

Урусатдин инкъилабчи, советрин сиясатдин, гъукуматдин машгъур деятель, вичин ери-бине Къурагъ райондин Штулрин хуьряй тир Михаил Васильевич Лезгинцев (Мегъамед Гъуьсейнов) ва адан баркаллу сихил чи халкъдин арада фадлай машгъур я. Къенин зи ихтилатни тӀвар-ван авай Лезгинцеврикай тир чи аямэгъли, театрдинни кинодин бажарагълу актриса **Евгения Георгиевна ЛЕЗГИНЦЕВАДИКАЙ** я.

Ам 1987-йисуз Москвада яратмишзавай интеллигенциядин хизанда дидедиз хъана. Мектеб куьтягъайдалай кьулукъ Евгения ГУУ-дик (государственный университет управления) экечӀна ва гуьгъуьнлай зегъметдин рехъ рекламайрин пешедин рекъяй агентствойра, гъа жергедай яз международный машгъур тешкилатрани менежервиле кӀвалахунилай башламишна. Сифтегъан пешедай 2008-2011-йисара кӀвалахнатӀани, гъвечи чӀавалай сегънедиз майилвализ эгечӀай Евгениядиз им вичихъ галаз кьан тийизвай пеше тирди чир хъана. ИкӀ, бажарагълу жегӀилди вичин вилик цӀийи макъсад эцигна: кӀвалах алайвал туна, ам Грамматикован тӀварунихъ галай алай аямдин кинодин ва телевиденидин управленидин институтдик экечӀна ва театрдинни кинодин актервиле пеше къачуна. КьетӀендаказ къей-

диз кӀанзава хъи, дерин чирвилер аваз кӀелай Е. Лезгинцевади кве вуздайни яру дипломар къачуна. Къейд ийин, актрисавилин бажарагъдин цӀелхемар гъеле аял-замаз куькӀвенвай: гъвечи чӀавуз ада кьуьлердай, манияр тамамардай.

Виндихъ тӀвар кьунвай вузрлай гъейри, ада кинодинни театрдин актервиле рекъяй хейлин маса курсарани вичин тежриба хкажна. Актрисади алатай йисара Л. Филатован тӀварунихъ галай театрда жуьреба-жуьре гъаф ролар тамамарна. Алатай йисалай, тӀвар кьунвай театр агал хъувурдалай кьулукъ, Евгенияди вичин пеше

Москвадин "Шалом" театрда давамарзава.

Ада вичин алакьунар кинодани кълурзава. Икьван чӀавалди ам жуьреба-жуьре йисара "Школа", "Мелодрама", "Детективы", "Кулагин и партнеры", "Ложь", "Новенькая" ва бязи маса фильмайрин эпизодрин ролра кьугъвана. Театрдин кӀвалах давамарунихъ галаз сад хъиз, гележегда адахъ вичин фильмография гегъеншардай, артухардай фикирар ава. "Театр галачиз завай уьмуьр фикирдиз гъиз жедач. Актрисавилиз зун геж атайвилей са кьадар четинвилерни жезва", - лугъуза Евгенияди.

Адахъ вичин яратмишунриз талукъ хсуси сайтни ава. Идалайни гъейри, Евгенияди "Ютубда" вичин хсуси канални кардик кутунва, анай гъар садаз адан алакьунрихъ, ятармишунрихъ галаз таниш жедай мумкинвал ава.

Карантин малумарнавай кьенин муракаб макъамда ада кинодин ролра кьугъунин жигъетдай вичин алакьунар, мукьуфар кӀвале арадал гъанвай гъвечи студияда артухарзава, махсус курсарикай менфят къачуза.

Евгениядиз вичин ата-бубайрин ватан тир Дагъларин уьлкве гъеле акунвач, амма гележегда адаз иниз кьведай фикир ава. Къуй адан рикӀик квай вири мурадар кьилиз акъатрай!

ТӀуьнин еринда абур тарарин пешерикай хийир къачуза. Бязи дуьшуьшра абур гъашаратарни, лап гъвечи чурчуларни неда. ЧпӀн уьмуьрдин чӀехи пай абур, саки юзани тийиз, тарарал акъудзава. Гъафтеда садра абур тарарай чилел эвчӀда. Тебиатда абур уьмуьрдин яргивал 10-20 йисаз барабар жеда.

Дуьньяда

Майдиз жедай дегишвилер

Россияда са жерге дегишвилер майдин вацра кардик акатда. "REGNUM" чешмедин делилралди, уьлкведин экономикадин хиле жезвай дегишвилерикай сад физический ксари банкарай пул ра-кьурдайла, кьазвай комиссиядин такъатрин вини кьадардал сергъят эцигунихъ галаз алакьалуди я.

Хабар гузвайвал, 100 агъзур манатдал кьван кьадарда авай пул россиявийривай пулсуздаказ ра-кьуриз жеда. Ра-кьурзавай такъатрин кьадар адалай артух хъайитӀа, комиссия 0,5 процент-дикай ибарат жеда, амма комиссиядин кьадар 1500 манатдила артух жедач, яни комиссиядин лап вини кьадар и рекъемдал сергъятламиш жеда.

Россиядай нафт тухуниз талукъ пошлинадин кьадарни тӀимил жедайвал я.

РФ-дин оборонадин министерстводин пешекарвилеин образованийдин идарайра тарсар гуьнин кӀвалах вахтунилай фад акъалтӀарда, яни майдин вацра идарайра чирвилер гудач. Коронавирус чу-кӀунин вилик пад кьунин макъсаддалди, и гъакъиндай кьарар кьабулайди РФ-дин оборонадин министр С. Шойгу я.

Маскаяр - йисан эхирдалди

Къазахстандин гъукумдарри элликлух чкайра чинрал маскаяр алаз кьекъуьнин къайда 2020-йисан эхирдалди кьуватдай ве-гъин тавунин кьарар кьабулнава. "NUR.KZ" чешме-ди хабар гузвайвал, идакай а уьлкведин килин духтур А. Есмагамбетова ихтилатна.

Адан гафаралди, ватандашар коронавирсудихъ галаз вердиш хъун лазим я. "Коронавирус сезондин уьзуьрдиз элкъведа", - тагъкимарна пешекарди.

Минздравдин пешекарди инсанри маскаяр кӀеви чкайра-драматра, аптекайра, туьквенра ва жемиятдин улакьра алу-кӀун герек тирди лугъуза.

WhatsApp-дин цӀийи мумкинвал

Инсанри гегъеншдиз менфят къачузвай WhatsApp мессенджерда цӀийивал кардик акатнава. Компаниядин пешекарри малумарнавайвал, гила кватӀалралди тешкилзавай видеодин ва аудиодин зенгера 8 касдивай санал иштиракиз жеда. Икьван чӀавалди лагъайтӀа, видеодинни аудиодин зенгер са вахтунда анжах кьуд касдин иштираквал аваз тешкилиз жезвай.

Къейдзавайвал, коронавирс себеб яз кьабулнавай карантиндин тедбиррихъ галаз алакьалу яз вири дуьньядин инсанри мессенджердикай икьван чӀавалди садрани тахъай жуьреда гъаф менфят къачуза. Эхиримжи вахтара иллаки са шумуд касдин иштираквал авай зенгер тешкилзава, гъавилияй иштиракчийрин кьадар кве сеферда артухардай кьарар кьабулна.

Пешекарри алава хъийизвайвал, цӀийи жуьредин мумкин-викай хийир къачун патал талукъ приложение цӀийи хъувун чара-суз я.

Августдиз хъсан жеда

Сингапурдин технологйринни дизайндин университетдин пешекарри тес-тикъарнавай делилрал асаслу яз, Россияда коронавирсудин тӀугъвал тамамвилелди августдин вацра куьтягъ жеда.

Алимрин гъисабдалди, Россияда коронавирсудикди начагъ хъунин кьизгъин гьалар 27-апрелдиз куьлушдив агакьна. Къейд ийин хъи, идалай вилик пешекарри июлдин эхирра хъиз чи уьлкведа тӀугъвал амуькдач лагъанай.

Гъихътин машинар гъаф

чуьнуьхзава?

2019-йисан нетижайрал асаслу яз, Россияда виридалайни гъаф Cadillac Escalade маркадин автомобиль чуьнуьхзава. "Лента.ру" чешме-ди хабар гузвайвал, ихътин делилар "АльфаСтрахование" тешкилатди раижнава.

Чарадан улакьар гьална чуьнуьхзавайбурун арада Toyota маркани машгъур я. Гъафни-гъаф чуьнуьхзавай улакьрин сиягьда кьвед лагъай чкадал Toyota Camry ала, пуд лагъай чкадал - Toyota Land Cruiser, кьуд лагъай чкадал - Toyota Land Cruiser Prado. Абурун гуьгъуьнал Land Rover Freelander, Lexus LX, Mitsubishi ASX, Ford Focus, BMW 5-series, KIA Ceed автомобилар ала.

Статистикадал асаслу яз, улакьрин угърийри йифен береда гъафни-гъаф инсанар яшамиш жезвай кӀвалерин патаривай машинар чуьнуьхзава, йикъан береда - алишверишдин маканрин мукьув акъвазарнавай чкайрилай.

Маскаяр туькӀуьрдай материал

Америкадин алимри кӀвалин шартӀара медицинадин маскаяр цвадай виридалайни хъсан парча тайинарнава. Ахтармишунрин нетижаяр "ACS Publications" сайтда раижнава.

Аргонский милли лабораториядин пешекарри халкъдин арада гегъеншдиз ишлемишзавай халисан ва синтетикадин материалар махсус ахтармишунар тухвана. Нетижанда абур кве материал какадарна туькӀуьрнавай парчайрикай (памбаг-шифон, памбаг-фланель) гъазурнавай маскаяр виридалайни хъсанбурутирди тес-тикъарна.

Чин гъазурайди - Кругли ФЕРЗАЛИЕВ

Квез чидани?

Темпел гъайван

Юкьван ва Кьиблепатан Африкадин гъайванрин алемда ленивец тӀвар алай ажайиб вагъши яшамиш жезва. Ам тамамдаказ сарар авачир, нек хъвадай гъайванрин жергедик акатзава. Малум тирвал, ленивец-риз юзунар, гъерекатар эсиллагъ кӀандач, идалайни гъейри, абур суткадин кьене 10-15 сятда ксузза. Адал акъалтнавай тӀварни кагъульвилехъ, темпелвилехъ галаз алакьалу я.

И темпел гъайванар кьилди-кьилди яшамиш жеда, амма сад садал ацалтай дуьшуьшра абур чпӀн арада дуствал авайди кълурда. Юкьван гьалдин кицӀин хътин беден авай и гъайванрал къацу тав квай яргъи ва веьки чӀарар жеда. Адан кил гъвечи-ди, тӀиш кьулу ва куьруьди я. Бедендин заланвал 5-далай 9 килограммив кьван агакьзава, яргивал зур метрдилаи са тӀимил артух жеда.

понеделник, 11 мая

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.05 «Заряжайся!» 0+
08.15 «Здравствуй, мир!» 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Третий удар» 0+
11.20 Т/с «Смерть шпионам» 4 с. 12+
12.05 «Годакан» 6+
12.35 «Служа Родине» 12+
12.55 Юбилейный концерт к 20-летию Дагестанского театра оперы и балета
14.35 «Память поколений. Ароз Алиев» 12+
15.05 «Арт-клуб» 0+
15.30 Д/ф «Толководцы России» 12+
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Д/с «С миру по нитке» 12+
17.25 Т/с «Смерть шпионам» 5 с. 12+

18.25 «Искусство в традициях народов Дагестана. Кубачи» 12+
18.45,01.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 «Психологическая азбука»
20.20 Х/ф «Тучи покидают небо» 12+
22.00 «Герои мирного времени. Мурадис Алиди-биров» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.20 «Угол зрения» 16+
23.50 Д/ф «Моя маленькая Родина. Хнов» 6+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «Дагестан туристический» 6+
01.05 «Экологический вестник» 12+
01.20 «Учимся побеждать»
01.35 «Угол зрения» 16+

ПЕРВЫЙ

05.00 Т/с «Ангел-хранитель». **06.00,10.00** Новости. (16+)
06.10 Т/с «Ангел-хранитель». **06.50** Т/с «Петербург. Любовь. До востребования». (12+).
08.30 Х/ф «Женя, Женечка и «Катюша». (16+).
10.20 «Доброе утро». (16+).
11.20 «Видели видео?» (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.20 «Видели видео?» (6+).
14.10 «Наедине со всеми». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Т/с «По законам военного времени». (16+).
18.00 Вечерние новости. **18.40** Т/с «По законам военного времени». (16+).
19.50 «Путь говорят». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.20 Т/с «Джунглибарс». (12+).
23.15 «Маршал Рокоссовский. Любовь на линии огня». (12+).
00.10 Х/ф «На войне как на войне». (12+).
01.35 «Мужское/Женское». **03.00** «Модный приговор».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Очар» (на кумыкском языке)
21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.00** «Вести». Местное время.
09.30 «Утро России». **09.55** «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести». **11.30** «Измайловский парк». (16+).
14.00 «Вести». **14.30** Х/ф «Беглянка». (12+).
18.25 Т/с «Ликвидация». (16+).
20.00 «Вести». **21.05** «Вести». Местное время.
21.20 Т/с «Черное море». (16+).
23.30 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
01.55 Т/с «Истребители». (12+).

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+).
06.00 «Утро. самое лучшее». **08.00** «Сегодня». **08.25** Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
10.00 «Сегодня». **10.25** Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие. Обзор». **13.50** «Место встречи». **16.00** «Сегодня». **16.25** «Следствие вели...»
17.10 «ДНК». (16+).
18.10 Т/с «Пес». (16+).
19.00 «Сегодня». **19.40** Т/с «Пес». (16+).
21.00 Т/с «Динозавр». (16+).
22.50 Юбилейный концерт Полада Бюльбюлю оглы «Вечер для друзей». **00.30** Боевик «Не бойся, я с тобой!» (12+).
02.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
03.50 Т/с «Алтарь Победы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.50 Драма «Унесенные ветром». (США). (16+).
11.30 Мелодрама «Скарлетт». (США). (16+).
19.00 Мелодрама «Нарушая правила». (Украина). (16+).
23.15 Мелодрама «Жажда мести». (Индия). (16+).
02.00 Мелодрама «Джейн Эйр». (16+).
03.40 Д/с «Москвички». (16+).
06.10 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.50 Х/ф «Трембита». **07.20** «Фактор жизни». **07.45** «Полезная покупка». **08.10** Д/ф «Королевы комедий». (12+).
09.00 Комедия «Не может быть!» (12+).
10.40 Д/ф «Михаил Зощенко. История одного прощания». (12+).
11.30 «События». (16+).
11.50 Х/ф «Благословите женщину». (12+).
13.50 «Смех с доставкой на дом». (12+).
14.30 «События». (16+).
14.45 Детектив «Колдовское озеро». (12+).
16.30 Детектив «Смерть на языке цветов». (12+).
19.40 Детектив «След лисичи на камнях». (12+).
22.55 Детектив «Мышеловка на три персоны». **00.25** Детектив «Агата и сыск. Королева брильянтов». (12+).
03.25 Х/ф «Все еще будет».

ЗВЕЗДА

06.00 Д/ф «Диверсанты», 1-4 с. (16+).
09.25 Т/с «Граф Монте-Кристо». (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Граф Монте-Кристо». (12+).
17.35 Т/с «Война на западном направлении». (12+).
18.00 Новости дня.
18.15 Т/с «Война на западном направлении». (12+).
02.35 Х/ф «В небе «Ночные ведьмы»». **03.55** Д/ф «Революция. Западная для России». (12+).
04.50 Д/ф «Военные тайны Балкан. Освобождение Белграда». (12+).
05.35 Д/с «Москва фронту». (12+).

вторник, 12 мая

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «С миру по нитке» 12+
09.30 Х/ф «Филадельфийская история» 0+
11.35 Т/с «Смерть шпионам» 5 с. 12+
12.55 Юбилейный концерт к 20-летию Дагестанского театра оперы и балета 12+
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.55 Х/ф «Жди меня» 6+
16.20 «Дагестанский календарь» 0+
16.55 Д/с С миру по нитке
17.25 Т/с «Смерть шпионам» 6 с. 12+

18.25 Мультфильм 0+
18.45,01.15 Передача на лакском языке
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 «Психологическая азбука»
20.20 «Подробности» 12+
20.45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.40 «Молодежный микс»
22.00 «Человек и вера» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.20 Д/ф «Полководцы России. От Древней Руси до XX века. Александр Суворов» 12+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «Подробности» 12+
02.15 «Молодежный микс»
02.30 «Человек и вера» 12+
02.55 Д/ф «Полководцы России. От Древней Руси до XX века. Александр Суворов» 12+
03.50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 Т/с «Ангел-хранитель». **06.00** Новости. (16+).
06.10 Т/с «Ангел-хранитель». **06.45** Т/с «Петербург. Любовь. До востребования». (12+).
08.25 Х/ф «Танки». (12+).
10.00 Новости. (16+).
10.20 «Доброе утро». (16+).
11.20 «Видели видео?» (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.20 «Видели видео?» (6+).
14.10 «Наедине со всеми». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Т/с «По законам военного времени». (16+).
18.00 Вечерние новости. **18.40** Т/с «По законам военного времени». (16+).
19.50 «Путь говорят». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.20 Т/с «Джунглибарс». (12+).
23.10 «Маршал Казаков. Любовь на линии огня». **00.00** Х/ф «Военно-полевой роман». (12+).
01.30 «Мужское/Женское». (16+).
03.00 «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Маданият» (на аварском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.00** «Вести». Местное время.
09.30 «Утро России». **09.55** «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести». **11.30** Т/с «Идеальная жертва». (12+).
14.00 «Вести». **14.30** «Вести». Местное время.
14.50 Т/с «Тайны следствия». **17.00** «Вести». **17.30** Т/с «Ликвидация». **20.00** «Вести». **21.05** «Вести». Местное время.
21.20 Т/с «Черное море». (16+).
23.30 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
01.30 Т/с «Истребители. Последний бой». (16+).

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+).
06.00 «Утро. самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня». **08.25** Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
10.00 «Сегодня». **10.25** Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие. Обзор». **13.50** «Место встречи». **16.00** «Сегодня». **16.25** «Следствие вели...»
17.10 «ДНК». (16+).
18.10 Т/с «Пес». (16+).
19.00 «Сегодня». **19.40** Т/с «Пес». (16+).
21.00 Т/с «Динозавр». (16+).
22.40 Сергей Лазарев. Шоу «N-Tour» в Москве». (12+).
00.30 «Крутая история». **01.25** Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
04.25 Т/с «Алтарь Победы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
08.10 Мелодрама «Ангелика - маркиза ангелов». (Франция - Италия - Германия). (16+).
10.35 Мелодрама «Великопелная Анжелика». (Франция - Италия - Германия). (16+).
12.50 Мелодрама «Ангелика и король». (Франция - Италия - Германия). (16+).
15.05 Мелодрама «Неукротимая Анжелика». (Франция - Италия - Германия). (16+).
16.55 Мелодрама «Ангелика и султан». (Франция - Италия - Германия). (16+).
19.00 Мелодрама «Выше только любовь». (Украина). (16+).
23.00 Мелодрама «Бобби». (Индия). (16+).
02.15 Мелодрама «Ангелика - маркиза ангелов». **04.05** Д/с «Москвички». (16+).
05.45 «Домашняя кухня». **06.10** «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.55 Х/ф «Шел четвертый год войны...»
08.20 Х/ф «По семейным обстоятельствам». (12+)
10.40 Д/ф «Евгений Весник. Обмануть судьбу». **11.30** «События». (16+).
11.50 «Петровка, 38». (16+).
12.00 Детектив «Возвращение «Святого Луки»». **13.40** «Мой герой. Лион Измайлов». (12+).
14.30 «События». (16+).
14.45 Детектив «Овраг». **16.25** Детектив «Почти семейный детектив». **19.55** Детектив «Рыцарь нашего времени». **23.05** Боевик «Одиночка». **00.50** Детектив «Смерть в объективе. Мышеловка»
03.50 Детектив «Колдовское озеро». (12+).
05.20 «Осторожно, мошенники! Аппарат от всех болезней». (16+).
05.45 Д/ф «Вера Васильева. Из проституток в королевы». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Т/с «Война на западном направлении». (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Война на западном направлении». (12+).
14.55 Т/с «Дума о Ковпаке». (12+).
18.00 Новости дня.
18.15 Т/с «Дума о Ковпаке». (12+).
22.10 Х/ф «От Буга до Вислы». (12+).
01.00 Х/ф «Ижорский батальон». (12+).
02.35 Х/ф «Ночной патруль». (12+).
04.10 Д/ф «Революция. Западная для России». (12+).

среда, 13 мая

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши во агьлу»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Париж. Когда там жара» 0+
11.20 «Молодежный микс»
11.35 Т/с «Смерть шпионам» 6 с. 12+
12.55 Д/ф «Полководцы России. От Древней Руси до XX века» 12+
14.00 «Человек и вера» 12+
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.55 «Подробности» 12+
15.25 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
16.55 Д/с С миру по нитке
17.25 Т/с «Смерть шпионам» 7 с. 12+

18.20 «Арт-клуб» 0+
18.45,01.15 Передача на даргинском языке 12+
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00,23.00,01.00 «Психологическая азбука»
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 Здоровье» в прямом эфире
22.00 «Городская среда»
22.55 «Черным по белому»
23.20 «Аутодафе» 12+
00.05 Д/ф «Вариант на выживание» 12+
00.55 «Черным по белому»
01.15 Передача на даргинском языке «Адамти ва замона» 12+
01.50 «Арт-клуб» 0+
02.15 «Дагестан туристический» 6+
02.35 «Здоровье» 12+
03.20 «Городская среда»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (16+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (16+).
09.55 «Модный приговор». (6+).
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Т/с «По законам военного времени». (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 Т/с «По законам военного времени». (16+).
19.50 «Путь говорят». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 Т/с «Крепкая броня». (16+).
23.35 «Маршал Баграмян. Любовь на линии огня». (12+).
00.30 «Время покажет». **02.40** «Модный приговор». **03.00** Новости. (16+).
03.05 «Модный приговор». **03.30** «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даймохх» (на чеченском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.00** «Вести». Местное время.
09.30 «Утро России». **09.55** «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести». **11.30** Т/с «Идеальная жертва». (16+).
14.00 «Вести». **14.30** «Вести». Местное время.
14.50 Т/с «Тайны следствия». **17.00** «Вести». **17.30** Т/с «Ликвидация». **20.00** «Вести». **21.05** «Вести». Местное время.
21.20 Т/с «Черное море». **23.30** «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
01.30 Т/с «Истребители. Последний бой». (16+).

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+).
06.00 «Утро. самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня». **08.25** Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». **10.00** «Сегодня». **10.25** Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». **13.00** «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие. Обзор». **13.50** «Место встречи». **16.00** «Сегодня». **16.25** «Следствие вели...»
17.10 «ДНК». (16+).
18.10 Т/с «Пес». (16+).
19.00 «Сегодня». **19.40** Т/с «Пес». (16+).
21.00 Т/с «Динозавр». (16+).
23.00 Юбилейный концерт Сосо Павлиашвили «Жизньэтокайф». **00.35** Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». **03.50** Т/с «Алтарь Победы».

ДОМАШНИЙ

06.30 Мелодрама «Другой». (Украина). (16+).
10.25 Мелодрама «Прошу поверить мне на слово». (16+).
14.45 Мелодрама «Нарушая правила». (16+).
19.00 Мелодрама «Долгий свет маяка». (16+).
23.15 Мелодрама «Слоны - мои друзья». (Индия). (16+).
02.35 Мелодрама «Великопелная Анжелика». (16+).
04.15 Д/с «Москвички». (16+).
05.55 «Домашняя кухня». (16+).
06.20 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.50,10.20 Д/ф «Клоун с разбитым сердцем». **06.30** Х/ф «Горячий снег». **08.25** Детектив «Возвращение «Святого Луки»». **11.30** «События». (16+).
11.50 Детектив «Черный принц». (12+).
13.40 «Мой герой. (12+).
14.30 «События». (16+).
14.50 «Петровка, 38». (16+).
15.05 Т/с Пуаро Агаты Кристи **16.55** Д/ф «Высокие, высокие отношения!» (12+).
17.50 «События». (16+).
18.10 Детектив «Комната старинных ключей». **22.00** «События». (16+).
22.30 Д/ф «Война после Победы». (12+).
23.25 «Прощание. Вилли Токарев». (16+).
00.15 Д/ф «Война на уничтожение». (16+).
00.55 «Петровка, 38». (16+).
01.05 Д/ф «Третий рейх: последние дни». (12+).
02.30 Т/с «Пуаро Агаты Кристи». (Великобритания).

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром». **08.10** «Не факт!»
08.40,13.15 Д/с «Стрелковое вооружение русской армии», 1-8 с. (12+).
13.00 Новости дня.
15.30,16.05,16.45,17.20 Д/с «Вечная Отечественная». «Титлер и его скромные друзья». (12+).
18.00 Новости дня.
18.15 «Специальный репортаж». (12+).
18.30 Д/с «Оружие Победы»
18.55 Д/с «Мотоциклы 2-й мировой войны». «Колесницы Блицкрига». **19.50** «Последний день». Иван Конев. (12+).
20.40 Д/с «Секретные материалы». (12+).
21.30 «Открытый эфир». **23.05** «Между тем». (12+).
23.35 Х/ф «Живые и мертвые». (12+).
03.05 Х/ф «Право на выставку». (12+).
04.25 Х/ф «Ижорский батальон».

четверг, 14 мая

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на даргинском языке 12+
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке 12+
09.30</

пятница, 15 мая

РГВК

06.45 «Заряжайся!» 0+
07.00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на аварском языке 12+
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.10 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Берегите женщин» 12+
12.00 «Агросектор» 12+
12.55 Х/ф «Не ходите, девки, замуж» 0+
14.30, 16.30 Время новостей Дагестана
14.55 «Круглый стол» 12+
15.25 «Галерея искусств» 6+
15.50 «Кунацкая» 12+
16.55 Х/ф «Невеста из Парижа» 12+
18.30 Мультфильм 0+
18.45, 01.15 Передача на кумыкском языке 12+

19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00, 23.00, 01.00 «Психологическая азбука»
20.20 «Подробности» 12+
20.45 «На виду. Спорт» 12+
21.25 «Молодежный микс»
21.55 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+
22.55 «Черным по белому»
23.00 «Глобальная сеть»
23.35 Д/ф «Народные промыслы» 0+
00.55 «Черным по белому»
01.50 «Подробности» 12+
02.10 «Дагестанский календарь» 0+
02.15 «На виду. Спорт» 12+
02.50 «Молодежный микс»
03.05 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+
03.30 «Глобальная сеть»
04.00 «На виду. Спорт» 12+
04.30 Передача на кумыкском языке 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (16+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (16+).
09.55 «Модный приговор». (16+).
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Т/с «По законам военного времени 2». (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 Т/с «По законам военного времени 2». (16+).
19.45 «Поле чудес» Праздничный выпуск. (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 Т/с «Крепкая броня». (12+).
23.30 Х/ф «Летят журавли». (12+).
01.00 Х/ф «Мерседес» уходит от погони». (12+).
02.15 «Наедине со всеми». (12+).
03.45 «Модный приговор». (12+).
04.30 «Мужское/Женское». (12+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». (16+).
09.00 «Вести». Местное время.
09.30 «Утро России». (16+).
09.55 «О самом главном». (16+).
11.00 «Вести». Местное время.
11.30 Т/с «Идеальная жертва». (16+).
14.00 «Вести». Местное время.
14.30 «Вести». Местное время.
14.50 Т/с «Тайны следствия». (16+).
17.00 «Вести». Местное время.
17.30 Т/с «Ликвидация». (16+).
20.00 «Вести». Местное время.
21.05 «Вести». Местное время.
21.20 Х/ф «Ржев». (12+).
23.40 Д/ф «Война за память». (12+).
01.10 Х/ф «Сталинград». (12+).

НТВ

05.15 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+).
06.05 Х/ф «Свой среди чужих, чужой среди своих». (16+).
08.00 «Сегодня». (16+).
08.25 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
10.00 «Сегодня». (16+).
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
13.00 «Сегодня». (16+).
13.25 «Чрезвычайное происшествие. Обзор». (16+).
13.50 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня». (16+).
16.25 «Следствие вели...». (16+).
17.15 «Жди меня». (16+).
18.10 Т/с «Пес». (16+).
19.00 «Сегодня». (16+).
19.40 Т/с «Пес». (16+).
21.00 Т/с «Динозавр». (16+).
22.50 Д/ф «Конец мира». (16+).
00.10 «Захар Прилепин. Уроки русского». (12+).
00.30 «Вахта памяти газетчиков - 75 лет Великой Победы». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 Мелодрама «Прошу поверить мне на слово». (16+).
10.35 Мелодрама «Верь мне». (Украина). (16+).
14.45 Мелодрама «Долгий свет маяка». (16+).
19.00 Мелодрама «Ты только мой». (Украина). (16+).
22.55 Мелодрама «Любимый радж». (Индия). (16+).
01.25 Мелодрама «Неукротимая Анжелика». (16+).
02.50 Мелодрама «Ангелика и султан». (16+).
04.25 Д/с «Москвички». (16+).
06.00 «Домашняя кухня». (16+).
06.25 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.40 Х/ф «Разведчики». (16+).
08.10 Х/ф «Комиссарша». (12+).
11.30 «События». (16+).
11.50 Х/ф «Комиссарша». (16+).
14.30 «События». (16+).
14.50 «Петровка, 38». (16+).
15.05 Х/ф «Комиссарша». (16+).
17.50 «События». (16+).
18.10 Д/ф «Актерские судьбы. Идеальный шпион». (16+).
19.00 Х/ф «Семнадцать мгновений весны». 1 и 2
22.00 «События». (16+).
22.35 Х/ф «Семнадцать мгновений весны», 3 с.
00.00 Д/ф «Георгий Юматов. О героях былых времен». (12+).
00.55 Д/ф «В бой идут одни девушки». (12+).
01.40 Х/ф «Благословите женщину». (12+).
03.30 Х/ф «У опасной черты». (12+).
05.00 Х/ф «Горячий снег». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 Д/ф «Знамя Победы». (16+).
06.50 Х/ф «Чистое небо». (16+).
08.55 Х/ф «Живые и мертвые». (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Х/ф «Единичка». (12+).
15.30, 16.10 Д/с «Вечная Отечественная». «Черные мифы о Красной армии». (12+).
16.45 Д/с «Вечная Отечественная». «Маршалы Победы». (12+).
17.30 Д/с «Оружие Победы». (12+).
18.00 Новости дня.
18.15 Т/с «Танкист». (12+).
21.55 Д/ф «Легенды государственности. Артур Спрогис. Особо упомянутый». (16+).
22.45 Д/с «Сделано в СССР». (12+).
23.10 «Десять фотографий». Анатолий Журавлев. (12+).
00.00 Т/с «Дума о Ковпаке». (12+).

суббота, 16 мая

РГВК

07.00, 08.30, 16.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке 12+
08.00 Мультфильм 0+
08.55 Х/ф «Сельская учительница» 0+
10.45 «Молодежный микс»
11.05 Киножурнал «Хочу все знать» 0+
11.20 «Мой малыш»
11.50 Мультфильм 0+
12.05 «Подробности» 12+
12.30 «На виду. Спорт» 12+
13.10 Д/ф «Дети Зоды» 12+
13.30 Концерт ко Дню народного единства (4 ноября 2019 г.) 12+
15.50 «Здравствуй, мир!» 0+
16.55 Х/ф «Тайна рукописного Корана» 12+
18.20 Д/ф «Журавляты» 0+
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Парламентский вестник» 12+
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Первая студия» 12+
21.30 «Дагестан туристический» 6+
21.50 «Годакан» 6+
23.00 «Наука Дагестана»
01.35 «Мой малыш» 0+
02.00 «Дагестанский календарь» 0+
02.05 «Годакан» 6+
02.30 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Журавляты»
02.50 «Наука Дагестана»
04.05 «Первая студия» 12+
04.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
05.20 «Дагестанский календарь» 0+

ПЕРВЫЙ

06.00, 12.00 Новости. (16+).
06.10 «День Победы» Праздничный канал. (16+).
10.00 75 лет Победы в Великой Отечественной войне. Обращение Президента России Владимира Путина.
10.20, 12.15 Х/ф «Диверсант»
14.00, 15.15 «Песни Великой Победы» Праздничный концерт в Кремле.
15.00 Новости. (16+).
15.45 Х/ф «Офицеры».
17.20, 19.05 Х/ф «Диверсант. Крым». (16+).
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания. (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 Х/ф «В бой идут одни «старики». (12+).
23.00 Х/ф Белорусский вокзал
00.35 Х/ф «Отряд особого назначения». (12+).
01.50 Х/ф «Один шанс из тысячи». (12+).
03.05 Х/ф «Время собирать камни». (16+).

РОССИЯ 1

05.15 Х/ф «Они сражались за Родину».
08.00 «Песни военных лет».
09.00, 10.20, 17.00 «Вести»
09.15 Д/ф «Парад победителей». (12+).
10.00 75 лет Победы в Великой Отечественной войне. Обращение Президента России В. Путина.
12.20 Х/ф «Батальоны просят огня».
17.15 Х/ф «Солдатик».
18.40 Праздничный канал «День Победы». Прямой эфир.
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.05 Праздничный канал «День Победы».
20.00 «Вести».
20.50 «Вести». Местное время.
21.00 Х/ф «Т-34». (12+).
00.10 Х/ф «Балканский рубеж». (16+).
02.40 Х/ф «Мы из будущего».

НТВ

05.00 Х/ф «Лейтенант Суворов». (12+).
06.35 Х/ф «Последний бой».
08.00 «Сегодня».
08.15 Х/ф «Последний бой».
10.00 75 лет Победы в Великой Отечественной войне. Обращение Президента России Владимира Путина.
10.20 «Сегодня».
10.45 Х/ф «Последний бой».
12.00 Детектив «Последний день войны». (16+).
16.00 «Сегодня».
16.20 Детектив «Последний день войны» (окончание).
16.50 Х/ф «В августе 44-го...»
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.05 «Сегодня».
19.35 Х/ф «Алеша». (16+).
23.00 «Белые журавли. Квартирник. В День Победы!» (12+).
01.10 Х/ф «Апперкот для Гитлера». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.40 Мелодрама «Знахарь». (Польша). (16+).
09.20 «Пять ужинов». (16+).
09.35 Мелодрама «Любовь земная». (16+).
11.35 Мелодрама «Судьба». (16+).
15.00 Мелодрама «Ты только мой». (16+).
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания. (16+).
19.00 Т/с «Великолепный век», 75 и 76 с. (16+).
23.00 Мелодрама «Привидение». (США). (16+).
01.25 Д/с «Свидание с войной». (16+).
04.45 Д/с «Москвички». (16+).
06.20 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.40 Х/ф «А зори здесь тихие...» (12+).
09.50 «События». (16+).
10.00 75 лет Победы в Великой Отечественной войне. Обращение Президента России Владимира Путина. (16+).
10.30 «В парадном строю». Спецрепортаж. (16+).
10.55, 14.50 Х/ф «Семнадцать мгновений весны».
14.30 «События». (16+).
18.45 «События». (16+).
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания. (16+).
19.05, 22.00 Х/ф «Семнадцать мгновений весны».
21.00 «Постскриптум».
23.15 «События». (16+).
23.35 Д/ф «Юрий Никулин. Я никогда не уйду...» (12+).
00.30 Д/ф «Война в кадре и за кадром». (12+).
01.10 Детектив «Комната старинных ключей».
04.15 Х/ф «Разведчики».

ЗВЕЗДА

06.00 Х/ф «Небесный тихход». (12+).
07.15, 07.55, 08.35, 09.15 Д/с «Оружие Победы».
10.00, 10.40, 11.25, 12.05 Д/с «Маршалы Сталина». Иван Конев.
12.50, 13.10, 13.45, 14.25 Д/с «Маршалы Сталина».
13.00 Новости дня.
15.05 Д/с «Маршалы Сталина». Борис Шапошников. (12+).
15.50, 18.10 Д/с «Бомбардировщики и штурмовики 2-й мировой войны». Фильм 1-4. (12+).
18.00 Новости дня.
18.55 Светлой памяти павших в борьбе против фашизма. Минута молчания.
19.00 Т/с «Щит и меч».
00.40 Х/ф «Единичка». (12+).
02.30 Х/ф «От Буга до Вислы». (12+).
04.45 Д/с «Освобождение». (12+).

воскресенье, 17 мая

РГВК

07.00, 08.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
08.00 «Мой малыш» 12+
08.50 Мультфильм 0+
09.10 Концерт ко Дню народного единства (4 ноября 2019 г.) 12+
11.30 «Городская среда»
12.00 «Здравствуй, мир!» 0+
12.35 «Арт-клуб» 0+
13.00 «Дагестанский календарь» 0+
13.05 «Мастер спорта» 12+
13.45 «Дагестан туристический» 6+
14.05 «Агросектор» 12+
14.35 «Галерея искусств» 6+
15.00 Мультфильм 0+

15.10 «Кунацкая» 12+
15.50 Х/ф «Соляной принц»
17.25 «Человек и право»
18.30 «Молодежный микс»
18.50 «Память поколений. Юсуп Акаев» 12+
19.30 Время новостей Дагестана
20.35 «Служа Родине» 12+
20.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.50 «Годакан» 6+
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.30 «Парламентский вестник» 12+
23.55 Х/ф «Сказание о Земле Сибирской» 6+
01.40 «Годакан» 6+
02.05 Х/ф «Анна – королева пиратов» 16+
03.25 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+

ПЕРВЫЙ

05.15 Т/с «Ангел-хранитель».
06.00, 10.00 Новости. (16+).
06.10 Т/с «Ангел-хранитель».
07.00 «Играй, гармонь любимая!» (12+).
07.40 «Часовой». (12+).
08.00 «Здоровье». (16+).
09.00 «Энергия Победы».
10.15 «Н.Бабакина. «Если в омут, то с головой!» (12+).
11.10 «Видели видео?» (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Видели видео?» (6+).
13.40 Х/ф «Белые Росы».
15.15 «Теория заговора».
16.00 «Кто хочет стать миллионером?» (12+).
17.25 Юбилейный концерт Игоря Матвиенко.
19.35 «Сегодня вечером».
21.00 «Время». (16+).
21.30 «Сегодня вечером».
23.10 Х/ф «Без меня». (18+).
00.35 «Мужское/Женское».
02.00 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

06.20 Х/ф «Солнцекруг». (12+).
08.00 Местное время. Воскресенье.
08.35 «Устами младенца».
09.20 «Когда все дома с Тимуром Кизиковым».
10.10 «Сто к одному».
11.00 «Вести».
11.15 «Аншлаг» и Компания». (16+).
13.20 Х/ф «Цветочное танго». (12+).
17.30 «Танцы со звездами». (12+).
20.00 «Вести недели».
22.00 «Москва. Кремль. Путин».
22.40 «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
01.30 Х/ф «Холодное блюдо». (12+).

НТВ

05.00 «Парад Победы 1945 года». (16+).
05.15 «Вторая мировая. Великая Отечественная».
06.10 Х/ф «Сочинение ко Дню Победы». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.20 «У нас выигрывают!»
10.00 «Сегодня».
10.25 Драма «Звезда». (12+).
12.20 Х/ф «Подлежит уничтожению» (окончание). (12+).
16.00 «Сегодня».
16.25 Х/ф «Подлежит уничтожению» (окончание). (12+).
17.00 Х/ф «Топор». (16+).
19.00 «Итоги недели».
20.10 Х/ф «Дед Морозов». (16+).
00.00 Драма «Орден». (12+).
03.05 Х/ф «Лейтенант Суворов». (12+).
04.30 Т/с «Алтарь Победы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.50 Мелодрама «Поющие в терновнике». (США). (16+).
16.30 Мелодрама «Привидение». (16+).
19.00 Т/с «Великолепный век», 77 и 78 с. (16+).
23.05 Мелодрама «Зита и Гита». (Индия). (16+).
01.50 Мелодрама «Любовь земная». (16+).
03.25 Мелодрама «Судьба». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.50 Х/ф «Поезд вне расписания». (12+).
08.10 «Православная энциклопедия». (6+).
08.35 Х/ф «Люблю тебя люблю». (12+).
10.35 Д/ф «Лучше петь, чем плакать». (12+).
11.30 «События». (16+).
11.45 Детектив «Версия полковника Зорино».
13.40 «Смех с доставкой на дом»
14.30 «События». (16+).
14.50 Д/ф «Я вам не Шурик»
15.35 «Хроники московского быта. Сын Кремля».
16.30 «Прощание. Жанна Фриске». (16+).
17.20 Детектив «Смерть в объективе. Аура убийства»
21.00 Детектив «Девичий лес»
00.20 «События». (16+).
00.35 «Петровка, 38». (16+).
00.45 Детектив «Нежные листья, ядовитые корни».

ЗВЕЗДА

06.00 Д/с «Оружие Победы».
06.25 Х/ф «Приступить к ликвидации».
09.00 «Кремль-9». «Георгий Жуков. Охота на маршала». (12+).
09.50 Т/с «Жуков». (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Жуков». (16+).
18.00 Новости дня.
18.15 Т/с «Жуков». (16+).
23.20 Т/с «Щит и меч».
05.15 Д/с «Хроника Победы». (12+).

КУЛЬТУРА 11 ПО 17 МАЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

06.30 Письмо из провинции.
07.00 Д/ф «Вспомнить все».
07.45 «Другие Романовы».
08.15 Х/ф «В поисках капитана Гранта», 3 с. (СССР - Болгария).
09.25 Д/ф «Майя Плисецкая. Знакомая и незнакомая».
10.20 «Война Нины Сазоновой».
10.35 Х/ф «Старик-разбойник».
12.05 Больше, чем любовь.
12.45 Д/ф «Совы. Дети ночи».
13.40 Цвет времени. Уильям Тернер.
13.50 Д/ф «Вспомнить все».
14.30 «Война Михаила Пугачкина».
14.45 Т/с «Место встречи изменить нельзя», 1 с.
15.55 Квартет 4Х4.
17.35 «Актеры блокадного Ленинграда». Рассказывает Ю. Ауг.
17.55 Х/ф «В поисках капитана Гранта», 4 с. (СССР - Болгария).
19.00 «Война Павла Луспекаева».
19.15 Х/ф «Неисправимый лгун».
20.30 Д/ф «Они шли за Гитлером».
21.50 Т/с «Место встречи изменить нельзя», 1 с.
23.05 Д/ф «Вспомнить все».
23.45 Д/ф «Майя Плисецкая. Знакомая и незнакомая».
00.45 Д/ф «Совы. Дети ночи».

Рамазандин алачух ачухдач, амма...

Чи мухбир

Эхиримжи са шумуд йисуз мергяматлувилин “Инсан” фондуну Рамазандин пак вацра Махачкъаладин жуьмя мискиндин гьятда ачухун адетдиз элкьвенвай Рамазандин алачухди цѝ кваллахдач. Себеб лагьайтӀа, алай вахтунда республикада, гьакӀ вири дуьньядани арадал атанвай гьаларихъ, инсаният патал вичикай еке кьурхулувал авай, садакай масадак акатдай коронавирусдин тӀугъвалдихъ галаз алакьалу я. РД-дин гьукумдин органрин меслятрал амал авун, яни гзаф къадар инсанар санал кӀватӀ хьуниз рехъ тагун яз, Рамазандин алачухар фондунин вири филиалрани агалда. Амма и пак вацра Махачкъалада ва гьакӀни Дагъустандин вири районра сив хкудун патал аш ва маса суьрсетар волонтерри кӀвалериз тухуда.

Фондунин пресс-къуллугъди мадни хабар гузвайвал, республикадин 10 агъзурдалай виниз агъалияр цѝ ифтардалди (сив хьудай суьрсет) таъминардайвал я. Идахъ галаз алакьалу яз, и кар кьилиз акьуддай ксариволонтерри хатасузвал таъминарунин жи-

гьетдай лазим тир вири кьайдайрал амалда. Ифтар агакьарзавайбурун сиягьрик алай вахтунда коронавирусдин азардихъ галаз женг чӀугвазвай сагъламвилин ва азаррин вилик пад къадай идарайра (ЛПУ) йикъан дежурствойра авай духтурарни кутунва.

Ифтар кӀвалериз агакьарунин карда фондунин республикадин шегьерра ва районра кардик квай вири 50 филиалдини иштиракда.

КӀеве гьатнавайбуруз куьмек

Дербент шегьердин мэр Хизри Абакарован тапшуругъдалди алай вахтунда ина вахтуналди амукуьуниз мажбур хьанвай Азербайжандин агъалийриз недай суьрсет ва дарманар агакьарна.

РикӀел хкин: Дербент шегьердин кьиле авай ксари эпидемиологиядин гьалар себеб яз сергьятдал аламукьнавай Азербайжандин агъалийрин кьайгьударвал авун яз абуруз шегьердин мугьманханайра чкаяр ганай.

И йикъара Хизри Абакарова вичин хсуси бюджетдай а ксарин игьтияжар патал 300 агъзур манат чара авуна. И такьатрихъ абуруз недай суьрсет, гигиенадин лазим шейэр ва дарманар маса кьачуна.

Дагъустандин халкьарин чӀаларалди

Дагъустандин культурадин министерстводи Дербент шегьердин администрациядихъ галаз саналди «Дагъустандин халкьарин чӀаларалди Гьалибвили манияр» проект кьилиз акьуддайвал я. Ам Ватандин ЧӀехи дяведа Гьалибвал къазанмишна 75 йис тамам хьуниз бахшнава. Дяведин йисарин манияр Даггосфилармониядин артистри ва халкьдин маниярри Дагъустандин 14 халкьдин чӀаларалди тамамарда.

Республикадин культурадин министерстводин пресс-къуллугъдай хабар гайивал, проектдин максад акьалтзавай несилдик ватанпересвилин руьгь кутун, ам мадни хкажун, гьакӀни Дагъустандин вири Россиядин жегьилрин арада садвал мягькемарун я. И проекти Дагъустандин халкьарин милли музыка девлетлу ийидай мумкинвални гуда. Гьалибвили темадин манийри виликдай халкьар миллетдиз килиг тавуна битавламишна ва и кар инлай кьулухъни давамарда. Им Ватандин ЧӀехи дяведа Гьалибвал къазанмишна 75 йис тамам хьуниз бахшнавай РикӀел хуьнин ва баркаллувилин йисуз артух фикир гунин хилерикайни сад я. Къенин юкьуз дяведин йисарин манияр Дагъустандин халкьарин чӀаларалди тамамарун - им Ватан патал чанар гайи

чи аскеррин экуь къаматар рикӀел хуьн я. Дяведин манияр Ватандин ЧӀехи дяведа душмандихъ галаз женг чӀугунин карда еке кьуватдиз элкьвена. Абур ял ядай куьруь декьикьайрани, цӀун ялаврани... аскеррин мецел алай. Манийри кӀвализ агакьунин умуд гузвай, яни гьакьикьи мусибатдин крарин ва хайи кӀвалин, ана амай багьрийрин арада вилиз таквадай гьал чӀугвазвай.

Дин

Исламдин эдебар ва ахлакьар

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекьяй алим

(Эвел - 6-7, 9-12, 14-16-нумрайра)

2. Веледрихъ галаз эдебар. Мусурман кас веледриз чпин диде-бубадин вилик тайин тир ихтиярар, гьахьар авайдахъ инанмиш я. Яни диде-бубадин хиве чпин веледрин гьакьиндай кьилиз акьудна кӀанзавай мажбурнама-яр ава. Бубадин хиве, сифте нубатда, аялдиз хьсан, диндар диде хьагьун ва веледдиз хьсан тӀвар гун ава. Аял хана ирид югь алатайла, адан паталай кьурбанд тукӀун (акьикъа гун) ва ам суьнет авун герек я. Велед нафакьадал кьачун, ам хуьн, адаз хьсан тербия ва чирвилер гун, Исламдин шартӀарихъ, эдебрихъ галаз танишарун, ферз кӀлар чирна абур ийиз тун ва са жерге маса месэляри бубадин хивевай везифайрикай я. Яшар тамам хьайила, адаз эвленмиш хьунин карда куьмек гунни диде-бубадин кьайгьуйрикай я. Идалай кьулухъни куьмекар гун давамарна кӀанзава. Санлай кьачурла, и крариз ихьтин делилар ава:

Кьурьанда лагьанва (2-сура, 233-аят, мана): “**Ва дидейри (аялар ханвай папар) чпин веледриз тамам кьве йисуз хур гуда; (ам) - “хур гун” тамамариз кӀан хьайидаз я. Ва вичиз аял хьанвай касдал (аялдин бубадал) везифа ала абуруз (чара хьанвай ва чпи аялриз хур гузвай папариз) тӀуьн (рузи) ва парталар гун дуьзвилелди. Чандин хиве твазва анжах алакьдай кар адалай (садани са чандални веьезваач адавай ийиз тежедай кар, адан хиве твазва анжах такьат авай кар). Зарар гудай ихтияр авач (итимдин патай) “аял хайидаз (аялдин дидедиз)” адан (а папан) аял себеб авуна ва гьакӀни “(вичиз) аял хьанвай касдиз” (бубадиз зарар жедайвал авун ихтияр авач) адан аял себеб авуна. Ва варисрални (аялдин буба кьейитӀа) гьахьтин везифаар ала (а папариз рузи ва парталар гун). Ва эгер абуруз (кьведазни), кьведанни разивилелди ва меслятдалди аял “(хурдихъай) галудиз” кӀан хьайитӀа (кьве йис тамам жедалди), алач абурал (кьведални) гунагь (а карда). Ва эгер кьез куь аялриз “маса дишегьлийри хур гана” кӀан хьайитӀа, кьез гунагь авач эгер куьне (бубайри) (хур гузвай дишегьлийриз) икьрар хьанвай гьакьи гайитӀа дуьзвилелди. Ва кичӀе хьухъ (кьез) Аллагьдихъай, ва чир хьухъ: гьакьикьатда Аллагьдиз куьне вуч амал ийизватӀани аквазва”.**

Гьадисда лагьанва: “**Куьне эмир це куь аялриз капӀ авун абурун ирид йис тирла ва гатут абур (капӀ тавуртӀа), абурун цӀуд йис хьайила. Ва чара ая (кьилди ая эркек ва диши) аялар кьаткидай чкайрал”** (Гьаким).

Умар (Аллагь рази хьурай вичелай) халифади лагьана: “Веледдин вилик бубадин хиве авай буржи адаз кӀелхьин, яракъ ишлемишиз (хьелинай, тфенгдай ягьиз) чирун ва адаз анжах гьалал рузи гун я”. Мадни ада лагьана: “**Эвленмиш хьухъ куьн диндар, къаюмвилик квайбурал, гьакьикьатда, жинсини (тухумди) - вичикай хабарда (адан эсер гьар гьикӀ хьайитӀани вичел акьатда)”**.

3. Стахдихъ, вахахъ галаз эдебар. Мусурман кас, вичин диде-бубадихъ ва веледрихъ галаз сад хьиз, стхадихъ,

вахахъ галазни эдебар хвена кӀанзавайдахъ инанмиш я. Гьа икӀ, гьвечӀи стхайри, диде-бубадин жигьетдай ийизвайвал, чпин чӀехи стхайрихъ галаз эдеб хвена ва абуруз гьуьрмет авуна кӀанда. ЧӀехи стхайрин хивени гьвечӀи стхайрин вилик тамамарна кӀанзавай тайин тир везифа ава: абурун гьакьиндай (диде-бубайри чпин жигьетдай хьиз) эдебар хуьн, важиблу крар кьилиз акьудун.

4. Гьуьлуьхъ, папахъ галаз эдебар. Мусурман кас гьуьлуьнни папан арада эдебар хвена кӀанзавайдахъ ва абурун хиве сад-садан вилик тайин тир важиблу крар, везифаар авайдахъ инанмиш я. Кьурьанда лагьанва (2-сура, 228-аят, мана): “**...Ва абуруз (папариз гьуьлерин вилик) ихтиярар ава абурал (папарал гьуьлерин вилик) важиблу везифаарни алайвал (гьуьлериз абурун вилик ихтиярар авайвал) дуьзвилелди ва итимриз (гьуьлериз) абурун вичел (артух) дережа ава. Ва Аллагь - кьудратлуди, камаллуди я”**.

И аятда гьар садаз (гьуьлуьзни, папазни) тайин тир ихтиярар (везифаар) авайди тестикьарнава ва итимдиз кьетӀен ихтияр, артуханвал, дережа ганва. Пайгьамбарди (кьуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) вичин эхиримжи гьагда лагьай гьадис ава: “**Эхь! Дугьриданни, кьез куь папарин гьакьиндай ихтиярар ава ва куь папаризни куь гьакьиндай ихтиярар ава”** (Тирмизий). Кьейд ийин хьи, ихтиярар уртабурни (кьведазни талукьбур) ава, гьар садаз кьилди талукьбурни.

Уртабур

(кьведазни талукьбур)

1. Аманатвал (ихтибарлувал). Гьар садал, гьуьлелни, папални, сада-садан гьакьиндай аманатвал хуьнин (ихтибарвал авун) важибулвал ава ва абур хаинвал авуникай яргьаз хьана кӀанда. Абурун арада вири крада дуьзвал, адалатлувал, керчеквал хуьн герек я.

2. КӀанивал ва регьимлувал. Гьуьлни паб чпин санал кьиле тухузвай уьмуьрда сада-садаз муьгьуьббат багьишиз, регьимлувал ийиз алахъун лазим я. Кьурьанда лагьанва (30-сура, 21-аят, мана): “**Ва Адан делилрикай я, Ада куьн патал квекай чпикай (куь жинсдикай) жуьтер (папар) халкь авун, кьез (абурухъ майилвал хьана) абуркай секинвал жедайвал, ва авуна Ада куь арада кӀанивал ва регьимлувал. Гьакьикьатда, а карда - делилар ава фикирзавай ксариз”**.

3. Умуми эдебар: хьуьтуьлвал авун, чинал хъвер хуьн, жумартвал къалурун. Кьурьанда эмирнавай дуьздаказ санал яшайиш тухун гьа им я. Кьурьанда лагьанва (4-сура, 19-аят, мана): “**... - Ва рафтарвал ая куьне абурухъ (папарихъ) галаз дуьзвилелди (гьуьрметлувилин ва кӀанивилин алакьаар ая куь арада). Ва эгер кьез абур (такӀан) хьайитӀа (куьне сабур ая - тади кьачумир чара ийиз), (бес), мумкин я кьез са шей (кар) такӀан хуьн, амма Аллагьди а шейина (а карда) гзаф хийир авунва (тунва)”**. Кьейд ийин хьи, им Пайгьамбарди (кьуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) эмирнавай хьсанвал авунин весини я. Гьадисда лагьанвайвал, “**Веси (эмир) я (кьез) папарин гьакьиндай хьсанвал авун”** (Бухарий).

(КьатӀама)

Диндин месэлайриз талукь суалар пайда хьайитӀа, ватцапдин
8-989-653-42-35 нумрадиз кьхьихъ.

“Лезги газетда” диндин пак кьхьинар жезва. ГьавилгӀай ам чиркин чкайрал гадарун кьадагъа я.

Лезги
газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникацийрин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЬИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЬИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникацийрин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральный кьул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-
къвена вахкузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делилрин дуьзвилини ва керчек-
вилини патакъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин квал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 18.20

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6432

(Г) - И лишандик квай материалар
гъакъдихъ чапзавайбур я.

(12+) - Икъван яшар хъанвайбур келдрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Мубаракрай!

Махачкъалада яшамиш жезвай Ялахърин руш,
"Лезги газетдин" редакциядин кьуллугъчи, кIани диде,
хтулрин баде, вафалу кайвани
Муминат Казимовна КАЗИМОВАДИЗ:

И дуьньядин хъсанвилер,
Вири санлай

кьисмет хъуй ваз!
Яргъа хъурай такIанвилер,
Аллагъдикай
нуьсрет хъуй ваз!

Редакция - кьвед лагъай
кIвал -
Садрани на тунач усал,
Вине къазвай эдеб, камал
Рувъгъдин чIехи
девет хъуй ваз!

Чандин сагъвал хъуй вахъ
кIубан,

Агалкъунар - мадни
къакъан,
Вафалу дуст, къени инсан,
Яргъи уьмуьр
кьисмет хъуй ваз!

ВАЗ ХАЙИ ЮГЪ МУБАРАКЗАВАЙ "ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН"
РЕДАКЦИЯДИН КОЛЛЕКТИВ

* * *

Бадедин пак тIвар алай веледдиз бахизава:

Сад Аллагъди аманат яз
гайи велед,
Уьлкве гъалиб хъайи юкьуз
хайи велед,
Вири уьмуьр зи къайгъудай
фейи велед.

Къе веледрин юкьва ваз
шад сувар я,

Невеяр ви рикIин мягъкем
лувар я,

Абур майдандиз атун
ви гъунар я.

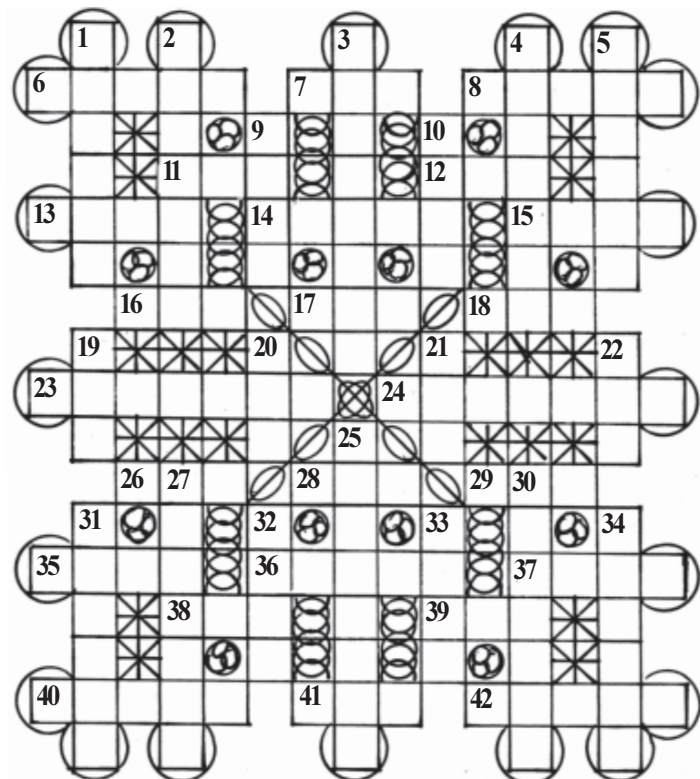

Такурай ваз сефил йикъар,
Патав хъурай багъри ксар,
Ви гъар са югъ хъурай сувар,
Дуьнья ацIай

гъуьрмет хъуй ваз!

Кроссворд

Туькьурайди - Салигъ ИБРАГЬИМОВ

ДУЪЗ ЦИАРАРА: 6. Вилик пад. 7. Диде. 8. Кам. 11. Зегьер. 12. Ери.
13. ТIалабчи, къекъераг. 14. Рутул района са хуьр. 15. Вилъай кьве-
дай кьеж. 16. Къушран сив. 17. ЧIуру, пис. 18. Кацин гъуьрч. 23. Лезги
са райондин центр. 24. Сулейман-Стальский района са хуьр. 26.
Ишигъ. 28. КIвалин гъайван. 29. Бес тежер, тIимил авай. 35. "... маша"
(Б.Салимов). 36. Лезги гъалва. 37. Къегъал, дирибаш. 38. Сес. 39.
Италиядин меркез. 40. Масадаз акси кар кьилиз акъудун патал
туькьурзавай кар. 41. Буба. 42. Музыкадин алат.

ТИК ЦИАРАРА: 1. Хуьрек гъазурдай къаб. 2. Са уьтери аквазвай
шикил. 3. Цыганар. 4. Менфят. 5. Ихтияр тагун. 9. Гъуьрчен кицI. 10.
Эрекъ, чехир. 19. Кац. 20. Чулав къуш. 21. ЦипицIрин галгам. 22.
Лежбердин алат. 25. Мегъарамдухуьруьн района са хуьр. 27. Уьмуьр-
дин юлдаш. 30. Акъуллувал, мергъяматлувал. 31. Хъчарикай, чIаха-
рикай ва дуьгъудикай ийида. 32. -паш, къугъун. 33. Пинийрин су-
вар. 34. Эзбер.

Нумрадиз шиир
Таквадай душман

Сардар АБИЛ

Къанлу душман атай чIавуз	КичI акатна, гъил вугузмач
Ватандиз,	багъриди,
Яракъ къуна, халкъар вири	Сиягъатчи кIвалин къене
сад хъана.	къекъевезва.
Вири эллер элкъвена	"Лезгинкадал" къуьл ийизва
са хизандиз,	дагъвиди,
Тергна душман! Ислягъ хъана!	Руш галачиз, тек вич-вичел
Шад хъана!	элкъевезва.

Цийи "душман" чилерал къе	Тергзавалда инсаният
атанва,	"душманди",
Вилиз таквар, къенез гъахъдай	Вилиз таквар, къенез гъахъдай
хабарсуз.	хабарсуз,
Жигерар нез, чара ада атIанва,	Ачухзамач кIвалин раklar
Сагъ инсанар ийизвалда	мугъманди,
амансуз.	Вуж я "душман" арадал гъай
	имансуз?

ГъикI тергдатIа чизвач "душман"	Шумуд югъ я тахсир квачиз
садазни,	дустагъна,
Къакъатнава сад-садавай	Ихтибардай акъатнава къанунар.
ярни дуст.	Къаз кIанзава дустар вири
ЭкъечIзамач бахчадизни	къужахда,
салазни,	Мус къатI жеда аквазвачир
Мехъер-межлис, карханаяр	зунжурар?!
хъанва "суст".	

Ким хъуьрезва

Рамазан ДАДАШЕВ

Гила зун хъфида

Пис уьгъуьр кваз, мекии хъанвай са яшлу итим духтурханада
къаткурна. Духтурди адаз куьмек гудай рапар, дарманар кхъена ва
са кьве гъафтеда чарасуз къаткана кIанзавайди лагъана.

Са кьуд йикъалай къатканвай начагъди духтурдин кабинетдиз
гъахъна ва лагъана: - Чан духтур, ви чан сагърай, зун пака ахъай-
дайвал ая ман. Заз хъфиз кIанзава.

- Ву...уч? Вун ахъагъа?.. Я халу, вуна зарафатарзавани, тахъайтIа
чакай - хъуьруьнар? Куьн, гъич тахъайтIа, 12 юкьуз къаткана кIанза-
вайди я. Мад ихътин ихтилатар гъаз зи патав къемир.

- АкI ваъ...е, чан духтур. Зи кьилив къведайбур и кьуд юкьуз -
вири атанва. Гила заз "точно" чизва, мад зал кьил чIугъваз, гъич са
касни хквен тийидайди. За мад акъвазна вучда къван?

- Зун, халу, гила ви гъавурда гъатна, вун зарафатрин кIватIал
тирди. Ахлад жуван палатадиз, - хъуьрез-хъуьрез лагъана духтур-
ди. Белки, сад-къе кас, мад вал кьил чIугъваз къвен хъийин...

Лезги ФЕТГЪУЬЛЛАГЪ

Шкъакъвал

Къенберни Къасумбег Дербент шегьердиз акъатнавай. Чпин
дердияр авурдалай къулухъ, гишинвал алудун патал са ресторан-
диз гъахъда абур. Хъсандаказ тIуьна, хъвана, кефли гъалдиз акъат-
навай. Къасумбегаз ихътин чка ахварайни бажагъат акунвай. Лугъ-
унрай, адаз шкъакъвал хас я.

ТIуьн-хъунрин гъакъи гайидалай къулухъ, кефли гъалда авай
Къасумбег садлагъана дегиш жеда. Вич лугъумир, дустарай хъсан-
даказ пул акъатнавай. Багъа, тIямлу затIар тIуьрла, гъелбетда, гъакъ-
ини гзаф акъатда. Вични ресторанда!

- И азгъунри чи хамар тIлунна хъи! Ибур вуч кIияматдин кIиме-
тар я? - наразивал винел акъуд тавуна эхиз хъанач Къасумбегавай.

- Бес ваз гъавайда кIанзавайни?

- Ваъ, Къенбер, абуру авур и акъалтIай регимсуз кар за гъакI

тадач. Аквада ваз!

- Вуна вуч ийида, вахчудани пул? - сивик хъвер кваз, хабар

къуна Къенбера.

- За нянихъ са затIни хъинедач. Пул жибинда амуькдайвал, -

хълагъна чара атIай шкъакъди.

Гуьлжагъан МИСРИХАНОВА

ТIугъвал ва духтур

Садакай масадак акатдай азарриз аксивалдай духтурди
тIугъвалдиз (эпидемия) суал ганалда:

- Я тIугъвал, ви къаст шумуд кас кърмишун я?

- Агъзур инсан бес я, - жаваб ганалда тIугъвалди.

Анжах и азардикди кьейибурун къадар вад агъзурдалайни алатна.

- Я тIугъвал, вуна тапарар вучиз авуна? Бес вуна са агъзур

инсан рекъида лагъаначирни?

- За кьейибурун къадар гъа са агъзур я, амайбурун рикIериз

кичIевиликди зарар хъана, чеб чпиз къена, ина зи тахсир авач, -

жаваб хгана азарди.

"ЛГ"-дин 18-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦИАРАРА: Фаркълувал. Чапхана. Наха. Нукъсан. Свар. Иркутск.
Хитрес. Твар. Чадур. Тавхана. Абакан. Азадвал. Серг. Къужгъур. Угъри.
Тарт. Икар.

ТИК ЦИАРАРА: Чуьхвер. Франция. Къуланфер. Лишан. Севт. Алат. Ибрет.
Уймах. Стха. Дуланагагъ. Араз. Азов. Нуьсрет. Август. Лежбер. Икли.